

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Bakalářská diplomová práce

Olomouc 2023

Eliška Sťahlová

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

**Proměny obrazu Středomoří v českých cestopisech 16. až
17. století**

**The Changes of the Image of the Mediterranean in Czech
Travelogues of the 16th – 17th Century**

Bakalářská diplomová práce

Eliška Šťahlová

Česká filologie se zaměřením na editorskou práci ve sdělovacích prostředcích
Vedoucí práce: Mgr. Jana Kolářová, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Horce nad Moravou dne: 11. prosince 2023

Poděkování

Ráda bych velmi poděkovala paní Mgr. Janě Kolářové, Ph.D., za její čas, trpělivost, spolehlivost a ochotu kdykoliv během kompletace mé práce poskytnout užitečnou radu.

OBSAH

ÚVOD	1
1 CO JE CESTOPIS	3
1.1 Problematika žánru	3
1.2 Problematika autenticity	3
1.3 Cestopis na našem území	5
2 AUTOŘI CESTOPISŮ	9
2.1 Oldřich Prefát z Vlkanova	9
2.2 Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic	10
2.3 Bedřich z Donína	12
3 LOKACE CEST	15
3.1 Porovnání v předmluvách a počátcích cesty	15
3.2 Sdílené lokace	19
3.2.1 Benátky a Padova	19
3.2.2 Korfu	26
3.2.3 Zakynthos	29
3.2.4 Kréta	31
3.2.5 Kypr	37
3.3 Lišící se lokality	44
3.3.1 Lombardie	44
3.3.2 Toskánsko (Lucca, Siena, Pisa)	46
3.3.3 Florencie	48
3.3.4 Řím	51
3.3.5 Neapole	53
3.3.6 Loreto	54
4 ZÁVĚREČNÁ SYNTÉZA	56
4.1 (Ne)Přítomnost prezentace negativních aspektů	56
4.2 Náboženské prvky	59
4.3 Styl výkladu	61
ANOTACE	64
RESUMÉ	65
BIBLIOGRAFIE	66

ÚVOD

Ve své bakalářské práci jsem se rozhodla soustředit na tvorbu tří autorů českých cestopisů z období raného novověku – renesance a humanismu – a to Oldřicha Prefáta z Vlkanova, Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic a Bedřicha z Donína. Jejich cestopisná díla spadají do rozmezí od padesátých let 16. století do prvního desetiletí 17. století. Všechny tři autory spojují jejich cesty skrze země a krajiny Středomoří, jež bylo jednak důležitou obchodní oblastí dané doby, jednak nejčastěji volenou cestou k poutním místům v Palestině, nejednalo-li se o pouť po souši. K těmto zemím budou zařazena území Itálie a řeckých ostrovů jako Zakynthos, Korfu, Kypr a Kréta. Autory a jejich poutě od sebe dělí časové odstupy, na základě kterých bylo mým cílem porovnat místa popisovaná v jejich cestopisech a také způsob, s jakým jednotliví cestopisci k daným destinacím přistupují. Předmětem zkoumání budou kupříkladu otázky, jak se rozdílné dobové vnímání projevuje v selekci popisovaných jevů, jaká místa a jaké rysy autoři prioritizují, na co se ve svých výkladech soustředí více a na co méně, a také k jakým změnám došlo v průběhu uplynulého času z hlediska samotných kultur navštěvovaných zemí a jejich tradic – tedy k jak výraznému vývoji v rámci těchto exotických obrazů docházelo.

V první kapitole se budu zabývat teoretickým úvodem do problematiky cestopisné literatury jako takové. Vzhledem k hranicím, které v rámci tohoto žánru nejsou pevně vytyčeny a je poměrně obtížné cestopis jednoznačně definovat a ukotvit, uvedu myšlenky několika literárních vědců a charakterizují společné rysy. Poté se budu krátce věnovat historii cestopisné literatury na našem území, včetně odkazu zanechaného předchůdci těch autorů, kterým se práce věnuje.

Obsah druhé kapitoly se bude soustředit na úvod k samotným třem autorům a jejich životům. Historické a společenské pozadí každého z cestopisců bude obsaženo v příslušných medailoncích, které tak poskytnou náhled do kontextu spisovatelova života a okolností, které mohly ovlivňovat jeho tvorbu a jeho životní hodnoty.

Třetí kapitola bude obsahovat výzkumné podkapitoly věnované jednotlivým lokacím napříč poutěmi daných autorů. Bude specifikováno, jaká místa mají kteří autoři společná a následně bude vyličen jejich popis založený na jednotlivých cestopisech, který budu dokládat citovanými ukázkami. Poté budou následovat podkapitoly s místy, která byla navštívena pouze jedním ze tří autorů, ovšem jejichž historický popis může být pro dnešního čtenáře také přínosnou sondou do kulturního vývoje. Sama jsem se při kompletaci práce dozvěděla značné

množství nových informací a věřím, že může být velice poučné srovnat obraz dnes proslavených a známých lokalit s jejich obrazem ze starodávných dob.

V poslední kapitole shrnuji své postřehy získané prostřednictvím analýzy jednotlivých cestopisů, které se týkají popisu a pozorování míst v oblasti Středomoří a dalších skutečností, které se u jednotlivých autorů shodovaly, či naopak lišily. V příslušných podkapitolách vyličím změny zaznamenané v autorově přístupu či stylu psaní a konstatuji, co mohlo být v daných případech příčinou. V závěru shrnuji společné rysy všech tří cestopisců, které by měly ukázat, jak čeští humanističtí cestopisci vnímali středomořské země a jak se tento obraz proměňoval.

1 CO JE CESTOPIS

1.1 Problematika žánru

Cestopis se žánrově řadí k próze a definují ho vesměs dvě distinktivní funkce. Jsou to jak funkce dokumentární, tak funkce umělecká. Slučují se v něm tedy dvě obvykle rozlišené složky odbornosti a zábavy. Nad touto žánrovou kontrastností se již zamýšlela řada literárních vědců, kteří se snažili k dané problematice hledat vhodný přístup a specifika žánrových vlastností cestopisu uchopit. Například literární vědec Pavel Šídák považuje cestopis za žánr výrazně hybridní, ne-li vyloženě dvojdomý, v němž nejsou typicky beletristické hranice jasně dány a více stylů tak poměrně snadno splývá dohromady. Text má tendenci směřovat k naučnému charakteru a zároveň k beletrizačním postupům a funkcím (Hrabal 2015: 29). Beletrii myslíme epickou fikční prózu, jinak též krásnou literaturu, která má funkci především uměleckou a estetickou a její součástí je příběh.

Za primární cíl cestopisu a důvod pro jeho vznik se obecně považovala snaha o přenesení vědomostí na recipienta, snaha o prohloubení vzdělání v rámci kulturních, sociologických a biologických rozdílů mezi známým a vzdáleným, představení historie a identity cizích zemí a míst. Byl vnímán jako materiál primárně vzdělávací povahy, tedy s dominující poznávací a naukovou funkcí. Slovy literárního vědce Tomáše Kubíčka cestopis chápeme jako epické vyprávění o putování, jehož cílem je vytvořit obraz skutečnosti a podat o ní svědectví. Lze ho považovat za jeden z nejstarších způsobů, jak lidskou zkušenost přetvořit do podoby příběhu. Zároveň umožňuje představit základní podobu mezikulturních vztahů, odlišných kulturních systémů a společenské identifikace příslušných kultur. (Hrabal 2015: 16) Na základě toho také vyvozujeme, že primárním požadavkem pro atraktivitu tohoto žánru byl prvek vzdálenosti a exotičnosti. Muselo jít o něco dalekého, co si nelze „osahat“, aby vznikl prostor pro proces srovnávání, seznamování se a aby si text čtenáře podmanil schopností nabídnout něco nevídaného a nepředstavitelného. Tím, že cestopis často poskytuje náhled za hranice velmi vzdálených zemí a reprezentaci neznámých kultur, získá čtenář bohaté množství informací a faktů, které lze považovat za formu vzdělání. Text tak nabízí přímý vhled do společenské, politické a geografické situace v prostředí zcela odlišného od toho našeho, a tím i porozumění či alespoň hrubou představu o jinak fungujících systémech.

1.2 Problematika autenticity

Obvykle dá autor cestopisu vzniknout až po návratu z putování, ať už mu k práci na ucelené podobě díla slouží průběžně tvořené poznámky z cest, nebo sahá do svých

vzpomínek a spis vytváří na základě toho, co si pamatuje. Hovoříme-li o autorovi, je nutné uvést fakt, že i autorův lidský faktor má na výsledné možnosti interpretace vliv. Vedle složky informativní se totiž v cestopisu představuje i složka subjektivní. Jiří Hrabal říká: „Cestopis obvykle vzniká s cílem přiblížit to, co je cizí, co je jiné; učinit ono cizí součástí společně sdílené kulturní zkušenosti. Přiblížit jiné ale znamená toto jiné interpretovat a interpretaci podmanit. Převyprávět je a tím je zbavit nesrozumitelnosti, která je vlastní podstatou jinakosti.“ (Hrabal 2015: 5) Tímto tvrzením si zároveň ukazujeme fakt, že autor cestopisu má skutečně roli určitého tlumočnicka skutečnosti a že ne vždy můžeme obsah cestopisu brát jako objektivní a nepřizpůsobený obraz reality takové, jaká je, neboť cestopiscův úsudek může být ovlivněn mnoha faktory.

Zároveň se nikdy nebude jednat přímo o skutečnou realitu, neboť za každých okolností je to obraz reality již přenesené a transformované médiem, které v tomto případě autor představuje, tedy se nejedná o realitu bezprostřední. S Hrabalem se shoduje i Tomáš Kubíček, který konstatuje, že i když předpokládáme, že cestopis nám přináší obraz reálného světa, ve skutečnosti je jeho schopnost v tomto smyslu značně omezená právě tím, že text není schopen obsáhnout absolutně celou skutečnost. Obraz podávaný v textu je nutně mezerovitý a vytříbený pouze na některé úkazy, ne na zprostředkování a přenesení celé skutečnosti a reality takové, jaká je. (Hrabal 2015: 5) To ostatně nezvládne žádné médium, ať už se jedná o fotografii, nebo záznam na videu. Setkáváme se pouze s tou částí reality, kterou lze zaznamenat, ale nikdy nemůžeme skrze jakýkoliv podobný záznam poznat celý prostor a prostředí v jeho kompletní podstatě. Druhé omezení je podle Kubíčka nastavené zapisujícím subjektem. Autor je nositelem určitých hodnotových a vědomostních systémů, které určují výslednou selekci. (Tamtéž)

V této souvislosti připomeňme i Hrabalovo uvažování nad problematikou napětí mezi dokumentární věrností a subjektivním zážitkem. Ačkoliv můžeme pomocí cestopisu zdánlivě potvrzovat a ověřovat určité poznání, a tím se následně řídit, stejně tak je předávaná informace z určitého pohledu zpochybnitelná, protože text jako autorův nástroj slouží rovněž jako nositel určité ideologie. Nahlížet tedy na cestopis s absolutní spolehlivostí může být problematické, nebereme-li v potaz autorovu filozofii či vyznání, které se součástí cestopisu stávají během procesu jeho vzniku.

Jak také výstižně shrnuje literární historička Zdeňka Tichá v souvislosti s komplexními nároky na cestopisecký žánr: „Autor musí velmi opatrně zacházet se svými subjektivními pocity vyvolanými poznatky a zážitky z cestování, aby neodsunuly do pozadí faktografii díla, ale zároveň dbát na to, aby bylo jejich potlačení citlivé a nesnížilo literární

kvalitu díla.“ (Tichá 1984) Ačkoliv autor vědomě na svůj stylistický projev dbá a snaží se dodržovat určitou objektivní osnovu, mají na výsledné znění textu vliv i hluboko zakořeněné autorovy hodnotové systémy, které jsou ovlivněny jeho vzděláním či sociálním prostředím. Pokud například vzdělaný autor pocházející ze šlechtického rodu popisuje stejnou sakrální stavbu, jakou vidí autor, který stejným vzděláním neprošel a podniká svou pouť s úplně jiným záměrem, nemusí dané rysy na oba působit stejně. Pohled může být zkreslen tím, jakou víru autor vyznává, jaké znaky byl učen vyhledávat, co obdivovat a vyzdvihoval, k čemu byl učen vzhlížet, jaké literární autority mu byly vzorem. Zprostředkovaný obraz vzdálených krajin a zvyků nemusí být zcela nezabarven a neovlivněn tím, co ve zmíněné krajině hledá sám autor, na co se zaměřuje, co přehlíží a opomíjí.

Každému cestovateli může připadat relevantní něco úplně jiného, ba vzdáleného tomu, co připadalo relevantní někomu dalšímu. Je velmi důležité brát zřetel na dobové požadavky, které se napříč staletími formovaly. Je třeba klást si otázku, co znamenaly pro autora současné a aktuální trendy, co bylo v epicentru společenské pozornosti. Svou roli sehrává také to, zda byl autor svým postojem a přesvědčením v souladu s dobovou filozofií, či se naopak snažil jít proti proudu a skrze své cesty dokázat a demonstrovat něco jiného, než co se v jeho době očekávalo – přinést novou perspektivu. Uvedeme-li jako konkrétní příklad renesanční cestopisy, jimiž se budeme zabývat v této práci, pak je zcela zřejmé, že nemůže být stejný pohled na realitu u Martina Kabátníka a téměř o sto let později u Bedřicha z Donína. „Cestopis ukazuje, jakým směrem se dobově vydává společenský zájem, a potvrzuje ho. Má schopnost legitimizovat poznání, ale také jej zpochybňovat. Stává se nositelem ideologických schémat i noetických konfesí.“ (Hrabal 2015: 6)

1.3 Cestopis na našem území

Za počátky cestopisné literatury v českých zemích jsou obecně považována překladová díla *Milion* (1298) od benátského kupce Marka Pola a *Cestopis tzv. Mandevilla* (po r. 1357), ačkoliv jsou to díla zpracování zcela odlišná a pouze jedno z nich je faktograficky spolehlivá práce. Zatímco *Milion* podává důkladný záznam cesty a představuje bohaté zeměpisné vyobrazení vzdálených míst, Mandevillův text před stránkou naukovou upřednostňuje stránku zábavnou a dobrodružnou a prezentuje fantaskní nerealistické vyprávění se smyšlenými místy, událostmi a extrémně barvitými popisy lidí i zvířecích tvorů. Často je právě Mandevillův cestopis považován za jistého předchůdce sci-fi, fantasy či dystopického žánru vůbec, rozhodně ale v našich zemích nenalezl nástupce, kteří by v tomto stylu pokračovali. Opakem je *Milion*, jenž klade důraz na zprostředkování faktů a směřuje

k naukové literatuře. V tomto duchu se u nás cestopisný trend uchytil na další dvě století. Tím se dostáváme k samotným cestopisům českého původu, jejichž prvotní záznam se datuje až do druhé poloviny 15. století.

Většina teorií se přiklání k názoru, že byl pozdní nástup tohoto žánru u nás ovlivněn obecně pozdějším počátkem renesance a humanismu, což bylo zapříčiněno zejména husitskými válkami, které v našich zemích zpomalily kulturní vývoj ve srovnání s jižní a západní Evropou. Zatímco v Itálii se zájem o vědění, pozemský svět, bádání a objektivní zkoumání projevoval už ve 14. století ve spojení s počátky renesance, k nám se tento směr dostal až ke konci 15. století a až tehdy přinesl novou životní filozofii v podobě obrození člověka jako jedince s vlastními možnostmi, které zahrnovaly touhu po vědění a poznání nových míst. Za počátek humanismu a renesance na našem území se považuje pozdní vláda Jiřího z Poděbrad a následný nástup Jagellonců v roce 1471, ačkoliv samozřejmě nikdy nelze stanovit striktní vymežující bod, kdy by byl jeden myšlenkový proud či umělecký směr nahrazen druhým.

Říci, že do té doby se nepodnikaly žádné mezinárodní cesty a neexistovala možnost překročení hranic rodné země, by bylo mylné. Lidé museli cestovat z mnoha různých důvodů, ať už se jednalo o cesty politické, církevní, výměnné pobyty kněží nebo učitelů. Významné byly rovněž křížové výpravy, které se vydávaly do dalekých území Jeruzaléma, Egypta či Řecka, kde sváděly boje s muslimy. Takových se účastnil kupříkladu i náš kníže Vladislav II. (1110–1174) spolu se svým bratrem Jindřichem Přemyslovcem. Také korunovace či křest panovníků a významných osobností se často konaly v zahraničí, a vysoce postavení šlechtici či měšťané se sjížděli i na říšské sněmy.

V neposlední řadě byly důvodem cest také obchodní a pracovní styky kupců a řemeslníků – obchodování s Byzantskou říší, v rámci Evropy např. s Itálií či Francií. O těchto cestách se ale psalo výjimečně. K líčení jízdy, zapisování poznámek a zvěčňování událostí, které výpravu doprovázely, nebyl důvod a nebyl to hlavní cíl případných spisů či autobiografických děl – ať už panovnických, nebo měšťanských. Společnost ještě nebyla naučena uvažovat o porovnávání místního s cizím a neměla k tomu žádný podnět. Stále ještě převažovalo teocentrické duchovní nastavení lidské mysli typické pro středověk, kdy nedokonalé pozemské okolí smrtelníků nepředstavovalo zásadní osu pozornosti a člověk celé své bytí realizoval převážně ve vztahu k Bohu. Pozemský svět byl chápán pouze jako odlesk dokonalého světa nebeského.

Vrátíme-li se ještě k impulsům výprav, důvodem k vycestování byly zcela přirozeně také pobyty našich studentů na zahraničních univerzitách s vyhlídkou studia různých vědních

disciplín. Při té příležitosti měli studenti pochopitelně vhléd do kulturního fungování a společenské úrovně jiných zemí. Seznámili se tak s jinými literárními trendy, které pak byly i tímto způsobem postupně přenášeny do našich zemí, když se studenti navraceli. Od 16. století se pak na tzv. kavalířské cesty vydávali i potomci z významných šlechtických rodů, kteří tím dovršovali svoje vzdělání. Pro humanistickou vzdělanost se stal důležitý požadavek na vlastní oči spatřit místa, o kterých se čte v klasické literatuře. Již středověký kronikář Kosmas ovšem vyzýval ve své kronice k cestování a učení se skrze osobně nabyté zkušenosti, aby tak byl člověk úplný a co nejvíce se přiblížil své dokonalé podobě.

Průkopníky českého cestopisného žánru, které považujeme za předchůdce autorů, jimiž se zabývá tato bakalářská práce, jsou např. *Deník* panoše Jaroslava, *Paměti* Václava Šaška z Bírkova, *Putování* Jana Hasištejnského z Lobkovic a *Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta* Martina Kabátníka.

První dva zmíněné tituly jsou spolu úzce spjaty, neboť se jednalo o společnou cestu pod záštitou panovníka Jiřího z Poděbrad a jím vyslaného mírového poselstva napříč zeměmi Evropy. Ačkoliv deník panoše Jaroslava se dochoval pouze v souboru poznámek, které samy nelze považovat za ucelené a propracované literární dílo, byl tento dluh odstraněn v cestopisu dalšího člena téže výpravy, který již své dílo vytvářel se záměrem reprezentovatelného spisu. Celý titul výše uvedených *Pamětí* nese název *Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitálu a z Blatné z Čech až na konec světa* a pochází od již zmíněného Václava Šaška z Bírkova. Ačkoliv jeho původní práce vznikla v českém jazyce a v průběhu výpravy, dochovaný máme až její latinský překlad z roku 1577 – tedy vydaný o mnoho let později.

Jedná se o záznam druhé cesty mírového poselstva, složeného ze 40 příslušníků, mezi kterými byli aristokraté a členové rytířského stavu. Její datace spadá do let 1465–1467 a cílem bylo navštívit co nejvíce evropských zemí a království, kupříkladu Anglii, Portugalsko, Francii nebo Uhry, za účelem reprezentace nekacířského, kultivovaného českého národa a zároveň sjednání diplomatických vztahů. O „konci světa“ se titul zmiňuje především proto, že poslední zastávku, tedy vesnici Finisterre na západě Španělska, považoval Šašek za finální hranice tehdy známého světa. Z tohoto omylu byli Evropané vyvedeni až díky zámořským objevům Kryštofa Kolumba roku 1492.

Samotné dílo je ale dodnes považováno za velice zdařilé, i když se v něm nachází z hlediska geografie, historie či topografie několik nesrovnalostí. Cestopis nejvíce vyniká barvitým líčením architektury, umění a výzdoby měst, ale také zvyků lidí a způsobů obživy. Autorova vzdělanost, zájem o realistické a spolehlivé podání zkušeností a vytříbený styl jsou důvody, proč bývá jeho text často přirovnáván ke Kryštofu Harantovi z Polžic a Bezdruzic.

Cestopis Martina Kabátníka jistě zaujme především kontrastem s autorovým neurozeným původem a absencí vzdělání. Kabátník nestudoval na univerzitě – jsou dokonce pochybnosti o jeho plné gramotnosti – a nebyl ani příslušník významného šlechtického rodu, nýbrž byl pouhým krejčím, jak vypovídá jeho příjmení. Byl ale členem Jednoty bratrské, díky čemuž se také v první řadě jeho pouť uskutečnila. Jednota bratrská v té době vysílala své členy do různých zemí na východě, aby se vzdělali v tamních náboženských tradicích a poznali život křesťanů, o nichž věřili, že se svým způsobem života stále ještě přidržují původního Kristova učení. Jelikož byla jednota ještě více méně v počátcích, částečně ještě považována za sektu a pronásledována, potřebovala se nezbytně upevnit ve svém učení.

Vzhledem ke své nevzdělanosti nemohl Kabátník cestu ani sám vlastnoručně zaznamenávat. Deset let po návratu tedy své poznatky uchované v paměti nadiktoval písaři Adamu Bakalářovi, pocházejícímu ze stejného města jako Kabátník – Litomyšle. V cestopise však nejsou zahrnuty detaily o jeho zkušenostech a o poznání křesťanských sborů ve vzdálených krajích. Svůj cestopis tedy patrně napsal s cílem podělit se o kulturní, historické a zeměpisné poznatky, jejichž součástí neměla být získaná náboženská poselství či věroučné otázky. Vzhledem k tomu, že cestopis diktoval až po takové době od absolvování poutě, nejspíš z praktických důvodů už neměl v úmyslu samotný výsledek poutní mise a řešení teologických problémů do něj zahrnovat.

Hasištejnského cestopis byl naopak strukturou a stylistikou důkladně promyšlen a logicky strukturován do několika částí, v čemž se projevilo autorovo vzdělání a systematické uvažování. Zároveň je u něj viditelný převažující didaktický charakter. Jan i jeho mladší bratr Bohuslav Hasištejnský jako členové jednoho z předních českých šlechtických rodů byli významnými představiteli raného humanismu u nás. Autor popisuje cestu do Egypta a Jeruzaléma, kterou podnikl v roce 1493, včetně propracované charakteristiky zeměpisného, politického a společenského obrazu Středomoří, přes jehož území pouť vedla. Dílo vyniká přesností údajů, ovšem ještě více je vyzdvihována autorova schopnost vtáhnout do vyprávěných událostí, které ho na cestě potkaly. Poměrně čtivé je rovněž převyprávění známých biblických příběhů, líčení válečných konfliktů či interakce s místními lidmi a zkušenosti s jejich zvyky a tradicemi. Navzdory autorovu vzdělání ve více jazycích, především němčině a latině, je cestopis psán česky.

2 AUTOŘI CESTOPISŮ

2.1 Oldřich Prefát z Vlkanova

Oldřich Prefát z Vlkanova se narodil v Praze 11. 5. 1523 a zemřel 26. 7. 1565. Z velké části díky významnému rodinnému původu a kontaktům měl v životě mnoho možností, které se jiným naskytnout nemusely. Ač byl jeho otec především obchodníkem, zároveň vlastnil několik menších nemovitostí, a dokonce mezi lety 1527 až 1535 jednu ves. Rodina Prefátova byla též rodina erbovní. Erby byly většinou přisuzovány rodinám rytířským, ovšem Prefátův otec byl do rytířského stavu přijat až roku 1545. Navzdory tomu se jednalo o nesmírnou prestiž.

Prefát nastoupil v roce 1540 na univerzitu ve Wittenbergu, která od svého založení roku 1502 měla stěžejní cíl šířit svým učením myšlenky renesance a humanismu, které se v polovině 16. století již rozšířily i na území českého království. Vyučovaly se tu např. astronomie, rétorika, geometrie či anatomie. Jméno univerzity proslavila především spojitost s Martinem Lutherem, který tu vyučoval od roku 1508. Právě k této univerzitě se váže značná část jeho protestantských aktivit a vůbec jejich počátky. Samotný Prefát tu ale příliš dlouho nepobyl, neboť už v roce 1542 studuje tentokrát na univerzitě v Praze pod významným českým filozofem a matematikem Zigmundem Antochem z Helfenberka. Nejspíš od něj mohl Prefát získat značnou část svého matematického vzdělání, ve kterém vynikal celý svůj život. Víme ale i to, že podstatnou část znalostí matematiky získal rovněž samostudiem a četbou knih. V roce 1543 byl také studentem univerzity v Lipsku. Na základě studia byl Prefát obstojně znalý latinského jazyka a dostatečně ovládal také italštinu.

Jelikož byl Prefát člověk velice vzdělaný právě v přírodních vědách jako astronomie a matematika, přičemž později se dokonce živil výrobou astronomických přístrojů a potřeb, byl také člověkem racionálním, který hodlal tyto své přednosti zužitkovat právě na svých cestách, ke kterým přistupoval velmi odborně. To však nebylo v rozporu s jeho náboženským vyznáním, jelikož ve svých spisech hojně cituje Bibli a napříč texty je viditelný jeho hluboký vztah k Bohu. Kromě téměř půlroční pouti do Svaté země, kterou líčí ve svém hlavním cestopise, stihl ještě předtím navštívit také Řím. Do Benátek, kterými v roce 1546 jen projížděl, se znovu vrátil v roce 1550, když podnikl další, tentokrát pěší pouť. Tato cesta mimo jiné zahrnovala také Loreto, opět Řím, a Anconu. Je patrné, že Itálie jakožto kolébka renesance, která viditelně formovala Prefátovo uvažování, patřila k jeho oblíbeným místům. Nakonec se roku 1552 stihl podívat i k druhému nejvýznamnějšímu poutnímu místu tehdejší Evropy – Santiagu di Compostela. Příkladně tak plnil veškeré závazky nábožensky

založeného člověka své doby. Na základě jeho cest vznikl jedinečný a hodnotný cestopis, jehož zkrácený titul zní *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny*. První vydání spadá do roku 1563 a následně až po velmi dlouhé době obnovené vydání v roce 1786, které však už vyšlo bez původních ilustrací.

Již zmíněnou hlavní pouť podnikl Přefát v roce 1546. V této době vládli na našem území Habsburkové – konkrétně Ferdinand I. Habsburský – kteří uplatnili svůj nárok na trůn v roce 1526 po smrti krále Ludvíka Jagellonského v bitvě u Moháče, což byl jeden z prvních střetů s armádami Osmanské říše, která usilovala o expanzi do vnitrozemí Evropy.

Na přelomu doby Přefátovy a doby Harantovy, tj. v druhé polovině 16. století, zaznamenává humanismus v českých zemích již viditelný rozkvět. Projevuje se v přístupu ke vzdělání a důrazu na znovuzrození lidského rozumu, lidských možností a člověka jako takového. Namísto středověkého důrazu na duchovní život vstupuje do popředí člověk a středem pozornosti se stává vše spojené s lidskými možnostmi zdokonalování se ve všech ohledech a rovinách – v rámci řemesel, vědeckého vzdělání, ale také umění. V souvislosti s tím se již rozšířil otevřenější pohled na cestování a poutě jako takové, neboť spadaly k požadavkům získávání životních zkušeností a znalostí, k čemuž porovnání s exotickými kulturami bylo zcela příhodné. Navíc se v renesanci a humanismu jednalo o návrat ke klasické antické tradici, k čemuž nic nemohlo být vhodnější než navštívení samotných italských krajů. Vedle těchto cest se stále ještě uplatňovaly poutě náboženské v rámci katolické církve, která se po husitských válkách a šířících se protestantských konfesích snažila znovu posilovat svou moc.

2.2 Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic

Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic se narodil v roce 1564 v blízkosti Klatov a zemřel 21. června 1621 v Praze, kde byl popraven spolu s dalšími 26 členy panského stavu, kteří se podíleli na českém stavovském povstání v letech 1618–1620. Jeho nechvalně proslulé smrti předcházela ale velice pestrý život plný mnoha významných skutků, za něž byl současníky oceňován.

Harant se narodil do významného šlechtického rodu Harantů z Polžic. Není známo, na jakých školách přesně studoval, nicméně předpokládáme studium v českých zemích. Podařilo se mu osvojit si několik cizích jazyků, mezi které patřila řečtina, latina, němčina i italština. V roce 1576, tedy ve 12 letech věku, odjel do Innsbrucku, kde nastoupil do služeb rakouského arciknížete Ferdinanda II. Tyrolského, kde pobýval až do roku 1584. Domů se vrátil po smrti otce, a následně usiloval o místo u dvora Rudolfa II., neboť v předchozích službách

sousedního panovníka nabyl mnoha cenných zkušeností a znalostí, které si přál dále využít nejen ke svému prospěchu. Mezi ně lze nepochybně řadit i zahraniční cesty, na které ho s sebou Ferdinand brával, jako např. do Itálie, kterou díky tomu Harant na své pozdější pouti nenavštěvoval zcela poprvé. Místo u Rudolfova dvora mu však bylo odepřeno.

K jedněm z nepochybně nejzásadnějších let jeho života patří období, které strávil ve válečném tažení v tzv. Dlouhé turecké válce (1593–1597). Samotný konflikt mezi Turky a Habsburskou monarchií trval od vpádu do Uher v červnu 1593 až do roku 1606, dokud nebyl uzavřen mír. Oficiální vítězství si tedy neodnesla ani jedna ze stran. Harant byl tak svědkem vyvrcholení dlouhodobě eskalujících konfliktů s Osmanskou říší, což v něm vybudovalo nekompromisní odpor k Turkům, projevující se zjevně i v jeho cestopisném díle. V té době byl již ženat s Evou Černínovou z Chudenic, se kterou měl dceru a syna.

Svémi vojenskými aktivitami nepochybně doplnil již tak pestrý repertoár všech dovedností a znalostí, kterými oplýval. Byl ukázkovým reprezentantem takzvaného renesančního člověka, schopného a talentovaného ve všech směrech, přesně odpovídajícího standardům a očekáváním doby. Dostalo se mu vzdělání nejen v mnoha zmíněných jazycích, ale také v zeměpisu, teologii, filozofii, literatuře či hudbě, což zužitkoval v podobě svých vlastních skladeb a písní. V neposlední řadě byl i zručným výtvarníkem, což dokazuje přítomnost mnoha vlastních ilustrací a kreseb, kterými je jeho cestopis doprovázen. Byl takzvaným polyhistorem, člověkem v mnoha směrech nadaným a vzdělaným. Míru jeho vzdělání vyjadřuje i množství citací a odkazů k literárním klasikům, které Harant nastudovával před počátkem svých poutí. Jedná se o několik set autorů a literárních děl. Harant byl velice ctižádostivou osobností a angažoval se také v politice.

Svou první pout' – nepočítáme-li zámořské výlety s arciknížetem z dob dětství – podnikl po smrti své první ženy, roku 1598. Obě své děti svěřil do péče švagrové, a následně se se svým švagrem a přítelem Heřmanem Černínem z Chudenic vypravil přes Středomoří do Palestiny a Egypta, tedy do míst Svaté země, tak jako jeho předchůdci. Zážitky z těchto cest zvětčil ve svém cestopise *Putování aneb cesta z Království českého do Benátek a odtud po moři do země Svaté, země judské a dále do Egypta*, jehož první vydání se datuje do roku 1608. V roce 1678 potom vyšel i jeho německý překlad. V době jeho cesty se české země a také oblast Středomoří stále ještě nacházely v ohnisku tureckých válek a panovalo tak zde přímé ohrožení. Několik území, kterými Harant projížděl, již spadalo pod tureckou nadvládu. Mimo konflikt bylo například Polsko, což byl důvod, proč se Harant s přítelem po dobu výpravy vydávali za Poláky.

V roce 1601 Haranta po celoživotním úsilí císař Rudolf II. konečně jmenoval svým radou a komorníkem. V roce 1612 byl Harant novým císařem Matyášem Habsburským jmenován dvorním radou. Ke službám u císařského dvora se váže i jeho další pout', tentokrát diplomatické povahy, cílená ke španělskému královskému dvoru, který Harant navštívil právě na císařův příkaz. Při té příležitosti navštívil i poutní místo Santiago di Compostela, kde navštívil hrob sv. Jakuba.

Odhadem někdy v roce 1615 konvertoval Harant s celou rodinou, byť do té doby celoživotně katolického vyznání, k církvi evangelické. Okolnosti tohoto rozhodnutí dodnes nejsou přesně známy. Součástí spekulací je názor, že vzhledem k ambiciózní povaze Haranta, který se netajil touhou po zářné kariéře a vysokých postech, se mohl rozhodnout na základě toho, že právě protestantské stavy usilovaly o zrovnoprávnění svých mocenských pravomocí a zvýhodnění svého postavení. Po několika marných pokusech o svolání spravedlivého stavovského zasedání, jehož by se účastnili katolíci i evangelíci, došlo k eskalaci situace v podobě pražské defenestrace (1618), kterou následovalo několik vojenských střetů iniciovaných povstaleckou armádou Jindřicha Matyáše Thurna. K těm patřilo také ostřelování císařského paláce ve Vídni, kam nechal král Matyáš na počátku své vlády znovu přenést panovnické sídlo. Ke střelbě dával příkazy právě Kryštof Harant, zodpovědný za dělostřelectvo.

Ačkoliv byl Harant od roku 1619 opět na pozici rady nového krále Fridricha Falckého, dosazeného povstalci, po porážce českých protestantských stavů v bitvě na Bílé hoře a opětovném nastolení dominantní pozice katolické církve byl Fridrich z trůnu svržen, Harant byl spolu s dalšími pány zatčen a za své nábožensko-politické aktivity odsouzen k trestu smrti.

2.3 Bedřich z Donína

Bedřich z Donína se narodil v roce 1574 jako nejmladší ze tří dětí a zemřel roku 1634. Byl tedy o pouhých 10 let mladší než Kryštof Harant. Pocházel rovněž z panského rodu, který patřil taktéž k těm významnějším a majetnějším. Jednalo se o rozvětvený rod původem z Benátek, ovšem větev českých purkrabí, ze které pocházel právě Donín, nejprve tolika majetky neoplývala. Módní cestovatelské rozmary se v tomto rodě projevovaly napříč generacemi, ovšem například strýcové z italské větve měli k této zálibě větší finanční předpoklady. Až po smrti příbuzných se do vlastnictví Donínova otce, Václava z Donína, dostává vícero pozemků včetně vsi Bílý Újezdec, jejíž součástí byla také stejnojmenná tvrz, pivovar a mlýn.

Ovlivňujícím faktorem v životě cestovatele a spisovatele Bedřicha z Donína byl jeden z katolických řádů – jezuité, jejichž činnost do našich zemí v době Donínova mládí teprve nově pronikala. Na základě toho se také jeho cestopis v několika ohledech liší od jeho předchůdců. Jedná se především o skutečnost, že Donín již nepodnikal zbožnou pouť přímo do Svaté země za účelem poznání biblických míst, na kterých se udály klíčové události. Velký podíl na tom mohlo mít to, že navštěvoval jezuitskou akademii, na níž byl zapsán od roku 1587.

Samotný jezuitský řád (Tovaryšstvo Ježíšovo) vznikl ve Francii již roku 1534, do našich zemí byla jeho činnost přenesena roku 1556 z Vídně, tedy nedlouho před odhadovaným Donínovým narozením. Činnost řádu, založeného Ignácem z Loyoly jako jedna z reakcí na reformaci, měla za cíl mimo jiné intenzivní rekatolizační aktivitu. Donín pocházel ze silně katolicky založené rodiny a jeho nástup na nově založené jezuitské vysoké učení proto nebyl překvapivý. Jezuitská škola poskytovala vzdělávání v různých disciplínách. Vedle studia teologie byla důležitá znalost umění, poznávání antických kultur skrze klasické předměty jako filozofie a poezie, a také vzdělání v přírodních vědách, především v logice, matematice nebo astronomii. Absolventi byli tedy takřka elitně vzděláni. Takový přístup také odpovídal vrcholícímu humanismu, jelikož už nebylo tolik důležité poznávání svatých míst figurujících v biblických příbězích, jako poznávání světa jako takového a různých kultur. Cestování se stává pro dobové vzdělance příznačným a takřka nutným, přičemž hlavní pozornost už na sebe nepoutá pouze Svatá země, nýbrž také evropské země.

V roce 1588 je Bedřich z Donína s bratrem poslán do Vídně ke dvoru arciknížete Arnošta, kde nejspíš strávili něco málo přes dva roky. Během tohoto pobytu jim také byla umožněna cesta do Uher. Hned v roce 1592 se přemisťují na další jezuitskou univerzitu v Ingolstadtu, ovšem v roce 1593 se společně se svým otcem a s jejich vychovatelem, jezuitou Petrem Velcursiem, vydávají poprvé za italské hranice. Tato výprava trvala od října 1593 do prosince 1594. Měla být právě kavalírské povahy, tedy poučná pouť pro mladé šlechtické syny, která měla završit jejich vzdělání. Donínův bratr na ní ale přišel o život důsledkem nemoci a byl pochován ve Florencii.

Donínův otec umírá v roce 1599 a syn se ujímá statků a majetků, které po něm zůstaly. V roce 1602 se poprvé oženil s Isoldou z Martinic. Stal se tak švagrem Jaroslava Bořity z Martinic, který patřil ke katolickým stavům a také k těm, kteří byli jakožto zastánci katolických Habsburků v období stavovských protestů vyhozeni oknem během pražské defenestrace v roce 1618.

Ke druhé cestě se Donín rozhodl sám a podnikl ji v roce 1607 opět v doprovodu svého bývalého vychovatele a jeho dvou sluhů, poté, co mu zemřela žena i s narozeným dítětem. Kromě poutě loretánské cestoval také do Rakouska a Bavorska. Ve své práci se soustředím na Donínovu druhou pout', kterou podnikl se svou družinou v roce 1607. Zaznamenává ji v bohatě a rozmanitě ilustrovaném cestopise, který však za jeho života nevyšel a jehož první vydání bylo zpracováno až v roce 1940 pod názvem *Cestopis Bedřicha z Donína*. Jde o první přepracování dochovaného rukopisu, který je dnes uložen ve Strahovské knihovně, kterému ovšem autor nepřidělil žádný rozsáhlý titul, jako bylo u cestopisů zvykem. Rukopis nebyl ani podepsaný, ale na základě doloženého deníku Petra Velcursia byly porovnány patrné shody, které pomohly autorství dosvědčit.

Donín tedy podnikl pout' vlašskou, loretánskou, jejímž stěžejním bodem bylo právě město Loreto se známým poutním místem. Ačkoliv šlo stále o náboženskou pout', zároveň hrál roli novodobý zájem o kořeny antické kultury.

Donínova ochota finančně podporovat např. jezuitský řád či samotného Rudolfa II. jej přivedla do dluhů a byl nucen prodat dědictví švagrovi Bořitovi. Po nástupu krále Matyáše Habsburského se Donín stal jeho rádcem, ačkoliv většinu života se politicky nijak neangažoval. V době rekatolizace po bitvě na Bílé hoře a během třicetileté války nebyl těmito událostmi nijak zasažen, přesto se opět dostal do dluhů a finanční tísně. Zemřel sám, takřka v bídě a bez prostředků.

3 LOKACE CEST

3.1 Porovnání v předmluvách a počátcích cesty

Ještě před popisem poutě podniknuté v roce 1546 se Oldřich Prefát v krátké předmluvě vyjadřuje k účelu svého spisu vůbec. Seznamuje zde čtenáře s tím, že své dílo, sepsané primárně k vlastnímu potěšení, popřípadě pro zájemce z jemu blízkých kruhů, původně zveřejnit ani nezamýšlel, alespoň co se týče oficiálního vydání. V době cesty byl autor ve velmi mladém věku. S odvoláním na názor, že lidé později v životě vždy ocení nějakou připomínku zážitků z mládí, sepsal tento text také sám pro sebe. Za to, že natolik pozoruhodné dílo nakonec můžeme číst a být dnes jeho svědky, vdčíme okruhu Prefátových přátel, mezi nimiž cestopis koloval a kteří ho nakonec k vydání, k němuž došlo o necelých 18 let později, přesvědčili. Prefát zde také líčí nejednoduchost a v podstatě nemožnost zavděčit se všem čtenářům, jelikož každý jedinec od obsahu očekává něco jiného.

Prefát trvá na tom, že ve svých spisech líčí vše přesně tak, jak to viděl na vlastní oči, bez domýšlení něčeho, co není skutečné. Snaží se podat co nejpravdivější a nejpresnější svědectví toho, u čeho osobně byl. Ačkoliv se v záznamu věnoval i lokacím, které před ním již ve svých dílech popsali jiní, například jím zmíněný Martin Kabátník, alespoň dle jeho názoru může dojít ke srovnání těchto pohledů, či dokonce k obohacení o něco, čeho zase dřívější autoři svědky nebyli. Prefát tedy v tomto vidí užitek a v neposlední řadě přínos pro ty, kteří se sami z finančních nebo jiných sociálních důvodů nemohou na tato daleká místa vydat, tudíž si o nich alespoň co nejpodrobněji přečtou. Zdůrazňuje, že své záznamy nezveřejňuje „...pro nějaký zisk a kořist, než toliko pro poctivost národu našeho českého a pro ty, kteříž o takových věcech rádi čítají a o nich nějakou známost míti žádají, nemohouce osobně pro mnohé překážky a nedostatky své na takovou dalekou cestu se vydati a očitě místo a hrob, kdež v pravdě byl položen Pán a Spasitel náš Ježiš Krystus, i jiné věci mnohé k pobožnosti nápomocné spatřiti a ohledati (...)“ (Prefát 1947: 11) Ačkoliv cestopis má sloužit předně k duchovnímu obohacení čtenáře skrze alespoň pomyslné přiblížení se ke svatému rodišti Ježíše Krista, což mělo pro tehdejší čtenáře nezměrnou váhu, není pochyb o tom, že i záznam veškerých míst na cestě k tomuto velkolepému cíli a jejich přiblížení touto literární formou bylo ve své době velmi významné a poučné. Obzvláště díky detailní podobě, jakou Prefát poskytuje svým obsáhlým rozváděním sebemenších úkazů, je takový materiál pro čtenáře v 16. století takřka jedinečný.

Pro co největší autentičnost Prefát neváhal připojit ani podrobné znění smlouvy mezi svou poutnickou družinou a patronem, ve kterém čtenáři přibližuje, k čemu všemu se obě

strany musely pro funkčnost a co největší plynulost plavby zavázat. Takový podrobný výklad jinak nepřístupných oficiálních dokumentů této povahy u jiných cestopisů většinou nenajdeme. Prefát také seznamuje čtenáře s tím, jak probíhá hledání takového patrona, jinak řečeno průvodce. Ve většině případů jimi bývají kupci různých surovin přelouvající mezi ostrovy. Ti podle Prefáta procházejí například hospody, jelikož díky stále více rostoucímu zájmu o cesty do exotických zemí příjezdy poutníků ze zahraničí nebyly ničím nezvyklým. Takový obchod mezi kupcem a turisty byl pochopitelně vítán. „I vidauce pautníci, že jest to šíf¹ neb nave nová a veliká a pán její neb patron že se tak poddává je ve všem dobře opatřiti, i dali se v smlouvání s nim, co by chtěl vzíti a do země Svaté je dovezti a zas do Benátek přivezti, jakž pak obyčej toho jest.“ (Prefát 1947: 15) Ve smlouvě pak autor uvádí několik podmínek a pravidel zajišťujících, která strana bude vůči druhé čím povinna. Kupříkladu, co a v jakém stavu musí mít družina denně připravené k jídlu, jakým způsobem má být zajištěna lékařská pomoc, jak má vypadat vybavení pro potřebu obrany v případě hrozby, v jakých přístavech a za jakých podmínek je povoleno stavět, jakým místům se vyhýbat, upřesnění finančních odměn či postupu v případě úmrtí jednoho z členů družiny za různých okolností. Také ale definuje, jakým způsobem musí zase naopak družina respektovat zaměstnance lodi a jaká pravidla musí dodržovat.

Prefát se co nejvěrněji snaží zachytit také samotný vzhled a strukturu lodi, popisem velikosti, přes veškeré vybavení, přesné vyjádření různých rozměrů, až po údaje o tom, k jakému účelu se předmět/zařízení na lodi udržuje, jakým způsobem a v jakých situacích se používá. „A to jest proto připraveno, že když jest příliš hrubý a tuhý vítr, ta třetina se od plachet odejme, která slove bonacca; neb plachty umenšené míně větru berau, když pak vítr jest neveliký, tehdy se zas přidá neb přiváže (...)“ (Prefát 1947: 30) Činí tak vlastními slovy proto, aby se čtenář v průběhu cestopisu lépe orientoval ve chvíli, kdy autor daných výrazů užije v popisu určité situace, a rovněž, aby daný popis napomohl čtenářově představivosti.

Styl psaní a vyjadřování místy zdánlivě nabývá deníkového charakteru s podobou epického vyprávění, včetně nastínění autorových emocí. Nicméně navzdory tomu se zároveň důkladně drží faktů a neztrácí tak naukový charakter. Faktor, který tomu nemálo napomáhá, je také Prefátovo užití názvů a označení jednotlivých předmětů v původním jazyce, následně v latině, uvedení nejbližšího ekvivalentu z jazyka německého a častokrát vlastní pokus o překlad do češtiny, jelikož se v mnohých případech v našem jazyce takové lexikum nevyskytovalo. Prefát se tak postaral o to, aby měl u neznámého kontextu čtenář, stěží opouštějící hranice svého kraje, pokud možno co nejbližší zprostředkovaný příklad. „A nahoře

¹ šíf, nave = označení pro odlišné typy lodí ve staré češtině

toho struomu jest koš z dříví udělaný, okrauhlý co čapí hnízdo, sáhu maje zšíří a sáhu zdýlí okrauhle (...). Ten kůš slove vlasky² la ceba, latině specula neb carchesium, německy Mierzner.“ (Prefát 1947: 25) Opět je patrná snaha o ujištění se, že se čtenář bude v uvedené slovní zásobě orientovat, vzhledem k předpokladu jejího opakovaného užívání napříč některými kapitolami. Nejsou opomenuty ani veškeré pracovní pozice a členové posádky, od nejvyšších správců lodi přes několik pozic u plachet a stěžní, až po kuchyň či kupce z jiných ostrovů, povětšinou řeckých, kteří se k plavbě přidali v průběhu. Je díky tomu k dispozici náhled na nezvyklá řemesla.

Prefát je vůbec jediný cestovatel, který poskytl takto detailní a propracovaný vhléd do situace na palubě, jejího vybavení, jednotlivých kajut, místností a pracovníků posádky. Podle Zdeňky Tiché má takový popis mnohem větší hodnotu než kupříkladu historická malba, která nám přeci jen pohled do interiéru lodi nenabídne.

Harantova předmluva je výrazně bohatší a delší než předmluva Oldřicha Prefáta, a může díky tomu působit autentičtěji. Hned na začátku prezentuje důvody, proč by měl člověk usilovat o větší znalosti o jiných zemích než pouze našich – a k čemu je důležitá vůle vzdělávat se, nikoliv pouze na akademické půdě, ale i formou sebevzdělání skrze vlastní načítání knižních materiálů. Udávané důvody se dají shrnout jako sociální otázky, jelikož poznáváním cizokrajných mravů a tradic se můžeme poučit a inspirovat se k zavedení vlastních. Především nám nabyté zkušenosti mohou být výhodou v neustále se měnící a formující společnosti, jejíž stav je fluidní a v níž konstantně dochází ke změnám, revolucím a reformacím, a nic, co platí teď, nemusí platit napořád. „Nestálost přirození našeho a nejistota způsobu všeho světa vždycky až posavád s sebou to přinášela, že netoliko každému člověku obzvláště, ale každé obci, a zvláště v regimentu a v správách světských postaveným lidem potřebí jest, bylo a zůstává povědomostí příkladův předešlého i přítomného věku, a to jak dobrých a ctnostných pro následování a naučení, tak zlých pro uvarování.“ (Harant 2017: 17) Autor zde vyzývá ještě explicitněji právě osoby výše postavené a vlivné, které mají ve svých rukou pravomoce k řečeným změnám a na jejichž činech mnohé závisí. Již z těchto několika prvních vět můžeme vnímat Harantovo uvažování jako uvažování skutečně sečtělého a vzdělaného člověka, který k podložení svého nabádání nešetří ani řadou příkladných jmen jako Aristotelés, Homér, Hérodotos, Platón či Hippokratés.

Všechny tyto významné osobnosti z historie uvádí Harant jakožto argument, jak důležité je putování a jak zásadním přínosem je pro společnost. Poukazuje na jeho náročnost a především symbol velkolepého přelomového cíle. Autor s nesmírným respektem a úctou

² vlasky = adjektivum odvozené od označení pro severní Itálii ve staré češtině, tj. Vlachy

velebí mnohá jména velkých mužů, kteří se významně podíleli na utváření společnosti, měli upřímný cíl co nejvíce ji zdokonalit a přinést co nejvíce pozitivních změn. O každém z nich se rozepisuje ve vyčleněném odstavci, v němž uvádí zlomové body jejich rozhodnutí a jejich klíčového podílu na utváření historie. Zastává názor, že díky tomu, že Řím napříč historií vysílal své posly a výpravy do různých zemí, a především do zemí antických a do Egypta, kde sbírali zkušenosti od tamních kněží a osvojovali si tamní tradice, mohli při návratu do Říma díky nabytým zkušenostem vybudovat tak dobře a velkolepě fungující společnost.

Stejně tak toto tvrzení podporuje i jmény českými, jako jsou šlechtici Zdeněk Popel z Lobkovic nebo Vilém Slavata z Chlumu, který procestoval řadu zemí jako např. Itálii, Dánsko, Anglii nebo Hispánii a mnoho dalších. Díky tomu po návratu domů získal vysoké úřední pozice s mnoha pravomocemi a vysloužil si přízeň u panovníka.

Harant se vyjadřuje také k tomu, že sám původně neměl za cíl rozšiřovat český cestopisecký repertoár o svou vlastní pouť, protože o takových už bylo dříve psáno, přičemž jmenuje jak Martina Kabátníka, tak Oldřicha Prefáta z Vlkanova. Hned na to ale konstatuje, že ani jeden z nich se ve svých dílech nevěnoval tomu samému, čemu on, stejným způsobem či stejnou měrou, a proto usoudil – i na základě dobrého slova svých přátel – že stojí za to vlastní cestopis napsat. Jeho slovy Kabátník své cestopisné vyprávění v podstatě odbyl, zatímco Prefát zase obsáhl snad jen polovinu Harantovy cesty, tedy jeho svědectví není dostačující. Také je podle něj vhodné podívat se do míst, ve kterých již za uplynulou dobu došlo ke změnám, ať už co se týče politiky, nebo zvyků a mravů. Bylo nutné aktualizovat informace vztahující se k přítomné skutečnosti a vyloučit údaje, které byly již neplatné a zastaralé, aby nebyl žádný čtenář uveden v omyl.

Vnímáme zde také autorovu silnou potřebu poukázat na krutovládu Turků, jichž byl bytostným odpůrcem a kteří byli dobově považováni za největší existující zosobnění zla a úhlavního nepřítele křesťanů. Harant tedy cílil během své cesty také na prezentaci toho, jak země pod vládou Turků pustne, ztrácí své bohatství a krásu a upadá, a jakých hrozivých činů jsou schopni.

Na cestu se Harant vypravil 30. března 1598 a po setkání v Bystřici se svým švagrem Heřmanem Černínem z Chudenic, který se spolu se svým sluhou stal jeho společníkem, vyrazil dne 2. dubna k Bavorsku. Příkládá na začátek cestopisu ilustraci mapy Středomoří, zahrnující částečně i mapy okolních kontinentů, aby usnadnil čtenáři orientaci v prostoru, kterým bude pouť vedena a jímž bude projíždět.

V cestopisu Bedřicha z Donína se nenachází žádná předmluva, ať už nahlédneme do kteréhokoliv z jeho čtyř oddílů, do nichž je rozdělen. Ani z prvních poutí let 1593 a 1594, ani

z poutě podniknuté v roce 1607 nezískáváme žádný autorův úvod, v němž by líčil své osobní postoje, svůj postoj k církvi a náboženství a své názorové preference, jako jsme četli u Prefáta a Haranta. Donínův cestopis je autorem již od začátku brán jako objektivní vlastivědný výklad a soustředí se přímo na samotný popis.

Oddíl cestopisu, který se již zabývá loretánskou poutí, je hned v úvodu započat autorovým vyzdvihováním Itálie samotné. Zde však spíše než jeho subjektivní pocity vnímáme především charakter jeho jezuitského vzdělání, které pěstovalo úctu ke starověké antické tradici. Ačkoliv je autorův obdiv vůči popisovaným věcem jistě nefalšovaný, je také výsledkem a produktem filozofie, ve které byl autor vychováván a učen vnímat svět, společnost a odkaz minulosti, čímž je jeho hodnocení jevů a úkazů formováno.

Přímo Itálii považuje ze všech zemí Evropy za tu nejváženější a nejkrásnější, které se žádné jiné místo nevyrovná úrodou, ovzduším, přírodou a ideálním podnebím, které nezachází do extrémních teplot, díky čemuž se zde daří lidem i zvířatům. Líčí, s jakými zeměmi Itálie sousedí a jaké moře ji ze které strany omývá. Popisuje její tvar skutečně jako lidskou nohu – tedy vnímá její podobu stejně, jako je známá dnešnímu čtenáři. Rozlohu její délky, tedy patrně od dnešní severní Lombardie až po jižní špičku Kalábrie, vyjadřuje v řádu 700 vlašských mil, tedy 140 českých. Velmi brzy z kraje svého popisu také naráží na pohanskou mytologii z dob starověké Římské říše (27 př. n. l. – 395 n. l.), a to při zmínce o bohu Saturnovi, kterému byla v těch dobách Itálie jako země hojnosti a štěstí údajně zasvěcena. Autor zde pro čtenáře vytváří určité všeobecné představení Itálie jako celé země, včetně všech jejích bohatství čítajících mnohá významná města, hory, jezera, suroviny a řemesla, kterými se následně bude během líčení své cesty v rámci každého ze stanovišť zabývat podrobněji. Píše s velkým západem a dá se říct, že jeho nadšení se místy jeví až přehnané.

3.2 Sdílené lokace

Tato podkapitola se zabývá místy napříč Středomořím, jejichž návštěvu mají společnou vždy alespoň dva ze tří zkoumaných cestopisců, a následným výkladem a porovnáním jejich záznamů.

3.2.1 Benátky a Padova

U Prefáta samotné Benátky v přílišném detailu popsány nejsou. Autor, ač zde nepobyl příliš krátce, se v kapitole o nich věnuje podstatně jen lokálnímu svátku, a to Slavnosti Božího Těla s veškerým jeho průběhem a tradičními zvyky. Když pomíneme vylíčení této křesťanské tradice, Prefát se okolím Benátek co do památek či jiných lokálních tradic více nezabývá.

Většinu svého pobytu zde zaměřuje primárně na řešení administrativy, které také sám podrobně vysvětluje.

Harant ještě před příjezdem do Benátek poskytuje stručný náhled do přijímacího procesu probíhajícího v Tridentu, sloužícího k získání potvrzení potřebného k překročení italských hranic. Hlavní kritérium je příchod ze země s takzvaným „dobrým povětrím“, značícím nepřítomnost morové nákazy. Při její potenciální hrozbě by musel příchozí poutník strávit 40 dní v karanténě, než by byl za hranice vpuštěn. Harant neopomíná připomenout také bývalé významné postavení Tridentu, v němž několik let pravidelně zasedal koncil, jehož účelem bylo řešení otázek církevního charakteru v době náboženské reformace. Dne 19. dubna roku 1598 tedy úspěšně zakotvili v Benátkách. Do té doby se na cestě pohybovali převážně na koních.

Zprvu Harant popisuje návštěvu speciálního úřadu určeného pro příchozí cizince, kde museli zaregistrovat svá jména, původ a plánovanou dobu místního pobytu. Náhle však pokračuje tématem komplikací při zdlouhavém a obtížném hledání dostupné lodi s tak vzdáleným plánovaným cílem, jaký měla jeho výprava. Příčinou byla tehdejší změna pohledu na odpustky v důsledku šíření reformačních myšlenek. Odpustky totiž patřily k jedněm z častých důvodů výprav do Svaté země, protože byly za návštěvu některých tamějších míst udělovány. Jelikož v době Harantovy poutě byla už situace jiná a obecný zájem o cestování do Svaté země, které dříve bývalo pravidelnou tradicí, poklesl, nevysílaly se už lodě mířící přes řecké ostrovy do oné destinace tak často. Kvůli tomu se Harantův pobyt v Benátkách neplánovaně prodloužil natolik, že vznikla příležitost k důkladnějšímu poznávání zdejšího území.

Harant čtenáři důsledně představuje geografické umístění Benátek, jejich obecnou charakteristiku a přidává k tomu i fakta z historie a samotného původu města, datovaného až do roku 407. Líčí benátský původ z kmene Venetů, od čehož je odvozen i samotný název regionu *Veneto* (Benátsko), jehož jsou v současnosti Benátky hlavním městem. Barvitě popisuje, jakými spojeními kterých kolonií a jakými politickými proměnami si území procházelo, než finálně vzniklo. Ačkoliv výčet míst ovládaných v té době Benátskou republikou se nachází až ke konci kapitoly, pro obsahovou ucelenost ho uvedu nyní: z větších ostrovů jsou to *Zante*, *Candia* a *Corfu*, také země Bílého Charvátska. Za tamní správu zodpovídají Benátkami vyslaní hejtmanové (*il potesta*).

Harant popisuje výhodné umístění Benátek v zátocě, způsobující díky mělké vodě obtížnou dostupnost nepřátelským lodím. Zcela pochopitelně zde naráží na typické benátské loďky uzpůsobené těmto mělkým plavbám, tedy gondoly. Dnes je již známe jako téměř

nejvýraznější ikonu tohoto města a jedno z největších turistických lákadel. Je líčena celkově obtížná dostupnost Benátek z více stran, pokaždé s popisem toho, jaké prostředky by si musel nepřítel složitě opatřit, aby překážky překonal. Velký význam Harant přikládá také kanálu *Grande*, jinak známému Velkému kanálu. Ten dle jeho slov už tehdy půlil Benátky na dva břehy a sloužil jako hlavní prostor dopravy. Tvar, v jakém se Benátkami táhl, popisuje jako písmeno S a přidává k němu délku i šíři jeho toku vyjádřenou v krocích. Co je nutné u Haranta uznat za velmi důsledné, je jeho znalost přesných čísel a počtů, ve kterých se ve městě co udává či vyskytuje, ať už se jedná o množství mostů a můstků nebo počet kostelů, klášterů a paláců. Převažující formě přepravy v podobě gondol byla uzpůsobena i stavba obydlí, kde nejčastější byly domy na kůlech nad vodní hladinou nebo na ostrůvcích.

Z hlediska architektury se jen malému množství staveb dostalo té pocty, že si je Harant vybral k zahrnutí mezi popisované ukázky. Ze sakrálních staveb jmenovitě vyzdvihuje chrám sv. Marka, ze světských potom radnici a Dóžecí palác, který ale explicitně pojmenovaný v Harantově textu nenacházíme, nýbrž je uveden pouze jako „palác“. Ačkoliv není Harantem jasně pojmenován, nechybí zde informace o tom, že se jedná o sídlo benátského knížete, od jehož místního označení „dóže“ je také jméno paláce odvozeno. Existuje několik možností, proč autor jméno paláce neuvedl. Zprvu, v daném roce, tedy 1598, nemusela ještě stavba nést tentýž název. Také se jednalo, kromě chrámu sv. Marka, v Benátkách prakticky o jedinou velkolepou a charakteristickou stavbu specifických architektonických prvků. Autor tudíž mohl považovat za samozřejmé, že zmíní-li palác v souvislosti s oním náměstím a uvede jeho umístění, pak není potřeba dodávat jakékoliv další detaily, protože lokace vypovídá sama o sobě. Dalším důvodem může být to, že sám autor nevěděl, jak palác blíže pojmenovat. To je však nejméně pravděpodobné, uvážíme-li Harantovo poctivé studium tamější historie a pečlivé shromažďování dostupných informací o navštěvovaných místech, ať už z knih, nebo od místních obyvatel. Harant se svým humanistickým zápalem pro vědění považoval informovanost za samozřejmou, jednalo se takřka o nutnost.

Náměstí sv. Marka, které je primárním turistickým cílem i dnes, pojmenované podle hlavního patrona Benátek, uchvátilo Haranta již v jeho době. To jen svědčí o skutečné velkoleposti a charismatu zmíněných dodnes obdivovaných památek. Z materiálů užitých k těmto stavbám a jejich zdobení poukazuje Harant nejvíce na zlato, stříbro, perly, hojné množství mramoru a mozaikovitě obrazy světců či biblických událostí, kterými byl nesmírně nadchnut. Pro srovnání s našimi domácími stavbami zmínil chrám sv. Víta, jehož charakteristickými prvky jsou rovněž právě vitráže a mozaiky. Interiér baziliky sv. Marka se

rozhodl popsat velmi detailně a přesvědčivě. Pro navození pocitu, že čtenář skutečně místo osobně prochází a ocitá se před výjev, které vidí autor, je uvedeno, co naproti čemu stojí, co nad čím visí a co se v blízkosti něčeho jiného nachází. To umožňuje lepší prostorovou představivost. „Prvé než se do kostela vejde, musí se pod čtyřmi věžmi jíti, kteréž stojí na sloupích z černého mramoru, ty jsou pěknými bílými pruhy a štrychy strakaté. Vnitř vůkol všeho kostela jsou dvoje pavlače, spodní stojí na 114 vysokých porfírových sloupích a vrchní na 146 menších mramorových.“ (Harant 2017: 51) „Za oltářem stojí dva kameny jako kusy sloupu, vzdálí od sebe na dva kroky, a tak sou prohlídací, jakoby ze skla byly.“ (Tamtéž) Významným prvkem jsou bohaté údaje o historii či důležitých událostech vztahujících se k oněm místům nebo předmětům.

V Harantových popisech se znatelně osvědčuje fakt, že před výpravou poctivě načítal veškeré knihy pojednávající o Benátkách a jejich historii, které byly k dispozici. Nevyrazil tedy do cizích krajů bez kulturních a společenských vědomostí, které mu prokazatelně doplňují kontext všeho, co vidí a v okolí čeho se pohybuje. Na základě toho je také schopný podat kvalitní obraz dobovému čtenáři. Jak už bylo řečeno, setkáváme se také s vyjadřováním vzdálenosti nebo šíře objektů pomocí údajů v krocích. Stejným způsobem Harant postupuje napříč celou svou prací. Stejně jako Prefát uvádí také převody vlašských a českých milí – tyto ale používá převážně pro vzdálenosti mezi destinacemi, zatímco při popisu velikosti a rozsahu okolí, takzvaného „okršlku“, užívá převážně mil vlašských.

V neposlední řadě zmíníme v souvislosti s architekturou benátskou zbrojnici, jinak také arzenál, který Harant považuje za vůbec nejvýznamnější stavbu tohoto města. Ačkoliv během této návštěvy do zbrojnice osobně nezavítal, měl tu čest navštívit ji a její interiér si prohlédnout jako malý chlapec v dobách, kdy sloužil jako páže knížete Ferdinanda II. Tyrolského, který ho za dobré mravy brával s sebou na své cesty do cizích zemí. Zbrojnice byla rozlohou a počtem budov Harantem považována za samostatné městečko. Zaměstnaných v ní bylo zhruba 1500 lidí, mezi kterými Harant jmenuje kováře, koláře, tesaře a švadleny, a popisuje také množství různých zde uložených a vyráběných zbraní, které zařazuje do příslušných budov. Hovoří zde o platu odchozích řemeslníků, kteří jej nadále pobírají po zbytek života, ve vlašském jazyce takzvanou *provizion*.

Nejspíš nejvýraznější prostor si u Haranta získala administrativa a fungování právních úkonů, kterými čtenáře provází opravdu důkladně. Vyjmenovává rozdíly mezi politickými zřízeními jako např. *democraticus* nebo *aristocraticum*, a že Benátky jsou určitá kombinace všeho. Také detailně vykládá hierarchii duchovních hlav státu. Popisuje, jak se od historie změnilo i fungování světské správy, rady senátorů, v jejímž čele stál zvolený kníže města, a

průběh volebního procesu takového knížete. Volební tradice tehdejších Benátek byla poměrně precizní, a byla-li by přenesena do dnešní doby, nejspíš by šlo o vcelku zdoluhavý postup. Harant se věnuje také funkcím úřadů a mnoha zasedacích rad, z nichž každá nachází řeší jiné záležitosti, jako třeba otázky války a zbrojení, rozsudky sporů, vyřizování stížností. Název každé z nich uvádí v italštině, např.: *Savi de gli ordini*, *Consiglio di dieci*, *Procuratore*, atd. U každé z nich pak v jednom až dvou řádcích uvádí patřičnou jurisdikci.

Benátky byly podle Haranta městem plným veselí, soutěží a slavností, které byly pořádány téměř dennodenně. Dá se říct, že snad již v 16. století byl pozorovatelný jižanský duch mírně odlišný od našich střidmějších zvyklostí. Dokonce měl kníže povinnost ročně dát vystrojit alespoň čtvero lodí. Dle Haranta byla pro místní lid zábava mnohem důležitější a také se jí více dožadovali než na jiných místech, která byl schopen porovnat. Největší oblibu měla každoroční slavnost zasubování s mořem, při které za zvuků hudby vyplouvala velká zdobená loď v doprovodu dalšího zhruba tisíce menších. Z této lodi kníže házel prsten do moře, čímž se s ním zasnoubil a poté požadoval jeho poslušnost. Tato loď, jménem *Bucentauro*, pak byla přes rok uschovávaná ve zmíněné zbrojnici.

Padovu se Harant rozhodl navštívit krátce před odplutím na Krétu. Město se nacházelo po směru řeky Brenty, k jejímuž ústí do moře se od Benátek připlouvalo po zátocce. Hned při ústí poznamenává Harant se značným nadšením, že se zde nachází hráz, přes kterou se lodě vyzvedávají za pomoci k tomuto určeného zařízení. Harant vynález označil za „kolesa“, která tuto práci vykonávají s pomocí dalších nespécifikovaných strojů.

I nyní se autor dělil o své vzorně získané informace o tom, kolik přesně se ve městě nacházelo domů a kolik přesně zde vedlo mostů přes řeku Brentu. V současnosti hlavní tok Brenty Padovou neprotéká, najdeme tu však několik kanálů, které s ní propojují řeku *Bacchigline*, na jejímž toku dnes Padova leží.

V samotné Padově se nacházela a dodnes nachází známá Padovská univerzita, jejíž rok založení Harant datuje do roku 1222, tedy adekvátně dle doloženého historického faktu. Kuriozitu univerzitní správy mohlo tehdy představovat zejména to, že fungovala primárně iniciativou studentů. Ti, a nikoliv přednášející, zde měli hlavní slovo, a takto například určovali dokonce samotný školní řád. Již od samého počátku své existence byl tímto dán specifický charakter této univerzity. K výkladu autor přidává také jméno významného historika, jehož osobnost představuje jednu z hlavních ikon města, tedy historika Tita Livia (59–17 př. n. l.). Kromě něj jmenuje ještě další významné rodáky jako starořimského básníka Catulla (84–54 př. n. l.) nebo historika Quinta Asconia (9 př. n. l. – 76 n. l.). Harant velice chválí místní univerzitní zahradu plnou všelijakých bylin a rostlin pro studenty medicíny,

kteří je sem chodili studovat. Byliny byly rozděleny dle podmínek potřebných k růstu. Každý návštěvník musel dodržovat psaná pravidla, za jejichž porušení náležela pokuta. Mezi ta patřil např. zákaz trhání a odnášení plodů a květů bez povolení nebo vcházení mezi záhony opuštěním vyznačené cesty. Padovskou botanickou zahradu je možné navštívit i dnes.

Až teprve po vyplutí směrem k ostrovům Korfu a Zakynthos je stručně popsána loď, která Harantovi sloužila k dopravě z Benátek až na Kypr. Nesla jméno Silvestr, ovšem výčtem vybavení a jednotlivých funkcí na palubě se Harant příliš nezdržoval, porovnáme-li ho s tím Prefátovým. Kromě počtu děl, záchranných bárek a celkového počtu cestujících včetně posádky se o lodi nic dalšího nedozvídáme. Víme ale, že se na ni vešlo v součtu 200 lidí, z čehož můžeme bezpečně usoudit, že se jednalo o loď poměrně malou. Existuje možnost, že autor číslo na základě subjektivního vnímání přehnal a odhadl kapacitu pouze amatérsky, nicméně, jak už bylo řečeno výše, je nepravděpodobné, že by se z vlastní iniciativy o stavu lodi, na které bude cestovat, neinformoval a nezajímal se o její vlastnosti. Navzdory zájmu, který u autora předpokládáme, se ale o tyto detaily se čtenářem nedělí. Více než lodní prostory popisuje v době plavby mezi jednotlivými ostrovy změny v počasí, podmínky plavby a interakce mezi posádkou a cestujícími. Harant sám ale explicitně řekl, že svůj cestopis popisu lodního vybavení ušetří, neboť už se o detailní obraz před ním postaral Prefát, kterého zde jmenovitě uvedl. Díky tomu, že Prefátův nástin palubního prostředí mu připadal více než dostačující, usoudil, že ho již nemusí opakovat. Zároveň tak předpokládal, že jeho čtenáři budou vzděláni z četby předešlých cestopisů.

Donín přijíždí do okolí Benátek dne 3. dubna 1608. Mezi největší přednosti tohoto kraje z přírodního a vlastivědného hlediska klade úrodnost vína, obilí a ovoce, také zdravé povětrí a množství „zdravých“ řek, pramenů a teplých vod. K předním městům řadí autor např. Padovu, Veronu nebo Trident.

Prvně navštěvuje Donín Padovu, odkud se potom přesouvá do Benátek. Padovu uvádí Donín založením po zániku a zkáze města Troje. Popisuje ji jako velké město čítající okolo 4 000 domů. Město bylo opatřeno příkopy a zdmi, do nichž však ústila voda z řeky Brenty, po které bylo možné se plavit na loďkách a obstarávat tak dopravu veškerých produktů a surovin. Z důležitých světských staveb uvádí Donín radniční palác pod jménem *Palazzo Maggiore*, kde vedle popisu přikládá i fakt, že je zde pochován Titus Livius – o jehož osobnosti mimo jiné víme rovněž ze zmínky Kryštofa Haranta v kontextu téhož města. Stejně jako Harant, i Donín ve svém záznamu dává prostor Padovské univerzitě včetně její bylinné zahrady: „V tomto městě jest vznešená universitas neb vysoká škola, nad kterouž páni Benátčané velice ruku drží a mnoho učených profesorův svobodných umění chovají (...) Následovníci

líkařského umění pizánské nápodobnou, ale mnohem slavnější zahradu mají, všelijakými bylinami a kořením vysázenou, aby se očíte je znáti učili (...)“ (Donín 1940: 179) Donínova výpověď o tom, že zahrada slouží studentům i učitelům medicíny k praktické terénní výuce a rozpoznávání daných rostlin, se shoduje s Harantovou.

Hlavní dopravní spojení mezi Benátkami a Padovou umožňoval tok Brenty, po němž se každý den plavily určené menší lodě – dvě ráno a dvě večer. Během dopravy popisuje Donín zaplavená políčka a cesty, jakožto výsledek místních povodní. S tímto úkazem se v rámci cestopisů zkoumaných v této práci setkáváme poprvé. Následně se dočítáme o Harantem rovněž zmíněné hrázi na ústí řeky Brenty do mořské zátoky, spolu s využitím konkrétních přístrojů k přetažení lodě přes tuto hráz po souši. Zároveň Donín shodně s Harantem vypovídá o opatření Benátčanů proti morovým nákazám, které zde stále trvá a které vyžaduje předložení určitého potvrzení, že cestující nepřicházejí z oblasti ohrožené morovou nákazou. V případě rizika zde i po 10 letech od Harantovy cesty platila karanténa po dobu 40 dní. Donínův výklad je zde rozdílný v tom bodě, že autor do Benátek cestoval z opačné strany než Harant, který naopak po této přehrazené zátocy město opouštěl. Před vpuštěním do města se ale setkali oba cestopisci se stejnými podmínkami.

Obecný úvod i následný podrobný popis Benátek se téměř ve všem shoduje s Harantem. Donín uvádí konkrétní počet různých místních staveb, mostů a zahrad, stejně jako rozdělení města kanálem *Grande*, přičemž uvádí délku toku na 1300 kroků a šířku na 40 kroků. Přes ten vede jediný most, *Ponte di Rialto*. Pro čtenáře nová informace je ta, že se město rozprostíralo na zhruba 60 ostrovech propojených mnoha mosty. Také se dočítáme, že město stálo převážně na kůlech nad vodou a že k přepravě slouží především gondoly, které jsou buď v soukromém vlastnictví bohatších měšťanů, nebo k pronájmu – tento dodatek o najímání gondol se dozvídáme až nyní, ovšem o domech stojících na kůlech jsme četli již u Haranta. Shodný je také popis náměstí sv. Marka, v rámci kterého se v kontextu interiérů různých kostelů a jejich vybavení Donín možná rozepisuje ještě detailněji a obsáhleji než Harant. Zmiňuje také významnou zbrojnici, kterou velikostí přirovnává k městu Ulm v Německu. Následně vyjmenovává jejích 13 budov, z nichž každá slouží k jinému účelu. Tento výčet jednotlivých stanišť ve zbrojnici se zdá až nápadně podobný, ne-li téměř stejný jako ten Harantův. V čem již nacházíme rozeznatelný rozdíl mezi popisy Benátek, a tím značný příspěvek pro dobového čtenáře, je barvitý a detailní náhled do kupeckého a tržního prostředí. Při této příležitosti autor vyjmenovává několik národností místních kupců, mezi kterými byli Egypťané, Řekové nebo Turci, k čemuž přikládá i ilustraci místního benátského kroje. Líčí, že navzdory lokaci Benátek uprostřed moře se všech surovin dováží dostatek díky

zahraničnímu obchodu. Mezi kupci byli i speciální roznášeči, kteří potřebné zboží nosili lidem přímo domů, pokud věděli, kdo co sháněl. Donín chválí i zdroje sladké vody díky mnoha městským studnám, které sváděly dešťovou vodu. Dle autorových slov byly Benátky, tedy i Benátská republika, stále samostatně a svobodně fungující a nebyly podrobeny ničím nadvládě.

Správu zde popisuje stejným způsobem jako Harant, tedy v podobě voleného knížete, který se ale bez schvalovacích procesů senátorů a radních nemůže rozhodovat. Stejně jako Harant vyjmenovává i Donín funkce městských rad spolu s oblastmi, které spadají pod jejich pravomoce, čímž se stejně jako při výčtu zbrojních domů podobá Harantově cestopisu. (Donín 1940: 190) Donín také podává pečlivý obraz toho, jak se odlišovaly oděvy a hábity tří společenských stavů, do kterých bylo obyvatelstvo města rozděleno, a líčí odlišné druhy ženských i mužských krojů pro různé příležitosti, rovněž s doprovodem kontrfektů.

V souvislosti s benátským okolím si dovoluji uvést i stručnou Donínovu zmínku o městě Murano ležícím necelé dva kilometry od Benátek, které autor popisuje jako zdroj znamenitého sklářského průmyslu, což o městě platí dodnes. Donín vyjmenovává všelijaké místní výrobky v podobě nejen sklenic, ale i džbánů, mís, hrnců či umyvadel, přičemž umyvadlem pochopitelně nereferuje ke kusu nábytku, který známe dnes, nýbrž k dobové nádobě se specifickým účelem. Již tehdy tedy bylo Murano proslulé výrobou skla, které se odtud rozváželo do zahraničí. Jako jedno z obchodujících měst jmenuje Donín také Prahu.

3.2.2 Korfu

Oldřich Prefát kapitolu o cestě z Benátek na Korfu počíná krátkým líčením klimatických podmínek během plavby. Jak od počátku zamýšlel, využívá předně latinskou či italskou terminologii lodního vybavení představeného v úvodní kapitole za účelem podat věrný obraz o využití např. jednotlivých plachet při různém poryvu větru. Plavba je vedena přes Jaderské moře (*mare Adriaticum*), čemuž předcházela celodenní levoboční obzor tehdejší země *Histria* (poloostrov Istrije). Jsou jmenovány všechny dle autorova názoru malé ostrůvky, které loď míjí, například *Lisa* (ostrov Vis), *Bozo* (ostrov Biševo) nebo *Casa*, všechny jsou lokalizovány do Jaderského moře. Dochází také k odklonu od původního plánu zakotvit u ostrova Korčula, ke kterému Prefát referuje jako k ostrovu *Cursula*, kde ke spuštění kotvy mělo dojít kvůli čekání na vhodný vítr. V rozporu s očekáváními ale vítr nakonec zesílil mnohem dříve, díky čemuž nebylo potřeba plavbu přerušovat. Dle Prefátova tehdejšího obrazu spadalo obyvatelstvo tohoto ostrova pod benátskou správu. Dnes jej známe jako chorvatský ostrov s obyvatelstvem národnosti téměř ze sta procent chorvatské. Prefát také

nápaditě poznamenává, jak zde z jeho pohledu působí západ slunce ve srovnání s perspektivou obyvatele českého vnitrozemského národa. „Neb rovně jak se u nás zde zdá, že slunce zapadá za horu, tak se tam zdá, kde nic neviděti než nebe a moře, an se slunce topí v moři, když zapadá, a při východu zdá se, že z moře vychází.“ (Prefát 1947: 51) Nacházíme se nyní časově ke dni 11. července 1546.

Následující den konečně po 6 dnech od opuštění Benátek cestovatelé propluli Korfským průlivem, který protéká poměrně úzkým prostorem mezi břehy ostrova Korfu a břehy Albánie. Prefát odhaduje šířku průtoku na zhruba polovinu tehdejší české míle, čítající necelé 4 kilometry. Velice příhodně jsou zde také převedeny vlašské míle na míle české při příležitosti vyjádření vzdálenosti mezi Korfu a Benátkami. Jelikož se jednotka míle liší v závislosti na určité zemi a ne každý mořeplavec mohl tehdy určit vzdálenost ostrovů zcela přesně, odvolává se Prefát k jejich lodivodovi a jeho bohatým zkušenostem, jelikož ten tuto plavbu podnikal už mnohokrát. Na základě toho považuje jeho údaje o vzdálenosti za důvěryhodné. Spíše než na vlastní zážitky a osobní zkušenost z pobytu na tomto ostrově zaměřuje Prefát pozornost na popis geografie a krajiny, kterou vidí na vlastní oči přímo před sebou, s připojením drobných zmínek o historii. I to málo, co se zde o okolí Korfu dozvídáme, je podáno poněkud stručně. S největší pravděpodobností se jednalo o důsledek toho, že posádka zde přespala pouze jednu noc, a nebylo tedy příliš prostoru k průzkumu. Nejvíce klíčové připadají Prefátovi především dva zámky, podle všeho umístěné každý na jednom ostrovním vrcholu. Tyto se v roce 1537, tedy ne příliš dlouho před rokem plavby, snažili obléhat Turci – Prefát zde referuje k údajům italského historika Paola Giovia (1483–1552). Bližším fyzickým či přímo architektonickým popisem se Prefát nezabývá, kromě odkazu na velké zdi a bašty, kterými jsou stavení obehnaná.

Ještě jeden obyčej Benátčanů je zde zmíněn, dle kterého každé dva roky pošlou ze svých řad na každý z těchto zámků dva jedince, zvané hejtmány, kteří zodpovídají za jednotlivé skupiny žoldnů,³ s jejichž pomocí mají břehy Korfu drzet pod ochranou. Žoldněře zde Prefát chápe nikoliv v negativním smyslu slova, což by odpovídalo konotaci, na kterou jsme převážně zvyklí dnes, nýbrž ve smyslu skutečných obránců ostrova. V Prefátově podání těchto bojovníků se už blíže nesetkáváme s vysvětlením podmínek a okolností, za nichž se Benátčané váží k ochraně řeckého ostrova, a jsme ponecháni bez podrobností. Pro současného čtenáře, který k textu případně přistupuje bez širších znalostí o historii, je tedy nutné uvést, že se nacházíme v době Benátské republiky, která existovala od roku 697 až do roku 1797, tedy přesně 1 100 let. V době vzniku Prefátova cestopisu se však jednalo

³ žoldněř = neexpresivní označení jakéhokoliv nájemného bojovníka, které se ovšem v průběhu času zakotvilo v povědomí lidí spíše v negativním kontextu; odvozeno od slova žold (lat. *solidus*), tj. mzda za vojenskou službu

o aktuální politickou situaci. V rámci tehdejšího společenského vnímání autor s informacemi nakládal adekvátně za předpokladu, že případný čtenář si je současného politického a geografického dění vědom. Nesmíme ale zapomínat na to, že v první řadě se autor o text s nikým původně dělit nechtěl a cestopis měl sloužit výhradně k osobnímu účelu.

Družině Kryštofa Haranta se ostrov Korfu zastávkou nestal, tedy vše, co o něm autor vypovídá, zakládá nikoliv na empirickém pozorování vycházejícím z osobního prožitku a vlastní zkušenosti s daným místem, nýbrž na materiálech, které autor před výpravou pro své vlastní vzdělání načítal. Na základě Ovidiových spisů ostrov charakterizuje jako úrodný a bohatý zejména na víno a mnoho druhů ovoce.

Rozlohu ostrova stanovuje Harant mezi 700 až 800 vlašskými mílemi, jelikož se odhady různých mořeplavců pohybovaly v tomto rozmezí. U většiny ostrovů, které Harant na plavbě míjí nebo které navštěvuje, jmenuje přesně, kde v moři leží, jaká je jejich rozloha a z jaké strany je omývá které moře – přičemž příležitostně uvádí i název těchto moří z perspektivy rozdílných zemí – a také s jakými pobřežími ostrovy sousedí. Často se také k charakteru nějaké vzdálenosti vyjadřoval v řádu dní, tedy uváděl časové trvání plavby. Okruh ostrova uvádí na 300 vlašských mil a délku na 40 vlašských mil. Zatímco Prefát popisoval kudy a z jakého směru – ke kterému břehu – k ostrovu připlouvali, Harant tuto informaci explicitně nezmiňuje. Jmenuje ale jiné oblasti, které loď při plavbě směrem ke Korfu míjela, než jmenoval Prefát: Apulie (*Puglia*) – spolu s dodnes proslulým přístavem Brindisi a zmínkou o významu římské silnice, která tudy vedla (*Appionova cesta*) – a Kalábrie, z čehož lze při dostatečné snaze vyčíst směr plavby mezi břehy těchto italských regionů a břehy Albánie. Po vyplutí z ostrova Korfu směřující následně k ostrovu Zakynthos jmenuje rovněž ostrov *Cephalonii* (Kefalonia), který měli během plavby při pohledu na levobok.

Harant zde zaznamenává podobný způsob stráže ostrova, s jakým se setkáme u Prefáta při jeho návštěvě Kypru. Tento proces Harant navíc uvádí jako zavedený na více ostrovech a i v jiných městech, která dříve jmenoval, ačkoliv nespécifikuje, která z nich to jsou. Zdá se tedy, že se nejednalo pouze o lokální tradici, nýbrž o rozšířenou dobovou metodu ostrahy. Stejně jako Prefát u Kypru, popisuje Harant přítomnost vysokých věžových majáků v okolí pobřeží na vyvýšených místech, například ve skalách. Tyto majáky se rozhoří ohněm, je-li spatřena nepřátelská loď nebo hrozba pohybující se po zemi, aby uvědomily obyvatele.

Autor neuvádí žádnou faunu v okolí těchto ostrovů, až na jeden příklad. Během proplouvání v blízkosti Apulie proběhlo setkání s delfíny. Tento živočich, Harantem uvedený jako *delphinus*, se zde vyskytuje stejně jako v cestopisu Oldřicha Prefáta. Ten se s těmito zvířaty ale setkává až při zpáteční cestě z Jeruzaléma přes Kypr, proto se jeho popisem

zabývám až v pozdější podkapitole. Harant delfína však popisuje jinak. Kromě odkazu na příběh o Ariónovi, který se shodně vyskytuje u obou zmíněných cestopisců, zde Harant píše také o filozofech, u kterých se sám o delfínech dočítal, jako např. již zmíněný Plinius nebo Plutarch (*Plútarchos*). Jejich jmény odkazuje Harant na více příběhových variant, ve kterých delfíni pomáhali lidem, a to především dětem, v různých situacích. Podkládá tím obecné tvrzení, že jsou delfíni laskavá stvoření navazující s lidmi komunikaci. Sledujeme zde tedy, že tato konotace s delfínem se tradovala od antických dob až po období humanismu a nezměnila se ani 52 let po plavbě Prefáta, který o ní na našem území poprvé referoval. Vzhled delfínů čtenáři příliš podrobně odhalen není, kromě údajně bodlavého hřbetu a tlamy přirovnané k prasečí. K textu je rovněž přiložena ilustrace (kontrfekt), který ovšem delfína vyobrazuje jako jakési obludné mořské monstrum a zcela neodpovídá skutečnému fyzickému vzhledu tohoto savce. Dnešní čtenář zcela jistě nebude Harantovu kresbu vnímat jako realistické zobrazení. Je možné, že vnímání zvířete bylo v očích pozorovatele ovlivněno rychlými pohyby a zahalením vodními vlnami, či se k lodi dostatečně nepřiblížilo a některé tvary tak byly pouze odhadovány. Autor však rysy zvířete uvádí spíše s jistotou. Po stránce dovedností byli autorem popisováni jako natolik mrštní, že je lidé považovali za nejrychlejší z ryb. I u Haranta nacházíme tuto dobovou faktickou nepřesnost v označení delfína za rybu, stejně jako u Prefáta.

3.2.3 Zakynthos

Ostrov *Zante*, nám dnes již lépe znám pod jménem Zakynthos, je lokalita, kterou můžeme do této bakalářské práce začlenit na základě zápisků Oldřicha Prefáta a také Kryštofa Haranta. Ač je v dnešní době považován za jednu z nejoblíbenějších a často volených alternativ dovolené, Bedřich z Donína se na svých poutích tímto ostrovem nezabýval, jelikož jeho pouť byla jiného charakteru než u předchozích dvou cestopisců. Mapoval totiž zejména oblasti a kraje italských břehů i vnitrozemí a na řecké ostrovy se ve svém cestopise, z něhož čerpá má bakalářská práce, nezaměřoval.

Prefát se zde stále drží svého způsobu psaní, které začíná uvedením čtenáře do atmosféry a situace na palubě po dobu plavby k cílovému místu, a po zakotvení následuje poměrně obecný popis místních prvků. Ani v tomto případě u autora nedochází ke kolísání osnovy a záměr je jasně dán. Během plavby opět jmenuje míjené ostrůvky, jako např. Paxos a Antipaxos, dnes patřící do regionální jednotky Korfu, jedné ze 74 regionálních jednotek Řecka. I tehdy však, jako většina řeckých ostrovů sloužících jako stanoviště pro cestovatelské a obchodní plavby, patřil jakožto kolonie pod správu Benátské republiky. Prefát ale neopomíjí ani ostrov Santa Maura (*Sancta Maura*) a připomíná jeho podrobenost tureckému sultánovi.

Tato cesta od Korfu do Zakynthos trvala rovných 7 dní, k přistání došlo 20. července 1546. Připlouvalo se kanálem vedoucím mezi Zakynthosem a Peloponéským poloostrovem, nebo též Moreou.

Ostrov *Zante* nese název po svém hlavním městě stejného jména, podobně jako ostrov Korfu. Autor zmiňuje vzdálenost mezi těmito dvěma ostrovy, a následně mezi Zakynthosem a samotnými Benátkami, ve kterých se plavba započala. Tyto údaje jsou opět uvedeny ve vlašských milích s převodem na míle české. Dále se také čtenář dovídá, že tento ostrov rovněž náleží Benátkám. Odpovídá tomu také stejný princip správy, se kterým jsme se setkali např. na Korfu. I zde sídlí na místě vyvýšeném nad hlavním ostrovním městem takzvaný hejtman se svými žoldněři. Opět jde o správce dosazeného z Benátek, který zde sídlí za účelem obrany, ale přirozeně také především kontroly ostrova. Tato pozice bývá pravidelně jednou za uplynutí stanoveného času obměňována. Samotné hlavní město odpovídá na základě Prefátova popisu delšímu táhlému tvaru spíše než centralizovanému bodu. Jeho znakem je také nepřítomnost hradeb či nějakého výraznějšího ohraničení, jež se nacházelo u většiny ostatních hlavních ostrovních měst. Kvalitu zdejšího vína nebo také surovin v podobě masa či pečiva Prefát značně vyzdvihuje, zejména potom v poměru k ceně, která činí dva benátské solidy (sg. solidus), též jinak groše. Ty měly v širokém okruhu benátského oběživa specifickou roli, byly určené pro zahraniční obchod. Chápat to lze tedy jako důvod, proč právě v solidech uvádí Prefát, jakožto poutník ze zahraničí, cenu daného místního zboží. V širším rámci se o architektuře, památkách či kuriozitách Prefát nezmiňoval. I zde trval pobyt pouze jeden den.

Stejně jako Prefát, i Kryštof Harant na tomto ostrově zakotvil, ovšem popis je přirozeně značně kratší ve srovnání s ostrovy, na kterých se družina zdržovala déle. Při zakotvení u tohoto ostrova se od Haranta čtenář dozvídá, že v rámci jeho poutě má za sebou plavbu uražených již 900 vlašských mil, které jsou následně převedeny do 180 českých. Do tohoto momentu jsme prakticky žádné údaje o vzdálenosti ještě neznali. K přistání došlo dne 25. července 1598. Ostrov je v Harantově popisu i nadále uveden pod správou Benátek, stejně jako tomu bylo v době, kdy cestoval Prefát. Objevuje se i zmínka o Ciceronově hrobu, jehož umístění si Zakynthos přivlastňoval. Stejně tak to ovšem činilo několik dalších lokalit, jako třeba Pompeje nebo město Formia v Itálii.

K bohatství místního zemědělství je autorem zařazeno pěstování specificky sladkého vína, které bylo kvůli svému množství cukru nezpracovatelné do běžné alkoholické podoby. Místo toho se bobule ke konzumaci sušily a následně stlačovaly do nádob či košů s cílem

zahraničního rozvozu. Sušení bobulí údajně probíhalo v kamenných a hlíněných staveních, které Harant připodobňuje k našim stodolám.

3.2.4 Kréta

K těmto břehům připlouval Prefát ze severní strany ostrova s úmyslem zakotvit v hlavním městě *Candii* (dnes Iraklion/Heraklion), tudíž po pravé straně měla posádka výhled na ostrov a po levé nic než moře a oblohu. Přestože i na Krétě trval pobyt pouze jeden celý den – jelikož dorazili v úterý ráno a hned následujícího rána opět vypluli – Prefát zde popisem nešetří tolik jako u ostrovů, které předcházely. Jako vždy v úvodu zmiňuje tvar ostrova a srovnává navíc jeho velikost s českou zemí. Setkáváme se s informací, že ostrov je pojmenován podle svého hlavního města, které zmiňují výše, historické okolnosti vznik jména ale nedoprovází.

Prefát se zdá být mnohem více fascinován místním ekosystémem – jak faunou, tak florou – o které se šířeji rozepisuje. Je uvedeno, že se zde snad nenacházejí žádná jedovatá zvířata, o kterých by se vědělo, např. štíři či hadi. V neposlední řadě se také pokouší o popis paviána, kterého měl možnost vidět při setkání s kupcem vína. Ten měl opici uvázanou na řetězu. Patří tedy ke zcela novým stvořením, o která si autor rozšiřuje svůj repertoár. „Také tu v Candy viděl jsem mistrné zvíře, jakaus vopici, ta měla tvář nápodobnou k člověči, krom že delší byla a měla od hlavy až do polovice života na sobě hrubé chlupy a dlauhé, té barvy co popelice (...) potom zadu ostatek byla hladká a holá a na zadku měla dvě hrubé místa červené okrauhlé, ocas měla dlauhý, než na konci drobet chlupatý nápodobně co lev.“ (Prefát 1947: 67) Přírodu autor popisuje jako bohatou na potoky a říčky, pohoří a mohutné vrchy a skály nebo také na různé odrůdy vín, méně už však na vysoké stromy a porosty. Údajně zde nejsou příliš vysoké lesy, zato ale hojný výskyt cypřišů, což lze odvodit také z poměrně nízké ceny cypřišového dřeva, které činí velkou část zboží opracovávaného místními truhláři. Dle popisu má Kréta obecně vzato velmi bohaté trhy na všelijaké ovoce, pečivo, vína a dřevěné výrobky.

Co obzvláště upoutalo Prefátovu pozornost, byla architektura. Mimo výčet různých typů staveb, které se na ostrově nacházejí, jako jsou bašty a kostely a kláštery, se zaměřil především na uzpůsobení samotných obydlí. Domy, převážně čistě z kamene, díky většinou příznivému počasí nejsou kryty střechami. Místní podnebí je jen málo deštivé a naopak to, s čím se musejí obyvatelé potýkat častěji, je horko. Domy jsou často vystavěné pouze s určitými klenbami, které mají za úkol při případném dešti svádět vodu. Teplota ovzduší je zde naznačena zmínkou o dlažbě, která byla údajně natolik rozžhavená, že pálila dokonce i skrz obuv. V souvislosti se sakrálními stavbami se Prefát věnuje také náboženství ostrova. Kláštery zde slouží mnichům italského původu, zatímco kostely spravují Řekové a provozují

v nich vlastní ceremonie, které se od klasické římskokatolické církve liší. Kromě Řeků, Vlachů a Benátčanů byli mezi obyvateli také Židé a Turci.

Nemalou roli hraje pro Krétu přirozeně mytologie. Ve spojitosti s ní Prefát již krátce po odplutí od ostrova Zakynthos komentuje dva ostrovy řadící se do uskupení dnes známého pod názvem Jónské ostrovy. Jedná se o ostrovy *Sofrades*, které dle mytologie sloužily jako sídlo mytických stvoření harpyjí. Prefát zde odkazuje na samotného Vergilia, který o těchto stvořeních psal. Mimo jiné zmiňuje, již při pobytu na Krétě, také horu *Monte Ida*, na níž dle mytických příběhů vyrůstal Zeus, nejvyšší řecký bůh oblohy a hromů. Prefát o něm však mluví jako o Jupiterovi, jelikož používá římský ekvivalent téhož jména. V této Prefátově zmínce se také setkáváme s jednou ze dvou hor, kterým se oběma říká Ida, přičemž ta druhá se nachází na severozápadě dnešního Turecka, a kterou mimo jiné proslavil básník Homér ve svém eposu *Illias*.

Dále Prefát v kontextu mytologie pokračuje referencí na další významnou postavu, tedy řemeslníka Daedala, který nejenže navrhl a postavil slavný labyrint, ve kterém byl vězněn bájný Minotaurus, ale také byl otcem Ikara, jehož příběh je dobře znám: při letu příliš blízko slunci mu uhořela otcem vyrobená křídla a zahynul. Vzhledem k množství všech událostí a postav, které by sám vypsát nemohl, pobízí Prefát čtenáře k četbě klasické literatury, konkrétně k dílu *Metamorfózy* od Publia Ovidia Nasona. Při zmínkách o konkrétních tvorech se Prefát ujišťuje, že je uvedeno i jméno slavného autora, v jehož tvorbě se daný tvor proslavil. Můžeme si také povšimnout, že Prefát má stále na zřeteli vzdělávací a poučný účel textu a že se mu úspěšně daří propojit to, co sám vidí, s referencemi, které jsou běžnému čtenáři známy pouze z kulturního povědomí a vzdělání. Snaží se tak docílit toho, aby se jevy, které popisuje, čtenáři ještě více zhmotnily. Autor začlenil zmínky o mytologii do svých popisů, aby čtenáře přivedl k poznání, že se nejedná pouze o smyšlené příběhy, ale že místa, kde se odehrávají, skutečně existují. Vedle poučení jsou odkazy na mytická vyprávění nepochybně značným zpestřením Prefátova díla.

Harantovo finální zakotvení u Kréty je datováno ke dni 31. července 1598 a vzdálenost od Benátek čítala 280 českých mil. U plavby na Krétu byl mezi viděnými geografickými úkazy i Peloponéský ostrov, jinak zvaný Morea, o kterém ve svém cestopisu hovořil také Oldřich Prefát. Dále Harant zmiňuje ostrov *Cythéru* (*Cerigo*), v souvislosti s níž odkazuje na mytické zrození Venuše, které se tomuto ostrovu připisuje (ve známější a více rozšířené variantě mýtu se Venuše zrodila u ostrova Kypru). Stejně tak odkazuje na asociaci s Helenou Trójskou. Přesvědčujeme se tedy o tom, jak významnou součástí kulturního odkazu těchto ostrovů tvořily jejich mytologické příběhy, které byly i po staletích autorem stále

považovány za natolik důležité, aby je zmínil. Je téměř možné je srovnat s našimi legendami o světcích, neboť se srovnatelnou měrou považují za součást historie. Dávne události těchto příběhů mají významný podíl na formování historického vědomí. Skrze odkazy z děl mnoha starověkých řeckých filozofů je vzdělávajícím se šlechticem, jako byl Harant, považována mytologie středomořských zemí za velmi podstatnou součást jejich charakteristiky, ba samotné identity.

Dokazuje to i příběh v pozdějších pasážích, který autora rovněž spojuje s Prefátem, totiž zmínka o slavném labyrintu. Kromě samotného architektonického provedení se ve zkratce zabývá přímo mytologickým příběhem o zrození bájného Minotaura, čímž čtenáři sděluje ve srovnání s Prefátem zase jiný poznatek o tomtéž mytologickém tématu, z jiného úhlu pohledu. Při popisu prostorového rozložení labyrintu se Harant opírá o italského historika *Volaterrana* (Raffaello Maffei, 1451–1522) a francouzského cestovatele *Bellonia* (Pierre Belon 1517–1564). Kromě toho se na základě Vergiliových textů, jimiž Harant argumentuje se zaznamenanou oblibou, k místní mytologii řadilo i zasvěcení ostrova Jupiterovi. Tak jako tomu je u Prefáta, i zde označuje jméno Jupiter římský ekvivalent jména nejvyššího řeckého boha Dia. Zasvěcení ostrova nejspíš můžeme považovat za referenci k Diktejské jeskyni, která je, stejně jako hora Ida, pokládána za místo Diova narození. Ta se nachází na dnešní náhorní plošině Lasithi na středovýchodě Kréty. Harant sám ale tuto lokaci nespécifikuje a neodkazuje na ni jmenovitě, můžeme se tedy pouze domnívat.

Pobyť na ostrově Harant odhadoval na nejméně 14 dnů. K vyjádření jeho rozlohy využil míry v krocích, v čemž se řídil podle římského filozofa a námořního velitele z 1. století, Plinia – 270 tisíc kroků na délku, 50 tisíc na šířku. Co do architektury se hned na počátku setkáváme s františkánským klášterem, který posloužil Harantově družině ubytováním po celou dobu pobytu. Měl klenuté vápněné stropy, které v autorovi vyvolaly vzpomínku na věže baziliky sv. Jiří, jež byla a je doposud součástí Pražského hradu. Na rozdíl od Prefáta nevěnuje Harant pozornost zdejším obydlím a neprovází čtenáře funkčními rozdíly v architektuře a jejich praktických zařízeních.

Správou odpovídala Kréta stále Benátské republice, ovšem s tím rozdílem oproti Prefátově pobytu před 52 lety, že nyní se místní hejtmani (*il potesta*) střídali po třech letech, nikoliv po dvou, jako tomu bývalo. Za hlavní cíl byla také i nyní pokládána obrana ostrova a jeho opevňování, jelikož Kréta byla ve Středomoří jedním z hlavních středisek, co se týkalo bohatství surovin, a také měla strategické umístění. Harant se vyjadřuje ke změně ostrovního jména, které původně znělo *Creta*, nicméně v řeči mezi kupci se ustálil výraz odvozený od hlavního přístavního města, *Candia*. Je třeba zde zmínit, že celý nový název Království

Kandia, (ne zcela tak, jak ho uvádí Harant), byl především výsledkem zavedení nové kolonie Benátské republiky na tomto ostrově, jehož datace na základě různých zdrojů kolísá mezi rokem 1204 a 1205. Ani Harant, ani Prefát tento kontext ve svých cestopisech neuvedli. Pokud tedy čtenář, ať už dobový či současný, není historicky vzdělán, nejsou pro něj v tomto případě autorem poskytnuté informace úplné. Zároveň si nemůžeme být zcela jisti tím, že samotný autor cestopisu byl s touto informací obeznámen a znal dějinné pozadí tak podrobně. To, že se nakonec ustálilo pojmenování ostrova podle hlavního města, si koneckonců mohl pouze odvodit na základě vlastního úsudku a znalosti tamější kultury, nemuselo se jednat o potvrzenou informaci. S přihlédnutím k Harantově vzdělanosti by to ale bylo poněkud odvážné tvrzení. Na tomto místě je také uvedena informace, že se Středozevnímu moři (*Mediterraneum*), které Harant nazývá „Prostředzemní“, mezi kupci říká moře „Veliké“.

O lidech na Krétě hovoří Harant jako o vřelých, přátelských a ochotných, kteří se nezdřáhali nabídnout své pohoštění. Dále konstatuje, co se o krétském obyvatelstvu šířilo v obecných zvěstích napříč společnostmi, což je s Harantovou osobní zkušeností a subjektivním dojmem ve značném rozporu. „...řekl prý z nich vlastní jejich prorok, že Cretenští jsou vždycky lháři, zlá hovada, břicha lenivá. (...) To zajisté svědectví až podnes o nich skutečně trvá, neb jsou lidé velmi fortelní a podvodní, jakž o tom svědčí ti, kteříž s nimi handlují a obchody své každodenně vedou.“ (Harant 2017: 113) Setkáváme se zde také s referencí na jednoho z dvanácti apoštolů, jmenovitě sv. Pavla, který se zásadním způsobem přičinil o transformaci náboženského vyznání na Krétě – a šíření křesťanství vůbec. Před osídlením Benátskou republikou fungovala na Krétě právě vlivem sv. Pavla a jeho žáka sv. Tita především církev pravoslavná – které i zde, jako na mnoha jiných místech, předcházelo pohanství – nikoliv katolická. Apoštol Pavel ve své době navštívil Krétu podle všeho dvakrát během svých misijních cest. Můžeme tedy předpokládat, že Harant se o Pavlově opakovaném odsudku krétských lidí zmiňuje na základě svých vědomostí o jeho cestách, během kterých Pavel nejspíš svých zkušeností nabyl. Apoštol z nich vychází také v jednom ze svých listů, adresovaném výše zmíněnému žákovi Titovi, který byl Pavlem jakožto rodilý Řek jmenován správcem Kréty. Svatý Pavel v této epištole – jak tvrdí Harant – označuje Kréťany za podvodníky a lháře a dává Titovi instrukce k tomu, jak tyto lidi napravit, jaké ctnosti a vlastnosti od nich požadovat a z těch následně vycházet během spravování církevní obce.

Zdejšími mravům a jejich kontrastu s tradicemi katolické víry se Harant přece jen podivuje. Svě pozorování staví zejména na rozdílu mezi krétskými a českými ženami, jejich chováním a projevy, jejichž výkladu věnoval ve svém záznamu značný prostor. Ženy byly údajně velmi krásné, ale své domy opouštěly až večer, kdy se šly věnovat svým neřestem.

Podrobně Harant líčí i smuteční rituál při pohřbu, který je v mnohém odlišný od těch nám známých. Ženy údajně po celý den, od rána až do večera, hlasitě nařikaly, u toho se bily do hrudi a rvaly si vlasy. K tomu dodává, že se určené ženy k takovým obřadům a držení smutku vyloženě najímaly.

Harantovo pozorování by se zde shodovalo s výpovědí Tomáše Šíleného, který ve svém spisu *Život v antickém Řecku* (1947) rovněž tyto pohřební zvyky popisuje. Harantem uvedený fakt, že byly ženy placeny k této specifické roli oplakávání zesnulého, se v řečeném titulu potvrzuje. Harant i Šílený shodně píše, že po celodenním nařikání během pohřbu samotného se tělo mrtvého neslo k hrobu, přičemž Šílený navíc specifikuje, že takový smuteční průvod jde celým městem za doprovodu hudby a zpěvů. Dle Haranta takto expresivní a výrazné projevy smutku vybočují z obvyklých střeoevropských zvyklostí a mluví o nich jako o přespřílišných: „Nebo ačkoli řeckého náboženství jsou a křesťané slouiti chtějí, nicméně proti patrnému slovu Božímu nesmírně a neobyčejně svých mrtvých pláčí (...)“ (Harant 2017: 119) V jeho očích tomu nenapomáhá ani to, že během průvodu ze sebe ženy strhávají šaty a svá obnažená těla takto okázale vystavují pohledům veřejnosti. To je pochopitelně zcela v rozporu s tehdy stále katolicky smýšlejícím – jelikož odhadem okolo roku 1618 konvertoval Harant k evangelické církvi – šlechticem, příjízďícím z českých zemí, kde u ctnostné pobožné ženy podle společenského ideálu nepřipadalo odhalování těla na veřejnosti v úvahu. Stejně tak smuteční obřady byly spojené spíše s tichým žalem a zpěvem smutečních duchovních písní a celkově probíhaly mnohem diskrétněji, než jak ho prezentuje Krétě vlastní srdceryvný křik a pláč, či dokonce válení se na zemi. Člověk ze společnosti uvyklé na jiné, střídme poměry by mohl toto chování považovat snad i za projev čarodějnictví či nějaké ďábelské posedlosti. Zde však právě toto výrazné chování sloužilo k přirozenému uctění zesnulého a vyjádření vlastního zármutku, odpovídajícího bolesti pozůstalých.

Když ale odhlédneme od uvedených zvyků, mluvil Harant o ženách na Krétě jako o pověstně krásných a tajemných. Při pasáži o takřka mizivém výskytu jedovatých zvířat na ostrově připojuje Harant zvěst od jednoho z místních obyvatel, kterou dnešní čtenář patrně shledá spíše humornou. „Svědčili mi to nejedni toho ostrovu a píše také o tom i jiní (...), že místo jedovatých zvířat ženy téhož ostrovu tak jsou jedovaté, když se rozhněvají, udrápnouc aneb ukousnouc někoho z mužského pohlaví, nepřijme-li ihned něco proti jedu a antidotum, že konečně od toho umřítí musí.“ (Harant 2017: 118) Můžeme spekulovat o několika možnostech, jak toto tvrzení vzniklo a kde je jeho původ – ať už se jednalo o dobové lokální obhájení neznámých jevů v přírodě, nevysvětlitelných zdravotních potíží, nebo se někteří

z místních pouze pokoušeli dobírat si neznalého cestovatele skrze kontext zdejšího temperamentu, a jednalo se tudíž o hyperbolu partnerské hádky.

Kromě toho, že jedovatá zvířata, konkrétně hadi, se tedy na ostrově pravděpodobně nenacházela – tak jako svědčil i Prefát – upoutali Harantovu pozornost především dva živočichové. Ještě před zakotvením, během připlouvání k ostrovu, byla cesta ozvláštněna zejména přítomností létajících ryb. Autor sám přirovnává jejich křídla k netopýřím. Líčí je jako vysoko a do velké dálky se vymršťující a následně opět padající do vody. Údajně jim jedna přistála přímo na palubě a měli tak možnost si ji prohlédnout, ovšem o podrobnější fyzický popis jejich znaků nás autor již neobohatil, patrně i proto, že je zde pro čtenáře přiložena ilustrace těchto ryb. Na rozdíl od kresby delfína už ovšem není tolik nepřesná. Přímo na ostrově se potom vyskytoval jistý druh ptáka, nazývaný kozodojka, který nebyl příliš oblíbený mezi místními sedláky. Údajně tento pták, vydávající při zpěvu podivný a děsivý vrzavý zvuk, v noci obletoval a dožil dobytek. Díky tomu, že autor jmenuje latinský název *caprimulgus*, je snadné vyvodit, že se jedná o druh lelka lesního. Pověra, kterou Harant uvádí ve svém záznamu, skutečně odpovídá té, podle které toto zvíře svůj latinský název v historii dostalo. Vědci se přiklánějí k teorii, že se tento noční pták v blízkosti hospodářských zvířat pohyboval spíše proto, že se kolem nich vyskytovalo největší množství much, které jsou jeho hlavní potravou. Tak vznikla ona pověra.

Z hlediska zemědělských surovin a průmyslu vyzdvihuje Harant místní víno – jako téměř v každé exotické lokalitě a jako téměř každý evropský cestopisec – jehož odrůdě se říká malvaz a z ostrova se vyváží v největším množství. Hned po něm co do významu následuje cypřišové dřevo, v čemž se výpověď opět shoduje s Prefátovým cestopisem. Oba autoři potvrzují, že se jedná o dřevinu, jež se na Krétě vyskytuje nejhojněji, a tudíž se zde vyrábí téměř vše právě z tohoto dřeva a rovněž se ve velkém z ostrova vyváží. Další surovina, se kterou se obchodovalo ve velké míře, byla cukrová třtina. Harant píše, že se místnímu znamenitému cukru říká právě podle názvu ostrova *cande*.

Ačkoliv Harant vnímá navštívené země optikou katolického křesťana, nepromítá do textu své osobní úsudky a jeho výklad není výrazně ovlivněn subjektivními preferencemi a názory. Odhlédneme-li od nelibosti k Turkům, lze říct, že se mu daří v podstatě objektivně sdělovat to, co vidí a s čím se setkává, čas od času s nepatrnou dávkou humoru, kterým své jinak poučné vyprávění podbarvuje. Již jsem komentovala strukturu jeho vět a souvětí, které čtenáře vedou množstvím informací převážně přehledně. Dobovému publiku jistě vhodně posloužila připodobnění jevů k těm domácím, jednalo-li se např. o tvary a barvy staveb či velikost a rozlehlost míst.

3.2.5 Kypr

Byť cestou do Jeruzaléma – po návštěvě Kréty – zůstávala Prefátova posádka na ostrově tradičně jednu noc, při cestě z Jeruzaléma zpět se nakonec zakotvení prodloužilo na celých třiatřicet dní. Výčet zdejších událostí a specifik je tedy výrazně bohatší a delší. Cestou tam, před přistáním v městě Limassol (*Limisso*), se posádka setkala s místním tradičním procesem, který měl za cíl zjistit přátelskou nebo nepřátelskou povahu neznámé připlouvající lodi. Tradičně se během každého léta vyskytují při tomto přístavním městě dvě obranné lodě (typ *galle*), z nichž jedna vyrazí směrem k té připlouvající. Kromě toho hlídají připlouvající lodě i sedláci ve městech rozmístěných na různých místech ostrova, placení od toho, aby při zaznamenání takové lodě zapálili velký oheň – jak už jsme zmiňovali rovněž u Haranta. Místo, kde se viditelný oheň nachází, tak značí stranu ostrova, ze které loď připlouvá. Následně zprávu rozhlašuje trubač projíždějící vesnicemi na koni. Dle situace se během hodiny může svolat až 30 jezdců, kterým se také jinak říká *stradioti*⁴ a kteří se sjedou do daného bodu s cílem bránit neznámému plavidlu ve vylodění, jedná-li se o hrozbu. „...též mají svého fendrycha na koni s praporcem červeným, na němž malovaný jest vorel, erb království Cypru ostrovu. Rovně tím štrychem jedau co husaři, než že mají jakés klobauky na hlavách vysoké, sic jim někteří říkají stradeoti. Tyto rejthary páni Benátčané z rok do roka proto v ostrovu Cypru chovají (...)“ (Prefát 1947: 276)

Ve vztahu ke zmíněnému království *Cypru* se Prefát podělil se čtenářem o stručný nástin dění v historii, tedy jak vůbec Benátčané přišli k moci nad tímto ostrovem. Stalo se tak skrze sňatek posledního kyperského krále Jakuba II. a Kateřiny, dcery z vysoce postaveného benátského rodu, v roce 1473. Tím po jeho smrti a následné smrti jejich společného syna připadl Kypr do poručnictví Kateřiny jakožto regentky. Prefát už ale nezmiňuje její nucenou abdikaci roku 1489, následovanou oficiálním převedením Kypru do koloniální správy Benátské republiky.

Skutečnost, že město Limassol – první, ve kterém Prefátova posádka na Kypru přistála – není obehnané žádnými zdmi nebo hradbami, vnímá autor jako nevýhodnou a nemilou. Pokud jde o obyvatelstvo, převažují zde Řekové nad Vlchy, dokonce velká část z nich zná vlašský jazyk. Domy v městě jsou opět budovány z kamene, jednopodlažní a bez střech, jak už Prefát sám poznal, že je řecké kultuře vlastní.

Co do architektury je vhodné zmínit Prefátovo zaznamenání řeckých obdob akvaduktů, se kterými se setkává v okolí starého města Famagusty, cestou do téhož města

⁴ *stradioti* = nájemné jízdní jednotky pocházející z Balkánu; v rozmezí 15. až 18. století byly najímány jihoevropskými a středoevropskými státy, výjimkou z čehož nebyly ani Benátky; výhodou jednotek bylo to, že poměrně snadno a efektivně nahrazovaly jednotky lehké jízdy

nového. Do svého výkladu zahrnuje výčet zřícených zbytků zdí a sloupů, které kdysi staré město ohraničovaly. Součástí ruin jsou překlenuté kamenné sloupy, vyhlížející jako prampouchy, táhnoucí se podél hranic města až do dalekých hor. Těmi se z hor do měst měla pomoci olovených trubek rozvádět voda. K zajímavostem přidává Prefát i dobře rozpoznatelnou mramorovou dlažbu bývalého paláce, který tu kdysi stál. Odtud se napříč velkou částí území nacházejí hluboké jámy vykopané místními měšťany a vesničany. Jako důvod je konstatován fakt, že se šlechtici dříve na důkaz úcty pohřbívali s cenným oblečením a šperky. Vykopávání děr ve víře, že dojde k objevení obdarovaného hrobu, nebylo v těchto místech neobvyklé. Těchto děr si Prefát všimá na různých náhodných místech po celou dobu pouti po okolí Famagusty. (Prefát 1947: 72–73, 278–279)

Kypr je jedním z klíčových dějišť legendy *Život svaté Kateřiny*, neboť odtud samotná Kateřina pocházela. Navzdory tomu, že žánr legendy zaznamenal svůj největší rozkvět především v období středověku, hrají i v Prefátově humanistickém cestopisu významnou roli, především v pasážích věnovaných náboženství. Prefát měl to štěstí, že byl významnými místy zasvěcenými svaté Kateřině proveden, na vlastní oči je viděl a měl tak možnost pokusit se je co nejpřesněji popsat. Zmiňuje například kostel svaté panny Kateřiny, nacházející se v okolí starého zříceného města Famagusty, a v něm mramorový sloup, u kterého údajně byla přivázána a mučena na příkaz římského císaře Maxentia. Následně je Prefátem líčen interiér Kateřinina žaláře, do kterého byla vsazena a ve kterém ji na základě znění legendy navštěvovali andělé, kteří pomohli vyhojit její rány po mučení. Dodnes se jedná o existující místa, konkrétně popisovaná hrobka se skutečně nachází v severní části Kypru, na ostrově Salamis, poblíž města Famagusty, o kterém referuje Prefát. Zvenčí je žalář popsán jako rozbořený. Po vstupu dovnitř se nachází sklep s klenutým stropem, s oltářem a třemi menšími okny. Dále autor popisuje vstup dalšími dveřmi hlouběji do druhého sklepa, kde už ve zdech nejsou ani žádné okenní otvory a neproniká tam žádné světlo. Prefát zde viděl také malbu Kateřiny spolu s Marií a malým Kristem, který v dětské podobě dává Kateřině prsten. Malba zcela jasně poukazuje na tu část legendy, ve které se odehrává Kateřinin sen o zaslíbení se Ježíši, a tím i křesťanské víře. Zahrnuta je i zázračná studánka, rovněž pocházející z téže legendy, která tomu, kdo se v ní vykoupe, vyléčí jakoukoliv nemoc. (Prefát 1947: 282–284)

Kromě kostela svaté Kateřiny jmenuje Prefát několik dalších sakrálních památek, které navštívil, a vedle toho poznamenává, že kostelů a kostelíků obecně tu lze nalézt mnoho. Uvádí kostel svaté Žofie – nejvýznamnější stavbu Nikosie (*Nykosya*), hlavního města Kypru – ve kterém se dle slov autora nachází veliký hrob, celý vyrobený z drahého kamene jaspisu. Hrob byl údajně postaven pro Ježíše, avšak autor konstatuje, že pravdivost informace sám

nemůže doložit. Dalším příkladem je kostelík svaté Sárý ve Famagustě. Zde se autor dokonce setkal s údajným ze šesti kamenných džbánů, v nichž se nacházela voda, kterou Ježíš během svatby v Káni Galilejské proměnil ve víno. I zde je co nejpodrobněji popsán tvar a velikost nádoby.

Samotné město Famagusta Prefát velice vychvaluje, jeho slovy „vnitř čisté a dosti dobře vystavené, velmi pevné“. Velice propracovaný obranný systém umožnilo obehnání města velkou zdí ze štukového kamene, při jejíž vnitřní straně je udělaný násyp a při vnější straně hluboký příkop, vytesaný přímo do skály. Navíc do města vede pouze jediná brána, která je neustále strážena hlídkami. Prefát v rámci prostředí za zdmi Famagusty věnuje pozornost i cikánským menšinám s početnými rodinami, obývajících „skály, v kterémžto bylo vylámáno a vytesáno drahně jeskyní“. Lze také zmínit klášter svaté Napy, okolo kterého je vybudované město dnes známé jako *Agia Napa*. Prefát zde popisuje i samotné založení kláštera, ke kterému došlo na počest záhadného nalezení takřka neporušené dřevěné ikony Panny Marie se stříbrným a zlatým zdobením. Dnes je ze stejnojmenného města největší turistické letoviště na Kypru.

V době, kdy Prefát na Kypru kotvil poprvé, a to v městě Limassol, se podle něj kolem města i v něm vyskytovalo hojné množství fíkových stromů či bavlnovníků. Během tohoto jeho pobytu však ještě nebyly plody fíkovníků vyztřelé. Jak ale sám uvádí mnohem podrobněji během zastávky při zpáteční cestě, celý ostrov Kypr je na tyto a jiné rostliny bohatý. Při té příležitosti popisuje, kde a jak bavlna roste: „Neb bavlna roste na poli na malém křovíčku, zvejší od země na puol druhého lokte (...) jakés šešulinky okrauhlé co planá jablěčka. Dokud nedozrají, jsau zelené, a když dozrá, sčerná (...) a rozpukne se každá ta šešulinka na čtvero, že z ní bavlna vyhledá (...)“ (Prefát 1947: 288) Uvádí také její zpracování a následující rozvoz do Benátek a odtud do dalších zemí Evropy. Mimo jiné popisuje v rámci plodů a ovoce také takzvaný svatojánský chléb neboli karob, plod rohovníku obecného. Přezdívku získal díky tomu, že svatému Janovi údajně posloužil jako hlavní zdroj stravy během jeho čtyřicetidenní pouti v poušti. Nahradil mu tedy denní obživu, kterou jinak tvoří právě chleba. Plody mají dle cestopisu podobu hrubých dlouhých lusků, které po dozrání nabývají černé barvy. K popisovaným plodům patří také banán, autor ho však neuvádí jmenovitě, čtenář se proto musí spokojit s odhadem s pomocí popisu, který však není zcela jednoznačný díky možné podobnosti s jinými rostlinami.

Neopomenutelným zaznamenaným příspěvkem k místní tradici je ale především řemeslná činnost v podobě výroby soli, která probíhá v blízkém okolí přístavu Saliny. Prefát popisuje navádění mořské vody skrze vytvořenou strouhu do jakýchsi mělkých prohlubenin

v zemi, kde se následně nechá několik dní odstát. Výsledkem je vysušení sluncem do takové míry, že po odpařené vodě zůstane hmatatelná a nemalá vrstva čisté soli. „A jest čemu se jistě podiviti, že na tom místě ta zem neb dno od přirození tu moc má, že voda mořská se na něm horkostí slunečnou vysušuje a v čistau bílau sůl obrací.“ (Prefát 1947: 294) Zároveň to není jediné řemeslo, které se Prefát rozhodl vylíčit podrobněji než například pouhou zmínku o truhlářích zpracovávajících cypřišové dřevo z pobytu na Krétě. Ujal se i záznamu o výrobě cukru ze třtiny, jejíž růst je dle jeho slov bohatý zejména v polích starověkého města Baffo. V souvislosti s jejich výškou, srovnatelnou s člověkem, nazval tyto trávy jako „přerostliny“ s úzkými zelenými listy. Pro srovnání jejich vzhled připodobňuje k rákosům a travám, které se v našich domácích lokalitách vyskytují u rybníků a jiných vod. Tekutina, kterou třtina obsahuje, je zase přirovnána tuhostí i sladkostí k medu. „...a lístí z nich strhájíc, připravau k tomu udělanau mačkají a hmoždí, z kterých potom vodu a šťávu vytlačují a berauc v kotlích jí vaří a do forem lijí (...)“ (Prefát 1947: 301) Setkáváme se zde s druhým místem, kde se cukr zpracovává, připomeneme-li si Harantův popis z Kréty.

V rámci zpáteční plavby od Kypru ke Krétě (*Kandy*) se dočítáme také o zážitku zahrnujícím setkání s živočichy, které je zdánlivě poněkud osobněji zabarvené. Hovoříme v tomto případě o delfinech, které ve staročeském textu samozřejmě nacházíme zařazené ještě stále pod pojmem „ryby“. Prefát si všímá jejich vyhrbeného obloukovitého hřbetu s hákovitou hřbetní ploutví, stejně jako jejich rychlosti a mrštnosti ve vodě, podobně jako čteme v cestopisu u Haranta. Barvou mu připomínají domácí rybu lín, jehož šupiny jsou výrazně nazelenalé. Delfini jsou však v blízkosti lodě přítomni v okamžiku zapadajícího slunce, lze tedy usoudit, že vlivem světla v kombinaci s tmavou vodní hladinou působily barvy klamně. Co však dělá výskyt těchto živočichů specifickým, je autorova připomínka starověkého řeckého básníka Arióna. V řecké mytologii Arión při úniku před nebezpečnou posádkou skočil do moře, kde to byl právě delfin, který mu na svém hřbetu pomohl dostat se bezpečně ke břehu.

V tomto kontextu se Prefát zmiňuje o častém výskytu delfiních houfů v okolí plujících lodí, o jejich přátelskosti vůči člověku a překvapivě malé bázlivosti. Spojuje s tím určitý druh pověry panující mezi mořeplavci, že objeví-li se během plavby delfini, představují tím varování před nepřívětivým větrem, bouří či nepřátelskou lodí. Považuje delfina za vlídného přítele a opatrovníka námořníků. Aby doložil pravdivost této lidové teorie, uvádí Prefát osobní střet mezi jeho posádkou a posádkou Turků, která se odehrála při zpáteční cestě ze Svaté země na Kypr. I tehdy ráno se kolem jejich lodě pohybovali dva velcí delfini, a později došlo ke střetu s Turky. Cestopisce to utvrdilo ve víře, že delfini opravdu varují lodě před

nebezpečím. Tento jev nelze slučovat s prokázanou tendencí delfinů ochraňovat lidského jednotlivce v otevřeném prostoru před hrozícím útokem žraloka, jelikož podmínky v obou situacích jsou zcela rozdílné. V případě Prefáta lze říci, že se jedná čistě o pověřivost a subjektivní iracionální asociaci.

Zamyslíme-li se nad uvedenými fakty z kulturního úhlu pohledu a středem našeho zájmu bude povaha tehdejšího lidového myšlení a dobového uvažování, pak tato tradice rozhodně dokresluje jednu ze složek toho, čím byl ovlivněn tehdejší přístup lodníků k výpravám na moře a jakým způsobem na kontext moře nazírali. Tato zvěst o delfinech nakonec patřila k dobovému názoru přinejmenším obyvatel ostrova Kypru, ačkoliv Prefát sám nespécifikuje pouze tento ostrov, a hovoří o „marynářích“ v obecném slova smyslu. Jen obtížně ale určíme, o jak širokou a čím danou oblast, na kterou se tyto asociace s delfiny vztahují, se jedná. Zda je to pověra typická a vlastní zejména lidem řeckých ostrovů, nebo je ukotvená v povědomí kteréhokoliv přímořského státu.

Harant hned při příplutí ke Kypru (*Cyprus*) popisuje reakci ostrovanů na symbolické výstřely z děla, které slouží jako způsob pozdravu vždy při přiblížení se k ostrovu, kde má loď zájem zakotvit. Autor líčí, že v návaznosti na výstřely se shromáždilo mnoho Turků a Řeků, kteří cestovatele po vyloďení zahrnovali otázkami. Oznamuje to jako hotovou věc, bez vysvětlení jakéhokoli kontextu. Dobovému čtenáři totiž s největší pravděpodobností byla politicko-geografická situace jasná, zejména proto, že v tom čase se týkala i našich zemí. Zatímco Prefát ve svém cestopise ještě mluví o benátském Kypru, nyní už se pohybujeme v osmanské provincii. V roce 1571, tedy v době, kdy už Prefát nebyl 6 let naživu, byl Kypr dobyt Osmanskou říší a tím nad ním Benátská republika ztratila moc, kterou ještě v době Prefátova cestopisu měla. Vzhledem k trvající válce mezi českými zeměmi a Osmanskou říší, která se stále snažila podrobit si mnohá území, se Harant ocitl za hranicemi úhlavního nepřítele. Nebýt jeho falešné identity, hrozila by mu téměř jistá smrt. Vůbec zakotvit zde bylo neobyčejně odvážné rozhodnutí. I před samotnou posádkou se ale jeho družina vydávala za Poláky, kteří v konfliktu s Osmanskou říší nebyli. Ubytování dostala družina v místním klášteře, kde je dokonce obsluhoval jeden z členů Řádu maltézských rytířů. Na základě údajů v cestopisu se zdá, že svou identitu odhalil jen Harantově družině. Jelikož se jednalo o jeden z největších křesťanských řádů v konfliktu s osmanským islámem, a navíc při snaze dobýt hlavní sídlo právě tohoto řádu utrpěla osmanská vojska jednu z nejhorších bitevních porážek (1565), byl si Harant i v této situaci velmi dobře vědom vysokého rizika v případě, že by mělo dojít k odhalení tohoto člena.

Okruh ostrova líčí Harant ve 160 českých mílich. Konstatuje výhodnou polohu ostrova v souvislosti s kupeckými loděmi mířícími do Egypta či Sýrie, což byly významné tržní lokace. Výpověď o zemědělských surovinách se v podstatě shoduje s tou Prefátovou a Harantovy obzervace jsou s těmi jeho téměř totožné. Vyjmenovává plodiny jako víno, med, obilí, bavlna nebo cukrová třtina. Odpovídá to Prefátově popisu bavlnného průmyslu a také výrobě třtinového cukru. Obdobně jmenuje také hojný výskyt fíkovníků, což se zdá být typické pro většinu řeckých ostrovů, a také jmenuje „svatojanský chléb“, o němž se Prefát zmiňoval ve svém cestopisu rovněž. Dalším shodným prvkem v obou cestopisech je zmínka o výrobě soli. Harant výrobní proces popisuje velmi podobně jako Prefát, ale namísto do země vyhloubených míst uvádí rybníkovitou nádrž, do které se mořská voda samovolně napustí během zimy a letní slunce pak zajistí vznik soli po jejím odpaření. (Harant 2017: 126) Způsobem, jakým se voda napouští, si autor není zcela jistý, ale jeho odhadem jsou vlivy zimních dešťů a vody z hor. Tento průběh je v některých bodech odlišný od toho Prefátova, u kterého navíc nebyl podmíněn odlišnými obdobími v roce, nýbrž se odehrával v kratším časovém odhadu. Od doby jeho cest zde byla patrně zavedena jiná technika, která se osvědčila lépe. Dále se autor zmiňuje také o městě Baffo, Olympském vrchu, městě Famagustě či bývalém hlavním městě Nikósii (*Nicosia*). V souvislosti s těmito místy opakovaně jmenuje apoštola Pavla a jeho učedníka Barnabáše, kteří jsou s nimi v historii spjati. K tomu příkládá líčení konfliktů s osmanskými vojsky, kterým se časem podařilo si tato města podrobit. To vedlo k celkovému ovládnutí Kypru, o čemž se zmíním později.

Budovy spíše než skrze příslušnou architekturu a fyzický popis charakterizuje Harant pomocí příběhů, mýtických událostí a pověstí, kterými jsou daná místa opředena. Častokrát napříč svými poutěmi uvádí historiky, u nichž se neví, zda se staly, či ne. Co však autor zdánlivě potvrzuje, je činnost místních žen v několika chrámech, které byly zasvěceny bohyni lásky a rozkoše, Venuši. V domnění, že bohyni prokazují službu a vyjadřují svou věrnost, chodily se do těchto chrámů a svatyň oddávat milostným hrátkám. „Jakož pak chrámů Venuši oddaných množství tam bylo, při každém hájkové a stromoví rozkošném v nichž mnoho nevěstek a manželek vdaných každého času bývalo (...)“ (Harant 2017: 130)

V Harantově cestopisu se rovněž nachází rozmanitě vyložená politická historie ostrova. Vývoj vlády nad Kyprem od Římanů přes anglického a francouzského krále až po krále Jakuba, pocházejícího z Egypta. Dostáváme se tím ke stejnému kyperskému králi Jakubovi, o jehož sňatku s Kateřinou Cornaro, pocházející z Benátek, jsme četli již u Prefáta. Díky tomuto sňatku ovládla ostrov Benátská republika. Setkáváme se tak i se jménem urozeného benátského rodu, ze kterého Kateřina pocházela a které Prefátem uvedeno nebylo.

Harant poskytuje rovněž informaci o roce 1484, kdy se Kateřina vlády nad Kyprem vzdala ve prospěch své domoviny, která následně správu nad ostrovem převzala. Tato Harantem uvedená datace je však chybná, neboť k řečené události došlo v roce 1489. Poté následuje stručný popis toho, jak byla bývalá královna po návratu do Benátek přivítána a bylo o ni s vděčností za rozšířené území pečováno. V těchto odstavcích jinak nechybí žádná klíčová informace a autor, až na jeden nesprávný letopočet, důsledně dodržuje chronologii dějin, jak se odehrály. Odkazuje také na italského básníka a literárního teoretika Pietra Bemba (1470–1547), který byl dle Haranta součástí Kateřinina dvoru, tudíž na základě osobního svědectví o těchto událostech mluví ve svých spisech. Následně Harant přibližuje události, které následovaly o mnoho let později, kdy Osmanská říše podnikla obléhací akci. Již jsem zmínila, že se vyjádřil k Nikósii a Famagustě, jejichž obléhání sehrálo klíčovou roli. Autor sice uvádí „záhubu“ v podobě porážky osmanských vojsk u ostrova Lepante, tím by však v zásadě mohl čtenáře mylně přivést k dojmu, že si Benátská republika Kypr udržela. Nešlo v tomto případě o rozhodující bitvu, ačkoliv se během ní podařilo osvobodit otroky zajaté během obléhání Famagusty. Téhož roku 1571 ale Kypr padl ve prospěch osmanské nadvlády. V tomto úseku se setkáváme s poměrně nejasně uvedenými informacemi, které by mohly vést k nepřesnému pochopení kyperské historie, pokud by si čtenář sám nezjistil bližší okolnosti politického konfliktu či by už v momentě četby nebyl v této problematice vzdělán.

Skrze nesčetné a obsáhlé líčení historických událostí ke každému místu, kterým Harant projížděl, ať už se jednalo o celé ostrovy, či jednotlivá města, můžeme bezpečně říci, že autor vynaložil veškeré úsilí k předání co největšího množství informací svému čtenáři a naukový účel záznamu z této cesty je zřejmý. Množství italských a latinských pojmů v textu je rozhodně více než obdivuhodné, stejně jako autorovy znalosti o podrobnostech událostí v dějinách. Kromě zážitků z pozorovaných kulturních zvyků či přírody je ve středu zájmu především co největší obohacení čtenáře o společensko-historický kontext, který pomáhá utvářet ucelené a kompletní chápání propojení všech těchto zemí a národů a jejich vliv na sebe navzájem. Díky nespočtu citovaných autorů, zeměpisců, vědců a umělců také jasně vnímáme projevy humanismu, pro který bylo typické užívání latinských úryvků a velebení jiných významných osobností, k nimž byli doboví autoři učeni vzhlížet.

Na závěr se Harant zamýšlí nad příčinami jím zmíněných řecko-osmanských konfliktů a reflektuje v textu své zklamání a apel k nápravě lidských rozmarů. „Avšak také to všecko na pýchu a marnou slávu utráceli, mnozí do některého sta psů loveckých měli, k nimž množství čeledi a holotů chovali, sokolářů 20 i více a jiné zbytečné utráty vedli, (...) při dvoře královském i jinde lázně nákladné stavěli, v níhžž lavice, svrchnice a všecky jiné potřeby

buďto stříbrným plechem pobité, aneb z celého stříbra dělané mívali.“ (Harant 2017: 138–139) Harant se také sám již na začátku kapitoly zmiňuje o nerostném bohatství ostrova v podobě smaragdů, jaspisů, mědi nebo diamantů. U citované Harantovy výpovědi o přílišném kyperském bohatství můžeme vnímat nepřímou spojitost i s údaji, které uváděl Prefát, týkajícími se velkolepě obdarovávaných hrobů, jež byly následně vykrádány, a po nichž autor při své návštěvě nacházel vyhloubené díry.

Harant vyzývá společnost, aby se uskromnila a dbala životu důležitějších věcí, než přílišného přepychu a pohodlí, kterého si neváží. V jeho očích se Bůh na takové nevděčníky hněvá a přirovnává je ke stromu plodícímu zkažené ovoce, jehož kořeny vytrhne, nechá-li na lid dopadnout podobný trest, jaký stihl kyperská města.

3.3 Lišící se lokality

Tato podkapitola se zabývá výlučně destinacemi, kterými projížděl Bedřich z Donína. Popis těchto míst nebylo možné porovnat s dalšími dvěma cestopisy. Ačkoliv Oldřich Prefát rovněž navštěvoval oblasti v Itálii, mezi kterými je stejně jako u Donína např. Loreto či Řím, neměli jsme tento záznam v rámci vydaného zpracování jeho cestopisu k dispozici. Pokusíme se tedy dané destinace přiblížit alespoň očima jednoho ze zkoumaných tří autorů.

3.3.1 Lombardie

Lombardie je dnes známé regionální území na severu Itálie, jehož hlavním městem je Milán, který je zároveň i druhým největším italským městem. Jelikož se v dnešním povědomí jedná o poměrně důležitou lokalitu, rozhodla jsem se na základě jejího významu zahrnout ji do své práce. V době, kdy psal Donín svůj cestopis, se na většině tohoto území rozprostíralo Milánské vévodství, které spadalo pod nadvládu španělských Habsburků. Jeho tehdejším vládcem byl konkrétně Filip III. Španělský (1578–1621), syn Filipa II. Habsburského (1527–1598), a tím vévodství patřilo ke Svaté říši římské. Nyní se tedy nepohybujeme v jedné z kolonií Benátské republiky, jak tomu bylo u předchozích dvou cestopisů, kde tato správa převládala.

Autorovo psaní zde odpovídá stejné formě, jako u Itálie jako celku. Čtenáři je představen všeobecný úvod do lombardské oblasti včetně zeměpisných vlastností, bohatství přírody a jmen významných měst, jezer či surovin, ovšem ve formě výčtu. Rozloha Lombardie je uvedena od Alpských hor (*Alpes*) až k největší italské řece Pád (*Po, Padus*), která Lombardii rozděluje na dvě části. Ty byly pojmenované podle toho, na kterém břehu řeky se nachází. Toto umístění se shodovalo i s dnešním. K významným městům Donín řadí například Milán (*Mediolán*), Pavii, Bergamo nebo Como. Dále jmenuje jezera jako *Lago*

Maggiore, Lago di Como, Lago di Garda a také řeky jako Pád, Adda nebo Mincio (*Mincius*). Následně má v plánu se jimi zabývat podrobně a ke každé oblasti se vyjádřit jednotlivě na základě chronologie své cesty. Oblast Lombardie je podle něj nejurodnější a nejbohatší z celé Itálie.

Donín popisuje příjezd k hranicím, kde začíná jím řečené „Mediolánské knížectví“ (již zmíněné Milánské vévodství). Po proplutí ústím řeky Addy do Comského jezera se následně zastavili v městečku *Giera*, které už se nacházelo na tomto území. Rozlohu vévodství autor vyjadřuje pomocí převodu 300 vlašských mil na 60 českých. Tato jednotka vzdálenosti se uplatňuje napříč několika staletími, neboť je jí využíváno ve všech cestopisech, kterými se zabýváme.

„Mediolán město veliké a mocné, v pěkné a veselé rovině položené, mezi největšíma městy vši Evropy může počteno býti, třikráte sto tisíc lidu v sobě, a v okršlku svém deset vlašských mil obsahujíc.“ (Donín 1940: 97) Takto popisuje Donín Milán (*Mediolanum*) při příjezdu do města, přičemž umístěním ve „veselé“ rovině referuje ke skutečnosti, že jde o umístění výhodné a strategické, ať už z politických či zeměpisných důvodů. Hovořilo-li se v dobových cestopisech o něčem jako o veselém a dobrém, myšleno tím bylo převážně to, o jak výhodné podmínky se při daném jevu jedná, například z hlediska podnebí vhodného pro pěstování určité plodiny, umístění umožňující dobrý obchod, či blízkost k nějakému důležitému bodu, kterým mohlo být například jezero nebo jiný zdroj obživy. Toto adjektivum bylo bráno jako vyjádření míry nějakého užitku a prospěšnosti.

Ve městě Miláně a jeho okolí se na základě Donínových slov nacházelo velké množství kanálů a příkopů, které byly klíčové pro přepravu a tedy i obstarávání základních životních potřeb. Autor také uvádí přítomnost cihelných zdí a bašt, kterými je město obeháno. Z architektury se rozhodl začít popisem milánského dómu, který dnes známe jako katedrálu Narození Panny Marie, jež je hlavní dominantou města. Dle Donína se mu ve světě mohlo vyrovnat jen málo jiných kostelních staveb, zejména co se týče velikosti a množství mramoru, který byl při stavbě užít. Z něj jsou vytvořeny i osmihranné sloupy podpírající klenbu katedrály. Dalším jmenovaným kostelem je bazilika sv. Ambrože, která po milánské katedrále představuje druhou nejdůležitější církevní stavbu města. Je v ní uchováno tělo patrona Milána, svatého Ambrože, který během 4. století významně pomáhal šířit křesťanství. Donín popisuje mozaikovitou kopuli, vysázenou malými barevnými sklíčky a kousky mramoru, dále jmenuje například měděného Mojžíšova hada, zdobícího kamenný sloup – ten je přesněji z granitu, ovšem autor ho ve svém popisu nerozlišuje. Překvapivě zde pro zajímavost neuvádí například fakt, že právě v této bazilice byl roku 1355 korunován Karel IV.

na lombardského krále. Ze světských staveb Donín jmenuje královský palác, arcibiskupský palác nebo *Palazzo Marino*, který dnes slouží jako milánská radnice.

Z obyvatel byla většina tvořena především pány z významných a vážených rodů, hrabaty a knížaty, které se takto Donín pokouší shrnout jako představitele urozeného měšťanstva. Popisuje značné bohatství místních lidí a rozhodně není překvapením, když zmíní i neobyčejný vkus v jejich odívání. Zvláště pěkně se dle něj oblékaly ženy. Milán dnes patří z hlediska módy mezi ikonická světová města. Cestopis nám potvrzuje, že tato proslulost sahá daleko do historie a je součástí tamní kultury již po staletí. Čtenář se ale u Donína neseťká s podrobnějším popisem příkladu oněch ženských šatů, ani jiného vznešeného dobového oděvu. Autorův výklad takové detaily fyzického vzhledu nezahrnuje. Velmi pravděpodobně je to z toho důvodu, že celý jeho cestopis je původně doprovázen precizními a detailními kresbami a skicami, které tak čtenáři poskytují náhled na autorem popisovaný předmět. Melantrichovské vydání z roku 1940, z něhož vycházím ve své práci, ale tyto kresby nezahrnuje. Na místě v textu, kde se taková ilustrace nachází, na ni autor odkazuje: „Mediolánský habit tuto vymalovaný máš.“ (Donín 1940: 102) Zmiňuje ještě, že je ve městě mnoho různých řemesel zaměstnávajících řadu lidí, avšak nejmenuje žádnou konkrétní pozici nebo místní tradice. Dne 21. ledna 1608 z Milána odjíždí.

3.3.2 Toskánsko (Lucca, Siena, Pisa)

Toskánsko, které dnes téměř každému evokuje především ikonickou výrobu mnoha kvalitních vín, je region nacházející se ve střední Itálii. Mezi nejznámější města, jež také jmenuje Donín, patří především Florencie, Siena a Pisa. V době autorovy návštěvy zabíralo většinu tohoto kraje Toskánské velkovévodství, které vzniklo v roce 1569. Předcházející území odpovídalo rozdělení především na Florentskou republiku (k jejímž hlavním městům patřila Florencie a Pisa), Sienskou republiku a Lukánskou republiku. Zatímco Lukánská republika zůstávala po celou dobu v podstatě nezávislá, Sienskou republiku si nakonec podrobila republika Florentská a namísto té bylo následně ustanoveno právě Toskánské velkovévodství, které spadalo pod vládu Medicejů, v Donínově době konkrétně ještě do posledního roku vlády Ferdinanda I. Medicejského (1549–1609).

Autor Toskánsko mimo jiné pojmenovává ještě jako krajinu *Hetruria* (Etruria). Zmiňuje její úrodnost a „pěknost“ a staví ji na vysoké a ctěné místo mezi ostatními italskými kraji. „Vína dobrá tam rostou, jako trebiánská u města S. Giovanni, a vína apiana řečená u Bolseno a u Montefiascone; ovotce dostatek a oliv velký háje.“ (Donín 1940: 111) Dále jsou jmenovány důležité řeky a jezera. Donín také uvádí, mezi jakou správu jsou toskánská území rozdělena, přičemž např. Florencii, Pisu, Sienu, Arezzo nebo Volterru uvádí jako náležící

florentskému knížeti. Zbytek území přisuzuje příhodně pojmenovanému „Kostelu římskému“, kterým autor nazývá území předchůdce dnešního Vatikánu, papežského státu (*Patrimonium S. Petri*) – s hlavním městem Řím. Zbytek území patří Hispánii, až na již zmíněnou Lukánskou republiku, kterou označuje jako svobodné město, jemuž náleží i množství malých okolních městeček. Potvrzuje tím tedy politické rozdělení, které jsem již uvedla výše. U Donína lze pozorovat značný zájem o politické a geografické rozdělení lokalit, kterými projíždí. Snaží se tak zprostředkovat čtenáři představu o situaci v Evropě. Postupuje vesměs směrem „od největšího k nejmenšímu“, když vždy po příjezdu do určitého regionu charakterizuje nejdřív samotný region pomocí zeměpisných informací a vyjmenování jeho menších prvků, jako jsou města, řeky a jezera, a následně skrze tyto menší prvky a přes konkrétní města se dostane až k samotnému základu. Je to postup velmi důkladný a promyšlený, vyžadující velké množství informací a výčtů, se kterým jsme se u Prefáta ani Haranta v takové míře nesešli.

Luccu považuje Donín za velmi pevně vystavěné město s kvalitně zajištěnou obranou jak po stránce městských zdí a bašt – z nichž jsou dodnes zachovány např. *San Martino* či *Porta San Pietro* – tak po stránce munice a bitevního vybavení. Popisuje ji jako město ležící pod horami v nížině, čímž patrně odkazuje k Apuánským Alpám či Pisanským horám. Do města údajně vedly tři brány, kde bylo zapotřebí vlastnit lístek, aby mohl člověk procházet tam a zpátky. Městské zdi patří dodnes k nejdůležitějším památkám Luccy a jsou symbolem dlouholeté schopnosti uchovávat si samostatnost. Zajímavostí ovšem je, že v žádném otevřeném válečném konfliktu nebyly nakonec nikdy použity, a to paradoxně i navzdory sousedství Lukánské republiky s Toskánským velkovévodstvím, které toužilo svá území rozšiřovat.

Ze sakrálních památek jmenovaných Donínem můžeme uvést kostel sv. Fidriana (Bazilika *San Frediano*), v níž se údajně odehrál zázračný div, kdy po obrazu Panny Marie, který zde visel, hodil nahněvaný člověk kamenem. Ze stejného místa, odkud se kámen odrazil – Mariina hrud' – se spustila krev, a ten, kdo kamenem hodil, se na místě propadl do pekla. Donín tvrdí, že údajně v době své návštěvy mohl sám na obraze vidět ještě zaschlou skvrnu.

Do města Pisy přijela družina dne 4. února 1608 a Donín popisuje její vzdálenost na 2,5 vláské míle od moře. Centrem města protékala řeka Arno (*Arnus*). Stojí zde, že je město ještě mnohem starší než samotný Řím či události Trojské války, přičemž Donín latinsky cituje římského básníka ze 4. století, Rutilia Claudia Namatia. Ten je mimo jiné autorem jednoho z prvních veršovaných cestopisů *O svém návratu*. Konstantní přítomnost odkazů k antickým klasikům či přímo jejich citované latinské úryvky dokazují, že Donín se při záznamu svého

obdivu vůči navštěvovaným památkám a místům opírá o své klasické vzdělání, kterého nabyl na jezuitské akademii. V jeho cestopise se můžeme setkat i s méně známými autory, jejichž znalost nebyla běžně rozšířená.

Zcela přirozeně se Donín musel vyjádřit k snad nejvýznamnější a světoznámé místní památce, kterou je katedrála Nanebevzetí Panny Marie spolu s neopomenutelnou Šikmou věží. „S jedny strany kostela věže mramorová stojí, velmi mistrovsky nakřivená, jakoby padnouti měla, Bononienské nápodobná; zevnitř vokolo ní až nejvejš jako nějaký schod neb šnek povlovný sedmi řady mramorových sloupův jest.“ (Donín 1940: 114) Katedrálu popisuje Donín jako vystavěnou převážně z mramoru a rovněž uvádí, že je v ní pochováno tělo císaře Jindřicha VII. Lucemburského (1278–1313), který byl otcem českého krále Jana Lucemburského (1296-1346). Nedílnou součástí architektonického komplexu je také hřbitov z druhé strany kostela, Campo Santo – Donínem zvaný „krchov“ (označení hřbitova převzaté z germánských jazyků). Nejvýznamněji Donín vyzdvihuje jeho mistrovsky propracované gotické podloubí a také jeho malby, přičemž „malováním“ nejspíš referuje k místním velkolepým freskám. Doslovný překlad názvu zní „svatá půda“, jak se místu začalo říkat na základě části zeminy z Golgoty, dovezené v roce 1203 arcibiskupem z jedné z křížových výprav. Donín zde mluví o tom, že pohřbená těla ztrouchnivějí během 24 hodin – pokud tím autor myslí časové rozmezí, během kterého se těla skutečně kompletně rozpadnou, shodovalo by se jeho tvrzení s jednou ze středověkých legend, podle níž svatá půda zajišťovala rychlejší rozpad těla a odhalení kostí.

Do Sieny přijel Donín se svou družinou dne 20. března 1608. Její umístění popisuje jako „veselé“ a „zdravé“, čímž má opět na mysli výhodnou polohu tohoto místa. Podle autora mělo město množství vysokých věží a také nákladných paláců. „Kostel arcibiskupský blahoslavné Panny Marie, z pěkného mramoru vystavěný, mezi nej přednější m stavením Evropy se počísti může (...)“ (Donín 1940: 161) Donín zde jako obvykle veškerou architekturu i přírodní podmínky nadevše vychvaluje, a to zejména ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi. Vše je neustále označováno jako „pěkné, dobré, veselé“ a autor tato adjektiva opakuje u popisu téměř každého města. Můžeme zde pozorovat i vliv tehdejší jezuitské školy, která vyzdvihovala antickou kulturu, stejně jako dozvuky humanistického nadšení pro poznávání cizího.

3.3.3 Florencie

Ve Florencii pobýval Donín s družinou od 6. do 9. února 1608. Některé listy z jeho prvního rukopisného přepisu se nedochovaly, jelikož byly buď příliš poškozené, nebo úplně

chyběly. Město Florencie patří k těm, u jejichž popisu se jeden list nenašel, tudíž její obraz není kompletní a nemáme k ní obecný geografický úvod, jako máme u jiných měst a regionů.

Autor poskytuje vyčerpávající výčet několika různých kostelů: *Santa Maria Novella*, kostel svatého Ducha (bazilika Ducha Svatého), kostel svatého Kříže (bazilika *Santa Croce*), kostel svatého Vavřince (*San Lorenzo*). Poslední ze jmenovaných staveb je věnován o něco širší popis než u předchozích, kde každé náležela pouze jedna či dvě věty o charakteristických prvcích architektury. V bazilice sv. Vavřince vyzdvihuje Donín především velkolepé malby biblických zlomových událostí, jako poslední soud či potopa světa. Také konstatuje, že jsou zde tradičně pohřbíváni členové šlechtického rodu Medicejských, jimž už po generace slouží bazilika jako místo posledního odpočinku. V kostele Panny Marie Zvěstované (bazilika Nejsvětějšího Zvěstování, *Santissima Annunziata*) zmiňuje Donín místní obraz Panny Marie, v jehož blízkosti se stávají divy a zázraky. Obrazy svatých, zejména Panny Marie, byly spojovány s nevysvětlitelnými či přímo zázračnými událostmi. Zprávy o nich se šířily po generace jako legendy, jež však ne každý vnímal jako pravdivé.

Bazilika Nejsvětějšího Zvěstování se mimo jiné nachází na náměstíčku *Piazza della Santissima Annunziata*, které je podle tohoto kostela pojmenované. Donín náměstí popisuje jako „velký plac“ před kostelem. K tomu se připojuje sirotčinec *Ospedale degli Innocenti*, který se na popisovaném místě nachází dodnes. Donín zde poskytuje stručný situační náhled, jak sirotčinec funguje. Líčí, jak jsou zde děti zanechávány a opuštěny svými rodiči z důvodu chudoby, či jiných, neznámých. Výchova byla příslušně rozdělena podle pohlaví, tedy o děvčata se staraly starší ženy a o chlapce – které zde Donín nazývá „pacholata“ – se starali mužští mistři. Podle Donína se zde pečovalo asi o 400 kojenců, k nimž byly přidělovány chůvy. Dospělé dívky pak měly možnost se vdát, nebo se přidat k církevnímu řádu. V sirotčinci celkově bydlelo přibližně 1400 lidí. Jedná se o vůbec první sirotčinec založený v Evropě. K sakrálním památkám Donín dále přičítá Baptisterium sv. Jana Křtitele, které je doposud jednou z nejvíce ikonických staveb Florencie. Kromě obložení typickým stavebním materiálem – mramorem, a také tří mosazných bran, nám ale není poskytnut detailní popis architektonického stylu, ozdobných prvků či velkolepého interiéru.

Ani u této stavby ale Donín nevynechává příležitost oprít se o klasickou literaturu, a cituje úryvek z díla italského renesančního básníka Fazio degli Uberti. Verše, ve kterých básník chválí a obdivuje nenahraditelnost jmenovaného baptisteria a tvrdí, že mu žádné není rovno, pocházejí z Faziova nejznámějšího díla, didaktické básně *Dittamondo* (cca 1346). Její didaktický charakter je podobný Dantově slavné *Komedii*, po jejímž vzoru byla báseň napsána. Celá pointa tkví v hlavní postavě cestovatele poutníka, který v doprovodu průvodce

poznává svět. Nemá ovšem vypovídat o fiktivním světě, nýbrž o skutečných lokalitách, z nichž většinu sám Fazio – kterého Donín uvádí pod jménem „Faccius“ – pravděpodobně osobně procestoval. Donín se zde opírá o básníkovu vlasteneckou expresi, která je doprovázena citově zabarvenými verši o jeho domovině, za níž považuje právě Florencii. Dále se Donín věnuje florentskému náměstí Piazza del Duca (dnešní *Piazza della Signoria*), na kterém jmenuje významnou sochu Cosima I. Medicejského sedícího na koni, umístěnou na mramorovém sloupu. Také odkazuje k loubí s mnoha mramorovými a měděnými sochami – zde nejspíš mluví o dnešní otevřené galerii *Loggia dei Lanzi*, ačkoliv to nemůžeme říct s jistotou. Řadu jmen světských staveb, tedy paláců a šlechtických sídel, jmenuje rovným dílem jako předchozí stavby sakrální. Ke každé takové stavbě uvádí, jaká bohatství a dary od velmožů se v ní nacházejí či kdo ji užívá a spravuje.

Na mnoha místech cestopisu se zdá, že Donín obohacoval čtenáře spíše z hlediska kvantity informací a dal si záležet, aby bylo uvedeno co nejvíce významných kostelů a chrámů, ovšem na úkor jejich podrobnějšího vyobrazení. V textu se nesetkáváme s žádnými poznámkami, které by čtenáře odkazovaly k potenciální ilustraci, jako tomu bylo např. u ženských oděvů v několika různých městech. Jelikož se autor důsledně snaží, aby nebylo žádné velké a důležité jméno stavby opomenuto a nechce vynechat takřka žádnou z památek, které se na navštíveném místě nacházejí, nemůže si dovolit ke každé přidávat i obširnou vzhledovou charakteristiku. Dobový čtenář by byl ovšem skrze pouhé výčty jmen a názvů bez popisu o mnohé ochuzen, pokud by autorův výklad nebyl doprovázen i kresbami.

Konečně se dočítáme také o některých zvířatech, k nimž jako první autor řadí pštrosy ze zámecké zahrady. Také jmenuje zvířata chovaná v těchto zahradách, jako lvy, dravé ptáky, velbloudy nebo rysy, ovšem nezmiňuje se o tom, že by je na vlastní oči spatřil a mohl o nich mluvit z vlastní zkušenosti. Konstatuje pouze, že jsou zde držena.

Po ujetí 5 vlaských mil od Florencie uvádí Donín bývalou *Villu di Pratolino* (dnešní Demidoff) a její knížecí zahradu, jejíž součástí je světoznámý Apeninský kolos (*Apenninum*). Ačkoliv se jedná o úkaz geograficky spadající do oblasti Toskánska, autorem je jeho popis uveden v kapitole zabývající se Florencií. Velikost této sochy sedící u jezírka vyjadřuje Donín v řádu 6 loktů, v řádu metrů je velikost sochy odhadovaná na 11 metrů. Jejím autorem je italský sochař Giambologna (Jean Boulogne, 1529–1608) a jedná se o personifikaci Apenin v podobě starého obra splývajícího s přírodou. Uvnitř sochy se nachází množství komnat a uzavřených prostor, které jsou vyzdobeny malbami a freskami, či různými šperky a škeblemi. Přítomnost těchto komnat a místností popisuje ve svém cestopisu i Donín.

3.3.4 Řím

Do Říma Donín přijíždí dne 28. února 1608. Poukazuje na velikost a důležitost tohoto města a uvádí ho jako „hlavu světa“. Představovalo totiž centrální bod samotné římskokatolické církve a jádro Svaté říše římské, která dominovala ostatním zemím. Donín se nejspíš vlastivědným i geografickým výkladem tohoto města zabýval do větší míry, nicméně kvůli chybějícímu listu začíná přeskočený záznam až popisem centra původního historického města Řím – které autor nazývá jako „starý Řím“ – konkrétně zříceniny Vespasiánova fóra (*templum Pacis*). Ihned se tedy dostáváme do ohniska lokální architektury. Autor kdysi nejpřednější stavbu města nyní navštěvuje již pouze jako zříceninu a vidí pouhé ostatky něčeho kdysi významného. V souvislosti s tímto stavením uvádí autor i pahorek Palatinus, na němž mělo být město původně založeno, nyní také pouze v podobě základů a trosk. Na to navazuje popisem vzhledu světoznámého amfiteátru. Podle Donína má kruhovitý tvar a uvnitř něj jsou vrstvené stupňovité lavice, které přirovnává k takovým, jaké bylo možné najít i v lázních. Uvádí, že až 80 000 lidí se sem chodilo dívat na všelijaká vystoupení a hry. Nevyjadřuje se však k samotné kruté a nekompromisní povaze těchto her. Velestavba je vytesaná z takzvaného tirbutinského kamene a s odkazem na římského básníka Marca Valeria Martiala ji Donín řadí dokonce nad samotné divy světa.

Také vyzdvihuje starobylé římské lázně, mezi kterými jmenuje např. lázně Caracalovy, které byly nejrozsáhlejším komplexem. K navození dobré představy toho, o jak nákladný trend se jednalo, srovnává jejich velikost s celými městy. Lázně obsahovaly celé háje, lesy a letní sídla. Mezi další významné památky řadí Donín pyramidu Gaia Cestia, kterou identifikuje v bezprostřední blízkosti Brány svatého Pavla (*Porta San Paolo*). Zevnějšek pyramidy popisuje autor shodně s tím, v jaké podobě se dochovala dodnes – její povrch je obkládaný bílými mramorovými deskami. K tomu také přidává citaci latinského popisu věnovaného Cestiovi, jemuž byla pyramida postavena jako hrobka. V souvislosti s pyramidou jmenuje Donín množství podle něj jí podobných objektů. V tomto případě jde o obelisky, jejichž koncentrací je město Řím proslulé a žádné jiné místo na světě se mu v ní nevyrovná – současně jich tu stojí celkem 13. Zde si připomeneme souvislost s předmluvou Harantova cestopisu, v níž odkazoval na daleké poutě do Egypta, na které byli vysíláni zástupci právě z Říma, aby zde adaptovali tamní tradice a možné inovace. K takovým převzatým prvkům patřily právě obelisky, které byly z Egypta do Říma dováženy jako symbol trofeje a brzy vyplnily celé město. Staly se například ozdobou mnoha významných bran či staveb a náměstí. Obelisky mají čtyřstranný podstavec a rovněž směřují do úzké špičky, a nejspíš proto je Donín popisuje v podstatě jako menší pyramidy. Konkrétně se Donín

zabývá Lateránským obeliskem, který je nejvyšším na světě a nachází se před Lateránskou bazilikou (bazilika Nejsvětějšího Spasitele a sv. Jana Křtitele a Jana Evangelisty). Zmiňuje, že se na něm nachází egyptské hieroglyfy. Následně jmenuje obelisk tyčící se na Svatopetrském náměstí a v neposlední řadě také obelisk *Flaminio* v centru náměstí *Piazza del Popolo*. U těchto jmenovaných uvádí historické okolnosti toho, kým a proč byly do Itálie převezeny, či proběhly-li nějaké úpravy možných škod.

I pevnost dnešnímu čtenáři známá pod názvem Andělský hrad, k němuž vede slavný Andělský most přes řeku Tiberis, se stala středem Donínova zájmu. V autorově současnosti sloužil hrad jako papežská pevnost, takže Donín zde podává také výklad korunovačních slavností, jež se tu každoročně odehrávají. Autor také obdivuje mohutnost stavby a její silné bašty, díky nimž působila dojem, že nemůže být zdolána. Setkáváme se zde s oblíbeným přirovnáním, které užívali i ostatní autoři, že je budova natolik veliká, že by mohla být samotným městečkem. Autor znovu odkazuje na přiloženou ilustraci, tedy kontrfekt. Jako součást papežského hradu komentuje i Sixtinskou kapli o velikosti paláce, ve které se každou neděli a o všech svátcích konaly svaté mše hostící všechny možné biskupy, arcibiskupy a knížata. Dle autorových slov byl tehdejší papežem Pavel V.

V rámci sakrálních památek Donín píše, že kostelů se v Římě nachází více než 300. Z těch nejdůležitějších jmenuje již zmíněný Lateránský kostel, baziliku sv. Petra ve Vatikánu, baziliku sv. Pavla za hradbami, baziliku Panny Marie Sněžné nebo baziliku Panny Marie v Trastevere. U každého je popisován interiér a autor opakovaně podtrhuje jejich bezkonkurenčnost a velkolepost. Z dnešního pohledu může čtenáři připadat zvláštní, že se Donín rozhodl stejným způsobem a stejnými frázemi velebit téměř jakoukoliv stavbu, se kterou se setkává. Je to způsob, jak vyjádřit přesvědčení, že nic italského nemá jinde sobě rovné, zároveň si však stavby mezi sebou okázalostí i duchovním významem patrně rovný jsou, či je snad navzájem porovnávat není ani záhodno.

Z jednoho z odstavců je patrné, že se autor zabýval také popisem římských zahrad, které odjakživa představovaly velkou chloubu tohoto města a dodnes patří k jeho nejznámějším symbolům. Vzhledem k chybějícímu listu ale opět nemáme popis celistvý. Autor je líčí jako „převeselé“, čímž opět referuje k jejich úspěšné údržbě a především jejich rozmanitému obsahu čítajícímu spousty ovocných stromů a keřů, květinových a bylinových záhonů a především vysoké úrovni estetické úpravy. Zároveň autor píše, že o vznešeném významu města a jeho silném lidu není potřeba psát, jelikož každý ví, že Řím je hlavou světa a nikomu není nutné jeho pozici představovat. Měšťanským životem a tradicemi se tedy příliš nezabývá. Chvilí se zdá, že Donín přece jen čtenáři představí určité sociální poměry, když se

začíná vyjadřovat ke způsobu přepravy a cestování různých pánů, ambasadorů či kardinálů, nicméně i zde následně chybějí dva listy, na kterých se nejspíš tento výklad nacházel. Podrobněji už se tedy čtenář žádného popisu sociálních vztahů či společenských poměrů nedočká.

3.3.5 Neapole

V úvodu autor vypisuje geografické umístění a charakteristiku oblasti, přičemž ji uvádí jako ležící mezi Jaderským (*Adriatským*) a Tyrhénským (*Tyrrenským*) mořem a zabírající 8 krajin z celkové plochy italského území, k nimž patřila např. Kampania, Apulia, horní i dolní Kalábrie či Abruzzo. Nadvládu nad tímto územím Donín připisuje Filipu III. Španělskému (1578–1621) – opět tedy narážíme na tohoto panovníka – který od roku 1598 vládl mimo jiné také Pyrenejskému poloostrovu, Portugalsku, Milánskému vévodství, Sardinii a Sicílii, a ovládal ve své době nejrozšířenější světové území. I sám Donín se vyjadřuje k velikosti Filipova království a konstatuje, že nikdo jiný neměl a nemá většího panství než on, přičemž na celé nadcházející straně velmi podrobně popisuje veškerá území, království, kraje a knížectví, na která bylo Filipovo impérium rozděleno.

V krajině Kampanii, podobně jako v dalších, zmiňuje Donín úrodnost a významnost přírody a tamiň zahrad, které jsou plné plodících stromů jako pomerančovníky, citronovníky, mandlovníky, palmy či fíky, a opět o těchto zahradách referuje jako o převeselých, nejpěknějších a šťastných. Samotnou Kampanii v tomto ohledu staví nad všechny jiné italské kraje jako tu nejrozkošnější a nejúrodnější, ačkoliv předtím takto označoval i Lombardii. Následně v geografické souvislosti jmenuje přední město této krajiny a zároveň hlavní město království, Neapol. Město charakterizuje obehnáním v podobě zdí a bašt z tesaného kamene s velkým množstvím věží. Popisuje místní ulice jako dlouhé a široké a poznamenává, že většina zdejších vysokých domů nemá typickou nám dobově známou střechu. Kvůli dobrému podnebí a přírodním podmínkám se sem do svých letních sídel na odpočinek sjíždělo největší množství šlechty v celé Itálii. Jako zajímavost uvádí Donín např. údajnou Vergiliovu hrobku, která se měla nacházet nad jeskyní vytesanou do skal, kudy se tehdy projíždělo z Neapole do Říma – tato cesta je dnes známá jako *Crypta Neapolitana* nebo také Vergiliova jeskyně a skutečně se jedná o starý tunel kdysi vedoucí do Říma, dnes už ovšem neprostupný.

V souvislosti s neapolskou krajinou věnuje Donín značnou část pozornosti místním přírodním úkazům, jako jsou krátery, sopečné oblasti, podzemní prameny a jezera. Jmenuje jezero *Lago d'Agnano* a v jeho blízkosti jeskyni *Grotta del Cane*, také jinak známou jako Psí jeskyně. Její umístění na úpatí sopky Agnano způsobuje, že se uvnitř hromadí velké množství

oxidu uhličitého, důsledkem čehož lidé uvnitř omdlévali. V historii se tento jev zkoumal vpouštěním psů, kteří ztráceli vědomí, od čehož je také odvozeno její jméno. Samotný Donín píše, že i jejich průvodce pro názornou demonstraci dovnitř pustil svého psa, a následně ho omámeného musel vytáhnout ven. Dalším popisovaným místem je Solfatara (*Solfotaria*), kterou Donín přirovnává k malé vápenné peci a popisuje ji jako žluto-zelenou plochu plnou síry. Jedná se o sopečný kráter s přítomností mnoha bahenních jezírek a takzvaných fumarol,⁵ kde dochází k vypouštění horkých sirných výparů. Autor líčí toto místo jako děsivé a nebezpečné i v souvislosti s údajným výskytem ohnivých plamenů. „Jest to místo hrozné a strašlivé, neb nic jiného neviděti, než ten zelený sirou hořící a se kouřící plac, ohnivé vršky okolo a nebe. Místem jest velmi nebezpečno na koni jeti, neb sou místa spálená, dřevá a popelem zasypaná (...)“ (Donín 1940: 156) Dnes již turistický přístup k jezírkům a fumarolám není povolen a pohyb je možný pouze v určené vzdálenosti.

3.3.6 Loreto

Podle města Loreta jsou pojmenovány samotné loretánské poutě, jež byly oblíbené po celé Evropě. Zároveň se jedná o jeden z hlavních cílů poutě Donínovy, jak už bylo zmíněno, tedy nikoliv Svátá země. Jednalo se o významné poutní místo, které je dodnes proslulé a ročně je navštěvováno nespočtem poutníků. Za své postavení vděčí zdejší přítomnosti Svaté chýše, což má být rodný dům Panny Marie, a zároveň místo, ve kterém došlo k panenskému početí Ježíše Krista. Tato chýše sem dle středověké legendy byla přenesena přes Dalmácii až z Nazaretu, což údajně vykonali samotní andělé seslaní Bohem na základě události souvisejících s rozšířením islámského náboženství, před kterým chtěl Bůh tento posvátný dům uchránit. „Pod tou kopulí spatřuje se okolo svatého domu okrasa jako nějaká zeď z pěkného bílého mramoru na čtverhraný způsob zdýli padesáti noh, zšíři třidceti a tolikéž zvýši. (...) Tou okrasou neb mramorovou zdí jest obmezený dům nevelký z kamena načervenalého, cihlám nápodobného, (...) a jest na dvě stříbrnými plechy a mřížemi předělený.“ (Donín 1940: 120–121) Právě o této chýši a detailní historii toho, kudy putovala a s jakými osobnostmi je spojena, se Donín v této sekci rozepisuje. Mluví o tom, kolik významných historických osobností na samém počátku křesťanských dějin chodilo toto místo – ještě v Nazaretu – navštěvovat, jako např. svatý Jeroným či svatá Pavla Římská, nebo franský král Ludvík. Dále ale referuje k ovládnutí Jeruzaléma, Egypta a Palestiny arabskými dobyvateli, které označuje za „bezbožnou sektu machometskou“, která si podmanila tato svatá místa, důsledkem čehož ustaly aktivity dosavadních pobožných poutí. Dějiny, ke kterým zde autor odkazuje, spadají

⁵ fumarola = (lat. *fumus* = kouřit) výrony vodních par a plynů z kráterů a z puklin v zemi v sopečné oblasti

až do 6. století. Dále vyjmenovává osobnosti, které návštěva této zázračné chýše údajně vyléčila z nemocí, tělesných indispozic nebo přímo blízké smrti, mezi něž zahrnuje několik papežů či starověkých panovníků, včetně tureckých. Dům Panny Marie si získal takovou úctu, že se zejména v 16. století rozvinul trend stavět podle tohoto vzoru všemožně po Evropě takzvané lorety, napodobeniny této původní stavby. Takovou kopii původní Svaté chýše, Loretánskou kapli, nacházíme i u nás v Praze na Hradčanech jako součást Loretánského náměstí. Její stavba se datuje do roku 1626.

Samotné město autor nepovažuje za příliš veliké a spíše než velká kulturní lákadla – pomíneme-li již zmíněnou Svatou chýši – se zde vyskytují převážně trhovci a kupci, obchodující zejména s obrazy či cínovými, stříbrnými a mosaznými podobiznami Panny Marie, jejichž koupí si mnozí poutníci přijdou na své. Nejvíce prostoru tu zabíraly hospůdky a jiné gastronomické podniky, jejichž provoz se také vyplatil skrze poskytování služeb neustálým vlnám poutníků a cestujících. Co se zdá být společným a sjednocujícím prvkem pro většinu italských měst, jsou autorem opakovaně zmiňované zdi a bašty s věžemi, ať už určené a v historii přímo využitě pro bitevní obranu, či nikdy netknuté – jako například městské zdi v Luce (viz podkapitola Toskánsko). Jednalo se o rozšířený typ staveb, které se vyskytovaly téměř v každém významnějším italském městě.

4 ZÁVĚREČNÁ SYNTÉZA

V této kapitole se pokusím z několika hledisek charakterizovat zkoumaný materiál a porovnat určité prvky všech tří cestopisů. Toto porovnání je tvořeno na základě těch částí příslušných cestopisů, které se zabývají cestou skrze středomořské země a ostrovy. Nevychází tedy z kapitol popisujících pobyt v Palestině, Egyptě či jejich okolí, jelikož tyto kapitoly nebyly zkoumaným materiálem práce. Zdejší pobyt autorů a průběh výpravy nebyl předmětem porovnávání.

4.1 (Ne)Přítomnost prezentace negativních aspektů

Napříč cestopisy se vyskytují určitá stávající paradigmatata a tematická topoi. V rámci toho je postřehnutelná ta skutečnost, že ačkoliv mohou autoři vyvíjet snahu o objektivní odborné znění a líčení jevů takových, jaké jsou, je patrný jejich příklon k představení těch věcí, které u daných lokalit uznávají za pozitivně reprezentovatelné.

Ať už se Harant místy zmiňuje o Turcích či o zvycích, které odporují těm křesťanským, vybírá si takové místní formality, které lze líčit s výsledným efektem probuzení pozitivního zájmu o danou věc. Ať už se jedná o právní procesy, církevní každoroční tradice a slavnosti nebo podrobný popis řemesel a výrobků, vždy jsou tyto jevy líčeny spíše v duchu něčeho užitečného či neutrálního. Cestopis na jedné straně vzniká za účelem obohacení čtenáře o něco, co možná v cizině funguje jinak – a lépe – než u nás. Zároveň autoři chtějí, abychom se v rodné zemi poučili z cizích chyb a předešli tak vlastním. I když se Harant zmíní např. o opuštěných dětech odkládaných do benátského sirotčince a o údajné lakotě Kypřanů, kteří na ni později doplatili válečnými konflikty, a i když se Prefát podělí o zkušenost s hamižným vykrádáním hrobů na Kypru, v zásadě si přirozeně vybírají především takové místní výrobní či společenské konvence, které nejsou vyloženě odsouzenihodné. Líčí ve velké převaze jen to, co by na domácího čtenáře působilo dojmem pokrokové, vyspělé, fungující země, do které stojí za to se podívat a všechnu její krásu spatřit.

Aby autor vylíčil zcela objektivně a nezaujatě i klady i zápory navštěvovaného místa, nemusí se k nim nutně vyjadřovat sám a na jejich negativitu poukazovat vlastními komentáři. Tím, že je ke kladu zahrnut i zápor, není objektivita narušena, naopak je možná lépe vyvážená. Jestliže se mezi lidmi objevují tendence k jistému chování, na úřadech se objevuje byrokracie, která zcela zjevně není spravedlivá vůči všem zúčastněným stranám, mezilidské poměry jsou v určitých směrech nevyvážené anebo zde nefungují obchody srovnatelně výhodné pro všechny, autor je může čistě a prostě vyložit tak, jak je toho svědkem. Poukázáním na negativní aspekty společnosti a zásad dané kultury není objektivita ohrožena,

naopak by tak byl i potvrzen autorův poučný záměr. Exemplárních situací se ale nevyskytlo příliš mnoho, naopak se autoři víceméně snaží daná místa ukázat ve světle příkladném, a ne odstrašujícím.

Byť je k dispozici případný náhled do historických konfliktů předcházejících dobovému rozdělení území, v zásadě to nevypovídá o tom, jak se lze poučit z každodenního života běžného obyvatele či potenciálně z přímých rozhodnutí příslušné autority, které se s časovým odstupem prokázaly jako nevýhodné. I když například Harant popisuje několik benátských slavností, ke kterým přistupuje s humorem a kterými se snaží implikovat odlehčenou místní atmosféru a místnímu lidu přirozeného uvolněného ducha, nevyjadřuje se ani jeden z autorů kupříkladu ke kriminalitě – nepočítáme-li případné rozbroje a potyčky s cizími loděmi během plavby či osobní neshody mezi samotnými členy posádky. Pozitivní či neutrální projevy exotické společnosti jasně převažují nad těmi negativními, které se ale zcela jistě vyskytovaly také, a které by do objektivního výkladu měly být zahrnuty taktéž.

Nesetkáváme se s všedními problémy či nedostatky, se kterými se musejí občané potýkat. Nezískáváme například příliš detailní náhled do politiky mezinárodního obchodu – jak probíhá domlouvání tržeb, podle čeho se obchodník rozhoduje, kam pojedje, jaké podmínky musí splňovat, jakým způsobem export zboží probíhá, podrobnosti o tom, jaká je domluva mezi obchodníky a jakým musejí čelit překážkám, jak se liší zákony a ústavy obchodujících zemí. Dostáváme jen malé množství informací z této oblasti, a většinou jsou soustředěny na tržní prostředí konkrétního města. Je zcela možné předpokládat, že autoři cestopisů se s typy nekomfortních všedních událostí vlastních dané kultuře za svého pobytu nesetkali a nevytvořili si osobní zkušenost. Zcela jistě ale nebyli svědky ani spousty právních úkonů rozdílných jmenovaných kanceláří či politických procesů, například z důvodu, že zemi či město navštěvovali v jinou roční dobu, než která těmto akcím přísluší. Přesto byli schopni zjistit si podrobnosti podmínek či přesný průběh, které následně čtenáři vyličili.

Z hlediska přírodních podmínek a podnebí – stále hovoříme o nepříjemných úskalích – se např. Prefát zabýval vysokými teplotami na řeckých ostrovech a spolu s ostatními autory také líčil nebezpečí hrozící při samotné přepravě ze zakotvené lodi ke břehu navštěvovaného města. Jsme svědky toho, že i když se mohlo jednat o pouhých několik metrů vzdálenosti, kterou bylo nutné překonat v malé loďce, měli autoři kvůli vlnobití a silnému větru strach o vlastní život, a byli přesvědčeni, že by se při pádu do divoké vody nezachránili. I takto krátká přeprava z jednoho bodu do druhého mohla být velice nebezpečná. Alespoň z těchto pár úseků tak zaznamenáváme možná rizika přímořského počasí a jeho nepříznivých projevů.

Z hlediska obecné charakteristiky těchto území se ale v cestopisech zpravidla jedná o země dobrého, líbezného a pěkného prostředí či polohy. K tomuto jsem se v práci vyjadřovala zejména u Bedřicha z Donína, u kterého se tento topos chvály opakoval nejvíce – byť je v o něco menší míře rovněž přítomen i u dalších autorů. Všechna města jsou velebena a nadevše vyzdvihována, neuvěřitelně příjemná, bohatá a úrodná, s tou nejkrásnější přírodou a veškerým okolím. Toto bylo typické zejména pro myšlenky jezuitské školy, která tato antická města prezentovala jako nejvyšší autoritu. Zároveň však autoři nejspíš preferovali to, aby byly navštěvované dálky – hovoříme-li o Středomoří – vykreslovány převážně lákavě a i přes veškerou geografickou distanci k sobě čtenáře zvaly, byly mu otevřeny. Zejména oblasti Itálie, které jsou nám prezentovány z pohledu Harantova a Donínova, představují vyloženě lákavý monument čnicí nad vším ostatním. Navzdory tomu, že nejspíš ani polovina dobových čtenářů neměla prostředky k realizování vlastní cesty, byl jim tento kraj zafixován s asociací blaha a velkoleposti. Přesto je důležité vzít v potaz i skutečnost, že např. u Donína se značné množství stran v cestopisu nedochovalo a v několika případech šlo právě o obecnou charakteristiku společnosti a lidu příslušného města. Možná právě na těchto stranách by autorův výklad nabídl i možné nevýhody místního systému, což ovšem už nebudeme mít možnost potvrdit.

Patrně to, v jakých nedostacích se cestovatelé vyjadřovali k možným úskalím dané společnosti a jejích mravů, určitým způsobem naznačuje, že ve čtenáři měla primárně být podnětána především chuť a iniciativa k širším vědomostem o světě a k individuálnímu poznávání. Získávat výhodné a praktické zkušenosti ze zahraničí se rozhodne spíše ten člověk, který o ní načítal pozitivní zkušenosti svých předchůdců, než ten, pro kterého by cesta představovala vydání se vstříc ohrožení – byť nemalá část poutníků zejména zpočátku podnikala výpravy s vědomým rizikem vlastního osobního bankrotu či rovnou ztráty života, protože jejich náboženské přesvědčení bylo natolik hluboké, že položit za něj život při snaze dosáhnout vrcholné osvěty v podstatě nebyl takový extrém.

V rámci zmiňované objektivity takto nejvíce uspěl Oldřich Prefát, který, ačkoliv si neudržoval po celou dobu striktně odbornou nezabarvenou slovní zásobu a v líčených napínavých příhodách volil jako podporu i takové prostředky, jako např. zvukomalba, dokázal i přesto většinu pozorovaných a zkoumaných jevů popsat bez prvků, které by naznačovaly zaujatost. Být příležitostně působil jeho cestopis jako deník, poměrně úspěšně se zvládal na příslušných místech držet v roli pozorovatele.

4.2 Náboženské prvky

Prefát, i přes své vlastní zbožné založení, nijak zvlášť charakterem svého vyjadřování nepožadoval žádnou konfesní inklinaci čtenáře a nepokoušel se výrazně o žádnou věrouku. Když už se projevila Prefátova zbožnost, bylo to formou jeho vlastní sebereflexe, nikoliv však ve formě výhrůžek v podobě božího trestu. Ač byl značně zaujat objekty s náboženským odkazem, jako například úlomek ze sloupu, u kterého byla dle legendy mučena sv. Kateřina, nebo pozůstalé džbány z biblické události svatby v Káni, a z jeho reakcí nebyly znát pochybnosti zcela zřetelně, zároveň svá možná přesvědčení neprojektoval nijak výrazně na čtenáře a je tolerantní vůči jiným vyznáním zastupovaným na řeckých ostrovech.

Jak Prefát tak i Harant hojně prezentují mytologické kontexty z dějin daného území, zatímco Donín dává větší prostor zejména náboženským „nebeským“ zázrakům dějícím se typicky v přítomnosti svatých předmětů jako např. obrazy či sochy. Ačkoliv o Prefátovi se částečně ustálil názor, že vzhledem ke své povaze vědce přistupoval k řečeným zázrakům s nadhledem a nebral je zcela samozřejmě jako skutečné dějinné události, minimálně z jeho cest Středomořím působí jeho přístup spíše opačně. Ačkoliv dle různých literárních výkladů Prefát o zázračných jevech pochybuje na rozdíl od Haranta a Donína, přece jen při návštěvě žaláře svaté Kateřiny psal o událostech v určitém úžasu, který autorovu důvěru v události legendy spíše potvrzoval, než vyvracel. Navíc si Prefát při více než jedné příležitosti chtěl odnést kousky předmětů, které byly s takovými událostmi spjaty, ať už se jednalo o hrstku půdy či úlomek ze sloupu. Nestaví se k těmto situacím s pochybami, alespoň ne viditelnými. Stejně tak o mytologických příbězích vypráví jako o odkazech na možný původ zrovna popisovaného místa. Mluví o nich téměř tak, jako by byly relevantním prvkem dějin. Rozhodně je považuje za natolik významné, aby odkázal k titulům antických klasiků, ve kterých se proslavily poprvé. Stejným principem se řídí i Harant, k čemuž se dostanu níže. Prefátův často popisovaný skepticismus a racionalita se projevují spíše v kapitolách popisujících návštěvu Palestiny, kterými jsme se v práci nezabývali, tudíž na nich nemůžeme stavět výsledný závěr.

Nelze tedy pominout, že ve všech třech cestopisech prostupuje sjednocující náboženská angažovanost autorů jako výrazný prvek, ačkoliv u některých silněji než u jiných. Těžištěm poutí je rituální aspekt procházení svatých míst, který dle slov literárního historika Jaroslava Svátka zapřičiňuje ztrátu autorovy originality, neboť všichni hledají a opěvují to samé. Podíl návštěvníků z řad věřících, kteří se vydali do Jeruzaléma a jeho okolí, tvoří většinu dochovaných textů cestopisného rázu a pokrývá v podstatě nejširší časové pásmo s perspektivou od 4. století do konce středověku. (Hrabal 2015: 45). Především bylo na stejná

místa neustále po dobu několika století nahlíženo opakovaně velmi podobnými očima, jelikož byla vnímána jako místa spásy, odpuštění, vykoupení a očisty. Každý k těmto místům přicestoval z velké dálky se stejnou představou biblického ideálu, se stejným odevzdaným přístupem božího služebníka k oné autoritě. (Tamtéž)

Kryštof Harant se v těchto rovinách projevuje již více. Především věří zázrakům a pověstem, prezentuje je v podstatě jako součást dějin a rovněž mytologii klade na stejnou rovinu s fakty. Harantův cestopis vypráví o nemalém množství zázraků učiněných světci na místech, kterými projíždí, souvisejících i s lokálními přírodními úkazy, které si lidé v historii potřebovali nějak odůvodnit a přidělit jim význam. Pro Haranta jsou tyto pověsti o zázračných skutcích o to více verifikací vlastní víry, skrze kterou přenáší stejné vnímání i na čtenáře. Je přesvědčen o autenticitě úkazů, o kterých mu vyprávějí místní obyvatelé, nebo o kterých četl v klasické literatuře, a často je uvádí jako skutečný původ procestovaných míst, nebo dokonce i přírodních plodin. Jejich vznik ale prezentuje tak, jako by šlo o něco prokázaného. Překvapivě se v pochybnostech nepozastavuje ani nad krétskými jedovatými ženami. Navíc, byť poměrně umírněně, kritizuje prostředky, které brání v rozšiřování kolektivního přesvědčení a narušují soudržnost souvěrců prostřednictvím rozšířených reformovaných konfesí, které vytlačovaly katolickou církev, a vyjadřuje nespokojenost nad tím, že ubývá lidí loajálních tomuto vznešenému poslání poutí k fyzickým odkazům Kristova života.

Bedřich z Donína v tomto představuje nejsilnější příklon k náboženskému vnímání světa. To mohlo zároveň být posíleno projevy počínajícího baroka, pro které je typický rozkvět náboženských kultů zázračných svatých předmětů v podobě soch, obrazů a studánek. V souvislosti s intenzivní rekatolizací pobělohorského období, kdy nastala silná perzekuce protestantských konfesí a katolická církev potřebovala znovu postavit pilíře svého vlivu, jako určitá forma rekatolizace vyvstávalo opětovné zavedení těchto svatých míst do centra lidské pozornosti. Historička Zdeňka Prokopová upozorňuje v této souvislosti na to, že baroko opět přineslo obrátit pozornost od racionální k bohu a hledání naděje ve vyšší moci. V té se manifestuje určité útočiště v průběhu pobělohorských událostí, kdy společnost trpěla rozvrácením hodnot a velkými nejistotami. (Bůžek 2007: 256)

Ačkoliv tomuto všemu Donínova pouť chronologicky předcházela, byl zároveň vychován jako jezuita, a tak duchovně formován intenzivněji než Prefát i Harant. Jezuitská škola vedle důrazu na klasické vzdělání stavěla do středu pozornosti také návrat ke středověkému asketickému vnímání podstaty duchovního světa. Projevy nebeské moci a boží vůle v podobě zázraků byly opět brány jako součást každodenního života a pohlíželo se na ně zcela realisticky. Donínova takřka naivita ohledně úkazů dějících se v blízkosti obrazů

svatých nebo na místě s jejich ostatky tak mohla být projevem jednak jezuitského učení, jednak pomalu se šířící barokní tendence v podobě odklonu od racia a příklonu k bezpodmínečné víře v nadpozemský svět. Ten později baroknímu člověku sloužil jako prostor úniku z pozemských strastí. Časový rozestup mezi Donínovou cestou a poměrně rázným překlenutím společnosti k baroknímu myšlení je poměrně krátký. Donín u řečených zázračných míst hledá fyzické důkazy a stopy po události, o které mezi lidmi kolují řeči, a hledá důkaz svého přesvědčení. Tyto své důkazy pak prezentuje – ať už si je vymýšlí za účelem manipulace se čtenářem, nebo skutečně věří, že například skvrna na obrazu, na který se dívá, je pozůstatek krvácejícího portrétu Panny Marie. Právě ta se mimo jiné stala ústřední postavou barokní zbožnosti.

Tato soudružnost v podobě náboženského charakteru cest podobně ovlivnila i popis architektury a výběr popisovaných staveb a památek. Jak jmenované kostely a chrámy, tak i jejich popis je takřka generický a konkrétně v tomto ohledu se čtenář v žádném cestopisu nedozvídá nic nového. Vyprávění o historii vzniku či plnění určité úlohy může být někde o něco bohatší než jinde, u všech tří autorů ale nacházíme podobné zaměření na konkrétní prvky. Všichni tři autoři se podrobně zabývají interiérem, popisem materiálů užitých ke stavbě a ozdobám, ale také dlouhým seznamem všech pokladů a darů danému kostelu příslušících, včetně osobností, od kterých pocházely. Všemi autory je těmto budovám přikládán stejný význam.

4.3 Styl výkladu

Z hlediska stylu užívá zejména Bedřich z Donína především výčtů, primárně vždy důležité kraje, města a řeky s jezery. Pasáže jeho cestopisu, pro které je příznačný rozsáhlý výčet zejména co do kvantity, tak mohou připomínat zeměpisnou učebnici či charakter slovníku z příslušného oboru. Zatímco Prefát si vždy vybere několik málo staveb, zejména pak sakrálních, na kterých chce prezentovat architektonické prvky, stavební materiály či náboženský význam, Donín se snaží vyjmenovat téměř každý kostel v rámci aktuálně popisované lokality i za cenu toho, že ho charakterizuje pouze dvěma až třemi větami. Je pro něj zjevně důležitá samotná zmínka stavby a uvedení její existence do čtenářova povědomí. Nacházíme proto v jeho cestopisu dlouhé řady a seznamy těch prvků, kterými se zrovna v rámci kapitoly zabývá. Vybrané významnější památky, jako třeba Svatá chýše v Loretu, je však schopen charakterizovat i na deseti stranách.

Harant i Prefát v kontrastu s Donínovým stylem psaní uplatňují svůj viditelný vypravěčský talent, díky čemuž poučnou funkci cestopisu vyvažují i funkcí zábavnou. Jejich

kapitoly obsahují řadu prvků dobrodružství, které jsou znatelně podbarveny autorovou snahou čtenáře pobavit. Samotné reakce Haranta v různých příhodách a úskalích jsou velmi často natolik vynalézavou improvizací, že líčení jeho zážitků působí, jako by postranním úmyslem jeho poutě bylo napsání dobrodružného románu. Také k neznámým zvykům, které jsou v rozporu s těmi našimi, jako například smuteční rituál na Krétě, se Harant staví s naznačenou ironií. Sám zde ale nepromítá vlastní odsudek, až na odkaz k epištole svatého Pavla.

Prefátovi se daří psát vsutku věcně a přistupovat k věcem odborně. Nelpí na barvitých souvětích a sděluje jasně to, co potřebuje. Přistupuje k pozorování velmi racionálně, ovšem i jeho odborný výklad je střídán líčením osobních dobrodružných příhod, u kterých je věcný styl náhle nahrazen beletristickými obraty a vytříbenou slovesností, která čtenáři dovolí si na krátko odpočinout od popisů – byť ne tak zdlouhavých a detailních jako u Haranta – a případných číselných údajů.

Všichni autoři se zabývají výrobními tradicemi, výrobou cukru, výrobou soli či jinými řemesly, avšak nepopisují nijak podrobně následné zpracování do prodeje. Být uvedou případné země, do kterých je rozvoz surovin určen, nelíčí kupříkladu prodejní podmínky mezi zeměmi zahrnutými v obchodním procesu či aktuální situaci na středomořském trhu. Ačkoliv se dozvídáme, s čím se obchoduje – od doby Prefátovy až k Donínově se jedná převážně o ty samé produkty – nenacházíme náhled do samotného tržního cyklu jako takového.

Kryštof Harant a Bedřich z Donína se do velké míry zabývají civilním životem místních obyvatel a pozorují jejich každodenní činnost z hlediska formálních a sociálních záležitostí, zatímco Oldřich Prefát zkoumá prvky zdejšího života skrze praktičnost případných vybavení, které se liší od našeho domácího, a studuje například zařízení obydlí. Všimá si mnoha věcí z hlediska manuálního užití, technické stránky výkonnosti. Harant se soustředí na fungování společnosti z hlediska akademického – oceňuje univerzity a vzdělávací prostředky, jmenuje mnoho místních vzdělanců v podobě filozofů, cestovatelů, historiků a profesorů, kteří z příslušného místa pocházeli nebo jsou s ním spjatí, a hodnotí jejich odkaz společnosti. Ačkoliv se reference na antické a řecké klasiky objevují unifikovaně ve všech třech cestopisech a všichni autoři se snaží nabádat čtenáře k rozšíření svých literárních vědomostí, u Kryštofa Haranta se zdá, že se o to více snaží poukazovat také na vzdělanost vlastní. Zahnuje čtenáře vlastním hojným výčtem poznatků, které velmi důkladně rozvádí a rozšiřuje ještě o materiály svých předchůdců, které respektuje, ale na jejichž úroveň se sám pomalu dostává také. Na pečlivém uvedení všech faktů s většinou přítomnými latinskými a italskými termíny si dává velmi záležet a je patrné, že velkou část pozornosti věnuje právě sociálnímu fungování a zřízení úřadů, nemocnic (špitálů), knihoven, škol a jiných městských zařízení.

I když Harant uvádí velké množství faktů a zajímavostí, přehledná struktura jeho vět umožňuje čtenáři vnímat obsah snadněji, díky čemuž sdělovaná informace vzbudí mnohem větší zájem. Ačkoliv si autor místy libuje v delších souvětích, informace jsou v nich kladeny přehledně. Harantův jazyk je bohatý na italské lexikum. Téměř všechna místa či pojmy uvádí zásadně jak v italštině, tak v latině, a následně pojmenování přeloží do češtiny nebo jej v češtině vysvětlí. „Mezi těmi sloupy obyčej mívají utráceti zločince a *strappacordu* dávati. *Strappacorda* jest trestání milostivé, jako u nás na planýř aneb do obojku postaviti (...) Na konci příčných trámů jest skřípec a po něm provaz až na zem z obou stran visí, na jeden konec za ruce nazpět aneb zádu obrácené vinného přiváží a potom jej nahoru, jak vysoko chtějí (...) táhnou a co nejrychleji provaz s ním dolů pustí (...)“ (Harant 2017: 52) Stejná kvalita se projevuje i v Prefátově cestopisu, jak jsme již zmínili výše.

Co mají také všichni autoři společné, je přirovnávání jevů a prvků k těm domácím, které bude čtenář znát a na základě nichž si bude schopen určitou stavbu nebo scénérii lépe představit. Děje se tak zejména u přirovnávání cizích budov k našim nebo velikosti rozlohy nějakého území k území známému. Donín k tomu navíc prezentuje velmi důkladně, jak se nad určitými územími střídala politická moc již od samotných počátků či od jím vnímaného zlomového bodu po současnost, u některých panovníků zahrnuje navíc i dlouhý výčet dalších území, která spadají pod danou správu. Uvádí kontext a okolnosti případných změn na daném území, ke kterým v minulosti došlo. Ujišťuje se tak, že čtenář pochopí alespoň část politické a společenské situace. Harant uvádí i rozdílnou zahraniční perspektivu geografie v případě, že se některé moře, ostrov či pevninské hranice obyvateli daného ostrova nazývají jinak, než jak jsou zavedené v kulturním vědomí sousedních zemí/ostrovů.

Poslední z významných věcí, které jednoznačně zaujaly všechny tři autory, jsou obranná stavení měst. Všechny tři cestopisy popisují téměř každé město v oblasti Itálie i řeckých ostrovů obehnané zdmi a baštami. Nacházíme určité množství podobných popisů toho, jakým způsobem jsou zavedeny příkopy a valy, které mají sloužit jako ochranné prostředky městům, a jsme poměrně věrně seznámeni s jejich technologií, která se napříč lety převážně shoduje.

ANOTACE

Jméno autora: Eliška Šťahlová

Název fakulty: Filozofická fakulta

Název katedry: Katedra bohemistiky

Název bakalářské práce: Proměny obrazu Středomoří v českých cestopisech 16. až 17. století

Jméno vedoucího bakalářské práce: Mgr. Jana Kolářová, Ph.D.

Počet znaků: 185 818

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: odborné zdroje: 16, internetové zdroje: 33

Klíčová slova: cestopis, novověk, pouť, renesance, humanismus, Středomoří, Itálie, Řecko, ostrovy, plavba

Tato bakalářská diplomová práce byla soustředěna na sledování obrazu vybraných lokalit Středomoří v česky psané cestopisné literatuře od poloviny 16. do počátku 17. století. Ve středu zájmu byli tři autoři: Oldřich Prefát z Vlkanova, Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic, Bedřich z Donína. V kapitolách bylo sledováno to, zda se v daném časovém průběhu měnilo prostředí navštěvovaných destinací a také, jak se od sebe u jednotlivých autorů lišily způsoby pozorování a zaznamenávání skutečností. Cílem práce bylo pozorovat, v čem se v rámci procestovaných míst měnily napříč historií kulturní jevy, a poté rovněž stanovit shody a odlišnosti v autorských stylech.

RESUMÉ

This bachelor thesis was focused on the work of three authors of Czech travelogues from the 16th and early 17th century, namely Oldřich Prefát from Vlkanov, Kryštof Harant from Polžice and Bezdrůžice and Bedřich from Donín. These three authors are linked by their journeys through the lands and landscapes of the Mediterranean, which was both an exceptional trading area of the time period and the most frequently chosen route to pilgrimage sites in Palestine.

The examined countries included the territories of Italy and the Greek islands of Zakynthos, Corfu, Cyprus and Crete. However, the authors and their pilgrimages are separated by time, and it was my aim to compare the places described in their travelogues, as well as to depict the way in which each writer approaches said destinations. Main conducting questions were for example of how differing contemporary perceptions manifest themselves in the selection of the phenomena described, places and features of author's priority, or what changes have occurred over time in terms of the actual cultures of the visited countries – that is, how much evolution has occurred within these exotic images.

I then summarised my judgements and insights in the final synthesis chapter, where I attempted to conclude the differences and also matching elements between the authors as well as the cultural development of the visited areas. My judgments are based solely on my reading of the areas examined and are not a comparison of the full travel material of these authors, which would include their stay in Palestine and Egypt.

I believe it is important and enriching to embrace the historical background of sites that are now famous among tourists and to understand their past. I am confident that my work will offer a certain amount of insights and facts that are not known to many of nowadays' readers, but are worth being familiar with. Understanding the cultural context will not only enrich people's minds and consciousness, but more importantly, it will make the attractions visited all the more interesting and engaging.

BIBLIOGRAFIE

Prameny a literatura

- PREFÁT Z VLKANOVÁ, Oldřich. *Cesta z Prahy do Benátek a odtud potom po moři až do Palestiny ... kteraužto cestu ... vykonal Voldřich Prefát z Vlkanova léta Páně 1546* 1. vyd. V Praze: Vesmír, 1947. 379 s., mp., obr. příl.
- HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof a BOČKOVÁ, Hana, ed. *Putování, aneb, Cesta z království českého do města Benátek, odtud po moři do země Svaté, země Jiřské a dále do Egypta a velikého města Kairu.* V České knižnici vydání první. Praha: Host, 2017. 2 svazky (678; 620 stran). Česká knižnice; sv. 91-I, 91-II. ISBN 978-80-7491-942-8.
- HARANT Z POLŽIC A BEZDRUŽIC, Kryštof a KOŽÍK, František. *Cesta Kryštofa Haranta z Polžic a z Bezdružic a na Pecce z království Českého do Benátek....* 1. vyd. Praha: Panorama, 1988. 194 s., front.
- Z DONÍNA, Bedřich. a GRUND, Antonín. ed. *Cestopis Bedřicha z Donína.* V Praze: Melantrich, 1940. 222 s., obr. příl. Odkaz minulosti české ; Sv. 3.
- HRABAL, Jiří. *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy.* 1. vydání. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4876-3.
- KUBÍČEK, Tomáš. Invarianty cestopisu. In: *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy.* s. 9-17, 1. vydání. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4876-3.
- SVÁTEK, Jaroslav. Cestopis jako prostředek ke spáse? In: *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy.* s. 43-54, 1. vydání. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4876-3.
- ŠIDÁK, Pavel. Literatura cestopisu zbavená. In: *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy.* s. 29-42, 1. vydání. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4876-3.

BAŽANT, Vojtěch. Prostor Svaté země v českých cestopisech 15. století. In: *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy*. s. 55-67, 1. vydání. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4876-3.

TICHÁ, Zdeňka. *Jak staří Čechové poznávali svět : výbor ze starších českých cestopisů 14. - 17. století*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1986. 325 s., [16] s. obr. příl.

GARIN, Eugenio. *Renesanční člověk a jeho svět*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2003. 279 s. ISBN 80-7021-653-0.

BŮŽEK, Václav, ed a KRÁL, Pavel, ed. *Člověk českého raného novověku*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2007. 486 s. : Každodenní život ; sv. 28. ISBN 978-80-7203-694-3.

PEKÁRKOVÁ, Barbora. *Umírání a smrt ve starém Řecku, Římě, v době antiky a v době dnešní*. Magisterská diplomová práce, vedoucí Mgr. Jiří Lukeš, Th.D., Praha: Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta, 2015

PRCHLÍKOVÁ, Martina. *Exonyma ve starších českých cestopisech*. Magisterská diplomová práce, vedoucí Mgr. Michaela Čornejová, Ph.D. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka, 2011.

KODET, Roman. Velké bitvy světových dějin: Lepanto 1571. *Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie*, 2012, 23 (3-4), s. 89-91. ISSN 1210-6097.

TARABA, Luboš, V zájmu všeho křesťanstva, Bitva u Lepanta 1571, In: *Epocha*, Praha 2015

Internetové zdroje

Vokabulář webový: webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka. © 2006–2020. Verze dat 1.1.15 [cit. 12.11.2023]. Dostupné z: <https://vokabular.ujc.cas.cz>

NĚMEC, Václav. *Nástup Habsburků na český trůn*. Online. 2023. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/nastup-habsburku-na-cesky-trun/>. [cit. 2023-11-30].

- NĚMEC, Václav. *Český stát Jagellonců*. Online. NĚMEC, Václav. Dějepis.com. 2023. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/cesky-stat-za-jagelloncu/>. [cit. 2023-11-30].
- OKTÁBEC, Karel. *Islám a křížové výpravy*. Online. Valka.cz. 2011. Dostupné z: <https://www.valka.cz/14204-Islam-a-krizove-vypravy>. [cit. 2023-11-30].
- BOHATOVÁ, Monika a KRAUS, Ivo. *Před 500 lety byla založena univerzita ve Wittenbergu*. Online. Hospodářské noviny. 2002. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c1-11796820-pred-500-lety-byla-zalozena-univerzita-ve-wittenbergu>. [cit. 2023-11-30].
- Wikipedia, The Free Encyclopedia*: Martin Luther University Halle-Wittenberg. Wikipedia contributors. (2023, October 28). [online]. c2023 [citováno 30. 11. 2023]. Dostupný z WWW: <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Martin_Luther_University_Halle-Wittenberg&oldid=1182312183>
- ARDINCAPLE, E. *The Secrets of the River God: The Apennine Colossus of Florence, Italy*. Online. Medium.com. 2022. Dostupné z: <https://medium.com/@e.ardincaple/the-secrets-of-the-appennine-colossus-the-river-god-of-florence-italy-f0635de8bcb9>. [cit. 2023-11-30].
- ŠUPÍKOVÁ, Barbora. *Obelisky v Římě: kulturní dědictví města*. Online. Radynacestu.cz. 2017. Dostupné z: <https://www.radynacestu.cz/magazin/obelisky-v-rime/>. [cit. 2023-11-30].
- JACKSON, Wayne. *Paul's Instruction to the Saints of Crete*. Online. Christiancourier.com. Dostupné z: <https://christiancourier.com/articles/pauls-instruction-to-the-saints-of-crete>. [cit. 2023-11-30].
- DUNNELL, Tony. *Cave of Dogs: Suffocating dogs was a common spectacle in the fumes of this noxious cave*. Online. Atlasobscura.com. Dostupné z: <https://www.atlasobscura.com/places/cave-of-dogs>. [cit. 2023-12-06].
- Cave of the Dogs*. Online. UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY. Library.illinois.edu. Dostupné z: <https://www.library.illinois.edu/rbx/2016/12/15/cave-of-the-dogs/>. [cit. 2023-12-06].

Stradioti. Online. Albanianstudies.Weebly.com. Dostupné z: <https://albanianstudies.weebly.com/stradioti.html>. [cit. 2023-11-30].

Diktejská jeskyně. Online. UNIVERZITA KARLOVA, EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA. Etf.Cuni.cz. Dostupné z: <http://www.etf.cuni.cz/moravec/fotky/indht80.html>. [cit. 2023-12-06].

Diovy jeskyně – Ostrov Kréta. Online. Kalimera-Recko.cz. Dostupné z: <https://www.kalimera-recko.cz/kreta-vylety/diovy-jeskyne-ostrov-kreta/>. [cit. 2023-12-06].

St Catherine's Prison Salamis, Near Famagusta, North Cyprus. Online. Whatson-Northcyprus. Dostupné z: <http://www.whatson-northcyprus.com/interest/famagusta/salamis/catherine.htm>. [cit. 2023-12-06].

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Krétská pravoslavná církev [online] c2023 [citováno 30. 11. 2023]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Kr%C3%A9tsk%C3%A1_pravoslavn%C3%A1_c%C3%ADrkev&oldid=23008613>

Wikipedia, The Free Encyclopedia: Walls of Lucca. Wikipedia contributors. (2023, September 4). [online] c2023 [17 nov 2023]. From <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Walls_of_Lucca&oldid=1173868277>

Wikipedia, L'enciclopedia libera: Spedale degli innocenti [online] c2023 [17 nov 2023]. From <https://it.wikipedia.org/w/index.php?title=Spedale_degli_Innocenti&oldid=136477511>

Wikipedia, L'enciclopedia libera: Fazio degli Uberti. [online] c2023 [17 nov 2023]. From <https://it.wikipedia.org/w/index.php?title=Fazio_degli_Uberti&oldid=135202595>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Benátská republika [online]. c2023 [citováno 10. 11. 2023]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Ben%C3%A1tsk%C3%A1_republika&oldid=23422026>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Milánské vévodství [online]. c2023 [citováno 10. 11. 2023]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Mil%C3%A1nsk%C3%A9_v%C3%A9vodstv%C3%AD&oldid=23190978>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Velké obležení Malty [online]. c2023 [citováno 10. 11.. 2023]. Dostupný z WWW:

<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Velk%C3%A9_oble%C5%BEen%C3%AD_Malty&oldid=22969460>

Wikipedia, The Free Encyclopedia: Kingdom of Candia. Wikipedia contributors, [online]. c2023 [citováno 10. 11. 2023]. Dostupný z: WWW:

<https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Kingdom_of_Candia&oldid=1187005429>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Jezuitské školy [online]. c2022 [citováno 3. 12. 2023]. Dostupný z WWW:

<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Jezuitsk%C3%A9_%C5%A1koly&oldid=21275025>

Wikipedia, The Free Encyclopedia: Catherine Cornaro. Wikipedia contributors. (2023, November 6) [online] [citováno 3. 12. 2023]. Dostupný z WWW:

<https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Catherine_Cornaro&oldid=1183848621>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Benátský Kypr [online]. c2023 [citováno 3. 12. 2023]. Dostupný z WWW:

<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Ben%C3%A1tsk%C3%BD_Kypr&oldid=23114176>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: České stavovské povstání [online]. c2023 [citováno 3. 12. 2023]. Dostupný z WWW:

<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=%C4%8Cesk%C3%A9_stavovsk%C3%A9_povst%C3%A1n%C3%AD&oldid=23232661>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Fumarola [online]. c2023 [citováno 3. 12. 2023]. Dostupný z WWW:

<<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Fumarola&oldid=23227011>>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Rakousko-turecká válka [online]. c2022 [citováno 5. 12. 2023]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Rakousko-tureck%C3%A1_v%C3%A1lka&oldid=22167286>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Administrativní dělení Řecka [online]. c2021 [citováno 5. 12. 2023]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Administrativn%C3%AD_d%C4%9Blen%C3%AD_%C5%98ecka&oldid=20015281>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Psilorititis [online]. c2023 [citováno 6. 12. 2023]. Dostupný z WWW: <<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Psilorititis&oldid=22654715>>

Wikipedia, The Free Encyclopedia: Grand Duchy of Tuscany, Wikipedia contributors (2 December 2023) [online] [citováno 10. 11. 2023]. Dostupný z: WWW: <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Grand_Duchy_of_Tuscany&oldid=1187963084>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Lukánská republika [online]. c2023 [citováno 6. 12. 2023]. Dostupný z WWW: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Luk%C3%A1nsk%C3%A1_republika&oldid=23141735>